

ისტორიანი

ქანკანონი:
ქართული
ხვანი
თომის
მთაზე

„ამონი“
ჰმცნვეთ

ბაზილიკონის
სხანსანი:
იშხიანი
„მეცნიერება“

ფანიქანი —
მანვიანი
მომცნიერება

„მანვიანი“
ქვე
სანქართველი

სამხანი
ბაზილიკონი
ამ-ში

ქვესანი
ქართულ-
ბაზილიკონი
სანქართველი
პატივების
მეცნიერება

ქართველის ბიანი ქვესანი
ანე ამომცნიერება
დიდი მოქვესანი
14 მცნვეთ

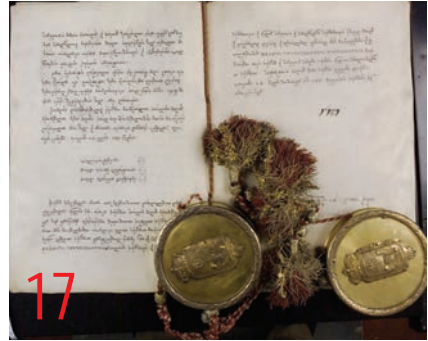
ნიანი XIII
ფასი 3 ლარი

ნიანი „ისტორიანი“ ერთად — 6 ლარი

ქართული
მხანი
„მხანი
მხანი“

ამომცნიერება
ქვესანი
სამხანი
მხანი

სახჩუვი

ახალი აზვები
 ვედიჩევის სავკარეულოს სნეულეგატა
 სანიღუმლო 6
 სტალინის არაქვიდან კირველწყაროები
 გემოქვეყნდა 7

მუჯა აზვები
 ჯუნღელეგები დაკარგული ქალაქი 8

ახალი აზვები
 „კოლონეთისა და კავკასიის
 სამეფისნავგლოების ისტორიიდან“ 10
 „შუკუზანის მტვერანი“ 11

ალმონა
 ნაკონია დონ ქრისტოფორო
 დე კასტელის ნაშუგვრები 12

ქართის ბეი
 გეორგიევსკის ტრატატი: იმპერიის
 „ფარველოვის“ ქვეშ 17

ქართი საბანქი
 უნიკალური ქართულ-ბერძნული
 სელნაფერი კატარეგორების
 მუზეუმები 24

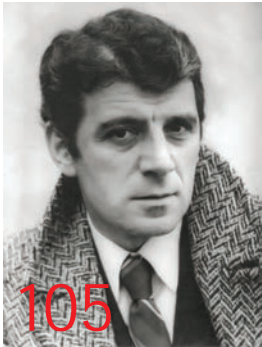
ბიძოცა დამოუნიებოლისთვის
 გიორგი დეგანოზოვილი –
 დავიწყებული გმირი 32

ჯსოზი ჰოფენი
 მანვირები კველ საქართველოში 37

მივიწყალი სახაევი
 ქართული ოქარის
 „პირველი მერცხალი“ 42

საქართველოს ენეიის საქეთეყოლები
 ვინ მონათლა საქართველოს მოგაგალი
 კათოლიკოს-კატრიარქი? 48

ჰოფენი – სოქსენი
 სკორტის გაბატონება ამერიკაში 53

სახიჩვი

მეფის მსველები
 მუშაკებთარები — კეთილზოგილ ვაჟთა
 სააგაჟო რაჟმი... „თჟიტიღაჟინანსებითი“ 57

ქაიხთილი სანანაუბი
 ქართული კჟალი ათონის ჳიინღა მთაჟმ 64

იხოიხის სანიღაოუბანი
 ატლანტიღა — მითი თუ რეალღოგა? 72

ელიი ლაჟიხის „მეიღები“
 ახალგაჟრღული აგოონი ჟოლიჟუღმი 74

მანაჟა ხაიხის ბაღაჟა
 კაცი ჟიღლღერის ჳურღს უჟან 81

იუბიღა
 ღიღიტირი უჟნაჟმ — 125 88

მსოღლიოში სნოიღი სინეხიღაჟაჟი
 მალღორკი 90

საოიხის იხოიხი
 ჳარიკაოგა — მახჟიღის მოთჟინეიღაჟა 98

სოოჟაჟა
 თენღიღ არჩჟაჟმ: თუ თაჟისუღალი
 არ მარ, ღაჟუმორჩიღღაჟი მსღღმი 105

ქაიღიღი
 ნუჟი კოოგაღღოგმიღი: ჳენი ქეჟენის
 ჳარსუღლის კარგად ცოღნა
 პატირიოტიჟმი 111

„იხოიხინი“ ბაჟჟაიღისთჟინ
 500 ჳაჟტი იხტორიღღან 114

სპანღორღი 122

ხელახლობის სვები

XVII საუკუნის დასავლეთ საქართველოს შესახებ წერილობითი წყაროები ძალიან მწირ ინფორმაციას იძლევიან. ამ ხარვეზს მეტ-ნაკლებად ავსებს უცხოური მასალები, რომელთა შორის დონ ქრისტოფორო დე კასტელის ნახატების ალბომი გამორჩეულია.

იტალიელი მისიონერი დე კასტელი, XVII საუკუნის პირველ ნახევარში, ლევან II დადიანის კარზე მოღვაწეობდა. მან უნიკალური ჩანახატების სერია შექმნა. თითოეულ ამ ნამუშევარს ახლავს მინაწერები, რომლებიც კიდევ უფრო განავრცობენ ნახატებზე წარმოდგენილ სიუჟეტებს. ამ ნამუშევრების მთავარი ღირსება ის არის, რომ შეიცავენ ქართული სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრების შესახებ მრავალ ისეთ მასალას, რაც სხვა წყაროებით ცნობილი არ არის.

კასტელის ნამუშევრები მდიდარია ჩვენი ქვეყნის წარსულის ამსახველი ჩანახატებით. მეტიც, არაერთ ქართველ ისტორიკოსს უცდია იმ პერიოდის საქართველოს ისტორიის აღდგენა სწორედ კასტელის მემკვიდრეობის საშუალებით.

ამ ჩანახატებში ცოცხლდება XVII საუკუნის იმერეთი, გურია, სამეგრელო, აფხაზეთი. მათი ხედვები, ქალაქები, სოფლები, სასახლეები, ეკლესიები, გლენთა კარ-მიდამოები... ყურადღებას იქცევს საქართველოს მეფე-დედოფალთა, მთავრებისა და დასხვა პირთა პორტრეტები.

კასტელის ჩანახატების კოლექცია დაცულია პალერმოს არქივში.

იტალიაში გამოცემული ალბომი საქართველოში გასული საუკუნის მეორე ნახევარში ჩამოიტანეს და დაბეჭდეს კიდევ. თუმცაღა აღმოჩნდა, რომ იგი არ შეიცავდა მისიონერის ნამუშევართა სრულ კოლექციას.

წინამდებარე ნომერში ჩვენ ამ ხარვეზს ნაწილობრივ ვაყსებთ და მკითხველს ექსკლუზიურად ვთავაზობთ კასტელის რამდენიმე უნიკალურ ჩანახატს, რომლებიც აღნიშნულ ალბომში არ მოხვედრილა. ამ ნახატებს შორის არის ლევან დადიანის დღემდე უცნობი პორტრეტი. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ეს აღმოჩენა ძვირფასი შენაძენია ქართული მეცნიერებისთვის.

მათიხვალს ექსკლუზიურად ვთავაზობთ პასტელის რამდენიმე უნიკალურ ჩანახატს, რომლებიც მის ცნობილ ალბომში არ მოხვედრილა.

ისტორიულ-შემეცნებითი ჟურნალი
„ისტორიანი“

მთავარი რედაქტორი
ჯაბა სამუშია

რედაქტორი
გელა გურგენიძე

სტილისტ-რედაქტორი
ელენე სალარიძე

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
რეზო თხილიშვილი

სარედაქციო კოლეგია:
ალექსანდრე ბომიშვილი, ოქროპირ ჯიქური, ნინო ჯაფარიძე, დიმიტრი სილაქაძე, მიხეილ ბარნოვი, შოთა მათათაშვილი, კახაბერ ყალიჩავა, ნიკოლოზ ხოფერია

კორექტორები:
ნანა მაჭავარიანი
ნინო აბესაძე

რედაქციის მისამართი:
თბილისი, იოსებძის ქ. №49
ტელ.: 238-13-72, 238-02-45

სარეკლამო განყოფილება
ტელ.: 237-78-07, 238-78-70
e-mail: istoriani@palitra.ge

ჟურნალი გამოდის თვეში ერთხელ

რედაქციის ნებართვის გარეშე
მასალების გადაბეჭდვა აკრძალულია

ჟურნალის გამოწერისთვის მიმართეთ პრესსა და
წიგნების გავრცელების სააგენტოს „ელვა-ჯი“.
ტელ.: 238-26-73, 238-28-74, 214-09-91

მედიკოსის საგვარეულოს სნეულბათა საიდუმლო

მედიკოსების ოჯახის არასრულწლოვანი წევრების ნეშტის ანალიზმა გამოავლინა, რომ ისინი სასახლისეული ცხოვრების მკაცრი წესებისა და სპეციფიკური კვების გამო რაქითით იტანჯებოდნენ. ცხრა არასრულწლოვანი ნეშტს მეცნიერებმა 2004 წელს ფლორენციაში, მედიკოსების სან ლორენცოს საგვარეულო ბაზილიკის იატაკის ფილების ქვეშ მიაკვლიეს. ჩონჩხების ზედაპირულმა დათვალიერებამ და ჰისტოლოგიურმა ანალიზმა დაადასტურა, რომ ცხრიდან ექვს მოზარდს რაქითი და ფოროვანი ძვლის სიმრუდის გამო კვეთილი სიმპტომები ჰქონდათ.

იოანა ავსტრიელი ვაჟთან, ფილიპინოსთან ერთად. ჯოვანი ბიზალი, 1678 წ.

რაქითით ახალშობილი მედიკოსიც იტანჯებოდნენ, იმის მიუხედავად, რომ დაბადებიდან პირველი ექვსი თვის განმავლობაში D ვიტამინს ისინი ღვინოს რძესთან ერთად იღებდნენ. მეცნიერთა აზრით, ეს მიანიშნებს, რომ D ვიტამინის ნაკლებობას თავად ზრდასრული მედიკოსები და მათი ძიძებიც განიცდიდნენ. რაქითის მიზეზი კი ძვლების არასაკმარისი მინერალიზაცია იყო.

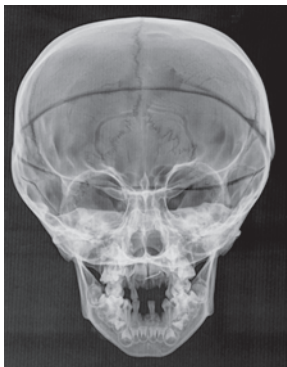
როგორც ცნობილია, D ვიტამინი ადამიანის ორგანიზმში ულტრაიისფერი სხივების ზემოქმედებით გამოიშუშავდება. მას ასევე შე-

იცავს თევზის ქონი და კვერცხის ცილა, რძე და რძის ნაწარმი.

კვლევის ავტორთა განმარტებით, მედიკოსების ორგანიზმში D ვიტამინის ნაკლებობას მამულში მუდმივი ცხოვრება იწვევდა და ის, რომ ჩაცმის სტილის გამო შხის სხივების ზემოქმედება აკლდათ. ერთ-ერთ მიზეზად ასევე სახელდება მუშუთი ხანგრძლივი კვება ისე, რომ ახალშობილებს დამატებითი ცხოველური საკვები არ ეძლეოდათ. თავის ქალის ღვინო-მაციის ნიშნები მედიკოსების ბავშვების პორტრეტებზეც შეინიშნება.

სიმდიდრის მიუხედავად, მედიკოსები ჯანმრთელობით არც ჰერცოგის ტიტულის მიღებადღე გამოირჩეოდნენ. მაგალითად, პიერო დი კოზიმოს გადაადგილება მხოლოდ სხვების დახმარებით შეეძლო. ბიოლოგების კვლევის საგანი ახლახან მედიკოსების უკანასკნელი წარმომადგენლის, ანა მარია ლუინას ნეშტი გახდა. მეცნიერებმა დაადგინეს, რომ ჰერცოგინია სიფილისით კი არ გარდაცვლილა, როგორც ეს ისტორიულ წყაროებში წერია, არამედ მკვრდის კიბოთი.

მომზადებულია nature.com-ის მიხედვით

ფილიპინო მედიკოსის თავის ქალა. გარდაცვალების მომენტში, 1582 წელს, ვიდრე 5 წლის გახდებოდა, მისი თავის ქალა დეფორმირებული იყო, რაზეც მიუთითებს ხაზი შუბლზე.

სტალინის არქივიდან პირველწყაროები ბამოქვაცუნდა

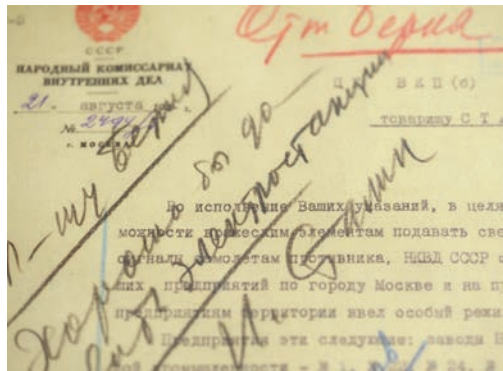
რუსეთის სახელმწიფო არქივმა ინტერნეტში იოსებ სტალინის არქივი განათავსა. საიტზე „საბჭოთა ეპოქის დოკუმენტები“ დანერგებული პირთ შეუძლიათ იხილონ „დიდი საბჭოთა ბელადის“ წერილები, სტატიები და სიტყვით გამოსვლისთვის გაკეთებული შენიშვნებიც კი. დღეს ახალ საიტზე (sovdoc.rusarchives.ru) სტალინის ფონდიდან, ასევე კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიუროს არქივიდან 400 ათასამდე ფუნდამენტალური ნახვაა შესაძლებელი. მათ შორის ფოტო-, ფონო- და კინოდოკუმენტებია.

ინტერნეტმომხმარებელს პირველად ეძლევა შესაძლებლობა, გაეცნოს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პოლიტიბიუროს 300 ათასამდე დოკუმენტის ელექტრონულ ასლს, რომელიც 1919-1932 წლებს განეკუთვნება და რუსეთის სახელმწიფო არქივის სოციალურ-პოლიტიკურ განყოფილებაში ინახებოდა. ასევე საბჭოთა ლიდერის, იოსებ სტალინის არქივს. მისი არქივიდან გამოქვეყნებული დოკუმენტების საერთო რაოდენობა 100 ათას ერთეულს აღემატება. მათზე სპეციალისტები თითქმის ხუთ წელიწადს მუშაობდნენ.

„სტალინის ფონდის“ განყოფილებაში, გარდა პირადი საბუთებისა, არის საბჭოთა ლიდერის ბიოგრაფიული დოკუმენტები, წიგნები სტალინის ბიბლიოთეკიდან მის მიერვე გაკეთებული შენიშვნებით; მისალმების ტექსტი სტალინის 70 წლის იუბილესთან დაკავშირებით; წერილები და ტელეგრაფები, რომელიც მისი ავადმყოფობისა და გარდაცვალების გამო გააგზავნეს კრემლში.

რუსეთის არქივის დირექტორი ანდრეი არტიზოვი, რომელმაც ამ თემაზე ინტერვიუ მისცა „რასიისკაია გაზეტას“, ამბობს, რომ გადაწყდა დოკუმენტებისა და არქივის გამოქვეყნების დაწყება საბჭოთა პერიოდიდან, რადგან ეს რთული ხანა იყო. „აუცილებელია, ჩვენთან მოვახლოდეთ საბჭოთა ეპოქა, უფრო გასაგებთ გავხადოთ იგი, ნათელი მოვფინოთ, რა იყო მასში ღირსეული, რით შეგვიძლია ვიამაყოთ და რაზე უნდა თქვას უარი რუსეთმა“, — მიაჩნია ანდრეი არტიზოვს.

საიტზე სხვა საბჭოთა ლიდერების, მათ შორის ნიკიტა ხრუშჩოვის, ლეონიდ ბრეჟნე-

შინაგან საქმეთა სახელმწიფო კომიტეტის მოხსენება სტალინის ქალაქ მოსკოვის უმნიშვნელოვანესი საწარმოების დაცვის შესახებ. 1941 წლის 21 აგვისტო

ვისა და ვიაჩესლავ მოლოტოვის ფონდებიც განთავსდება. ავტორთა აზრით, პროექტის მიზანია, ფართო აუდიტორიისთვის ადვილად ხელმისაწვდომი გახდეს ის საყურადღებო და კომპლექსური დოკუმენტები, უშუალოდ პირველწყაროები, რომელთაც მნიშვნელოვანი როლი აკისრიათ საბჭოეთის ისტორიისთვის.

რუსული მედია წერს, რომ სტალინის მმართველობის პერიოდი ყველაზე რთული მონაკვეთია ერთიანი ისტორიის ახალი სახელმძღვანელოს შედგენისთვის. კომისიამ, რომელიც საგანგებოდ ამ მიზნით შეიქმნა, შეიმუშავა რეკომენდაციები, სტალინის პიროვნება განიხილონ როგორც „ერთპარტიული დიქტატურისა და ერთპიროვნული მმართველობის“ ეპოქის ლიდერი, მაგრამ ისე, რომ რეპრესიები არ მოიხსენიონ...

„ისტორიანი“

ანგკორ ვატში შემორჩენილია ქმერთა იმპერიის შემქნელის, ჯაიავარმან II-ის გამოსახულება, რომლის დროსაც მაჰენდრაპარვატა დაარსდა

ჯენბლებში დახახბუნი ქანაქი

ათასწლეულების განმავლობაში მონასტრები, არხები, გზები და სტატუები ჯუნგლების საბურველს მიღმა იყო დამარხული. დაკარგულ ქალაქს კამბოჯის ჩრდილო-დასავლეთ რეგიონში, პნომ კულენის მთიანეთში არქეოლოგებმა ახლახან მიაკვლიეს. პნომ კულენის მთასა და მიმდებარე ტერიტორიას საუკუნეთა განმავლობაში წმინდა ადგილად მიიჩნევდნენ. განკურნებისთვის ადამიანები აქ დღესაც ჩამოდიან.

დაკარგული ქალაქი მაჰენდრაპარვატა სპეციალისტების ჯგუფმა, რომელსაც სიდნეის უნივერსიტეტის პროფესორი დემიენ ევანსი ხელმძღვანელობს, სწორედ მის სიახლოვეს, ლახერული აპარატურის საშუალებით აღმოაჩინა. აპარატურა ვერტმფრენს მიამაგრეს, რომელიც 800 მეტრის სიმაღლეზე აფრინდა. ის მეთოდურად სერავდა 370 კვადრატულ კილომეტრს კამბოჯის ჩრდილო-დასავლეთში და 5 ათასამდე ციფრული აეროფოტო გადაიღო. მოპოვებული მასალებით, არა მხოლოდ გაუვალი ჯუნგლების მიღმა დარჩენილი ქალაქის დანახვა, არამედ მისი რუკის აღდგენაც მოხერხდა.

უძველესი ქალაქი, სახელად მაჰენდრაპარვატა დაახლოებით 1200 წლისაა. ის ქმერის იმპერიის ინდოპუდისტური კულტურის ნაწილია, რომელიც ექვსი საუკუნის განმავლობაში, 800-1400 წლებში მთელ სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიას მოიცავდა. ქალაქი 25 მილით არის დაშორებული სახელგანთქმულ ინდუსურ, ანგკორ ვატის სამონასტრო კომპლექსს. ამასთან, მასზე დაახლოებით 350 წლით ძველია.

სპეციალისტების ვარაუდით, მაჰენდრაპარვატა 802 წელს უნდა დაეარსებინათ, ჯაიავარმან II-ის დროს, რომელმაც ქმერთა იმპერია შექმნა. ის მთელ სამხრეთ-აღმოსავ-

ლეთ აზიას აკონტროლებდა. ძალით, დიდებითა და მნიშვნელობით ეს ცივილიზაცია თავისუფლად შეგვიძლია შევადაროთ რომს. იმპერიის დედაქალაქი ანგკორი აგებულია უფრო მეტი ქვით, ვიდრე ეგვიპტის პირამიდები და იკავებს იმაზე მეტ ტერიტორიას, ვიდრე თანამედროვე პარიზი. მეტიც, ამ ქალაქის მოსახლეობა, თავის დროზე მილიონ კაცს შეადგენდა და მსოფლიოში პირველი ადგილი ეკავა.

ანგკორ ვატი კი ქალაქის მთავარი ნაგებობა და ღირსშესანიშნაობა გახლდათ. ტაძრის აგებას დაახლოებით 30 წელიწადი დასჭირდა. სწორედ ეს ნაგებობაა გამოსახული კამბოჯის დროშაზე, რადგან ანგკორი სწორედ ამ სახელმწიფოს ტერიტორიაზეა.

ქალაქმა ანგკორმა 600 წელიწადს იარსება და მერე ისე უეცრად გაქრა, როგორც გამოჩნდა. საუკუნეების განმავლობაში ევროპისთვის ის მხოლოდ მითებისა და ზღაპრების

ნაწილი იყო, ვიდრე 1860 წელს ფრანგი ნატურალისტი ანრი მორო თავად არ ეწვია დიდებულ და მიტოვებულ ქალაქს. სწორედ მისი ჩანაწერებისა და ჩანახატების წყალობით გაჩნდა დიდი ინტერესიცა და ბევრი კითხვაც ანგკორის შესახებ: ვინ იყვნენ მისი მშენებლები, რომლებიც ადგილობრივ ენაზე ქსმერებად იწოდებოდნენ ან რატომ მიატოვეს მათ ასეთი დიდებული ქალაქი?

ანგკორ ვატი დღეს იუნესკოს მსოფლიოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლთა და იმავდროულად, მსოფლიოს ახალი შვიდი საოცრების სიაშია.

რაც შეეხება მაჰენდრაპარვატას, იმის გამო, რომ მიმდებარე ტერიტორიებზე 1970-იან წლებში მრავლადაა რადიკალური კომუნისტური, წითელი ქსმერების რეჟიმის დროიდან შემორჩენილი ნაღმები, ახალადმოჩენილი ქალაქის შესწავლა ჯერჯერობით ჭიანჭურდება.

მომზადებულია History.com-ის მიხედვით

ანგკორ ვატის კომპლექსი კამბოჯაში, რომლის მახლობლადაც მონასტრის ნანგრევებს მიაკვლიეს

ნებისმიერ საკითხთან დაკავშირებით

(კითხვა, შენიშვნა, სურვილი, პრეტენზია, შეთავაზება...)

პალიტრა მედია გისმენთ!..

დარეკეთ: 219 60 13

მოგვწერეთ: contact@palitra.ge

ან: „კვირის პალიტრის“ („სიტყვა და საქმის“)

საფოსტო ყუთების საშუალებით

„პოლონეთისა და კავკასიის სამეფისნაცვლოების ისტორიიდან“

ქართულ-პოლონური სამეცნიერო კონფერენცია ბლანსკში

2013 წლის 20-22 მაისს ჩრდილოეთ პოლონეთში მდებარე ქალაქ გდანსკის (ძველი დანციგი) სახელმწიფო უნივერსიტეტში გაიმართა III ქართულ-პოლონური საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „პოლონეთისა და კავკასიის სამეფისნაცვლოების ისტორიიდან (XIX საუკუნე)“. კონფერენცია მომზადდა უნივერსიტეტის იურიდიულ ფაკულტეტთან არსებული პოლონეთის სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიის კათედრის (გამგე, პროფესორი დარიუშ შპოპერი) ინიციატივითა და ორგანიზებით.

გდანსკის უნივერსიტეტი

ქართულ-პოლონურ ერთობლივ სამეცნიერო კონფერენციებს სამართლის ისტორიის საკითხებზე, საფუძველი ორი წლის წინათ ჩაეყარა. პირველი ასეთი კონფერენცია გაიმართა 2011 წლის 27-28 აპრილს, ხოლო მეორე — 2012 წლის 24-25 ივლისს. მათი ორგანიზატორი იყო ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი.

რიგით მესამე ქართულ-პოლონურ საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციაში მონაწილეობდნენ ცნობილი მკვლევრები, რომლებიც სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწევიან როგორც პოლონეთის ქალაქების ავტორიტეტულ სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრებში (მათ შორის გდანსკისა და ოლშტინის უნივერსიტეტებში), ასევე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

ქართველ მეცნიერთა დელეგაციის (ხელმძღვანელი პროფესორი ირაკლი ბურდული) შემადგენლობაში შედიოდნენ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიულ ფა-

კულტეტთან არსებული სამართლის ისტორიის ინსტიტუტის პროფესორები: მარინა გარიშვილი, მარიამ ხოფერია, დავით ბოსტოლანაშვილი და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტთან არსებული საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის პროფესორები ჯაბა სამუშია და ნიკო ჯავახიშვილი.

კონფერენციის მუშაობის დასრულების შემდეგ მისმა ორგანიზატორებმა სამეცნიერო ფორუმის მონაწილეებს ფრიად საინტერესო კულტურული პროგრამა წარუდგინეს. იგი მოიცავდა ექსკურსიებს როგორც ბალტიის ზღვაში შეჭრილ ჰელის ნახევარკუნძულზე, სადაც პოლონეთის ამჟამინდელ ხელისუფალთა სამთავრობო აგარაკები მდებარეობს, ასევე ქალაქ მალბორგში (ძველი მარიენბურგი), სადაც შემორჩენილია ჯვაროსანთა ეპოქის შესანიშნავი ციხესიმაგრე და ქალაქ ფრომბორგში, სადაც გარდაცვალა და კათედრალურ ტაძარში განისვენებს სახელგანთქმული მეცნიერი, ასტრონომი, იურისტი, ეკონომისტი და ექიმი მიკოლაი კოპერნიკი (1473-1543 წწ.).

„ისტორიანი“

„მუკუზანის მტევანი“

ხისგან დამზადებული ხელის მტევნის გამოსახლება ეკლესიაში

საინტერესო აღმოჩენა გაკეთდა გურჯაანის რაიონში — სოფელ მუკუზანში, ამაღლების სახელობის ეკლესიაში ხელის მტევნის გამოსახლებას მიაკვლიეს. მუშტად შეკრული ხელის მტევანი ხისგან არის გამოკვეთილი და XVI-XVII საუკუნეების ეკლესიის სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთ ნაწილში, ოთხი მეტრის სიმაღლეზეა ჩადუღაბებული.

სპეციალისტთა განცხადებით, ხელის მტევნის ამ ტიპის გამოსახლება საქართველოში სხვაგან არ შეუნიშნაუთ. გურჯაანის მუნიციპალიტეტის კულტურის განყოფილების სპეციალისტ თამაზ მარკოზაშვილის თქმით, ამ ახალი აღმოჩენის შესახებ ინფორმაციას კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს უახლოეს ხანებში მიაწვდიან. „ხელის მტევანი ეკლესიის ინტერიერში, სამხრეთი კედლის აღმოსავლეთ ნაწილშია ჩადუღაბებული. ასეთი ხელის მტევნის გამოსახლება, ჩემი ინფორმაციით, საქართველოს არც ერთ ეკლესიაში არ გვხვდება“, — აღნიშნავს თამაზ მარკოზაშვილი. მუშტად შეკრული მტევნის სიმბოლური დანიშნულება ამ ეტაპზე უცნობია.

მუკუზანის ამაღლების ეკლესია დასახლებული პუნქტიდან 500 მეტრში მდებარეობს. XVI-XVII საუკუნეების ერთნავიანი ბაზილიკა აგურით არის ნაგები.

„ისტორიანი“

ხისგან გამოკვეთილი, მუშტად შეკრული ხელის მტევანი ტაძრის კედელშია ჩადუღაბებული

მუკუზანის ამაღლების სახელობის ეკლესია კახეთის საინფორმაციო ცენტრის ფოტოები

talizi

თქვის გაღანერგვის სენზიკი

ტაშკენტის 27. ტელ: 2141515

WWW.TALIZI.GE

ლევან II
დადიანის
უცნობი
პოხტუხაძე

**ნაოვნიან დონ ქრისტოფორო
და კასტელის ნამუშევრები**

ცოტა ხნის წინ საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმში ერთმა კერძო პირმა გასაყიდად მოიტანა ცნობილი იტალიელი მისიონერის, არქანჯელო ლამბერტის „კოლხეთის აღწერა“. წიგნი 1654 წელს ნეაპოლშია გამოცემული და თავისთავად, სამუზეუმო ინტერესის საგანს წარმოადგენს. თუმცა ყველაზე მნიშვნელოვანი წიგნის ბოლოსაა მოთავსებული — შვიდი დიდი და საშუალო ზომის მინიატურა XVII საუკუნის სამეგრელოს შესახებ. მინიატურების ხატვის მანერიდან გამომდინარე, ცხადი იყო და ამას გამყიდველიც ადასტურებდა, რომ ისინი მეორე ცნობილ იტალიელ მისიონერს, ღონ ქრისტოფორო დე კასტელის ეკუთვნოდა.

წიგნზე დართული ილუსტრაციების ხელწერა, მასალა და თემატიკა ზუსტად პასუხობს იტალიელი მეცნიერის ამატ დი სან ფილიპოს მოსაზრებას კასტელის შემოქმედების შესახებ: „კასტელი ახერხებდა თავისი აზრების კალმით გამოთქმას, მით უმეტეს, როცა შეუფერადებლად, უშუალოდ ნატურიდან ხატავდა, რაშიც ერთგვარად დახელოვნებულიც იყო, მაგრამ აჭარბებდა თავის შესაძლებლობათა შეფასებაში, როცა თავისუფალ კომპოზიციებს ასრულებდა. მაგალითად: სარწმუნოებრივი სცენების თემებზე, სადაც აშკარა ფანტაზირებას, გადაჭარბებულ სტილიზებასა და ორნამენტაციას მიმართავდა. საერთოდ კი ის ჩვე-

ულებრივ, ფანქრით ხატავდა და შემდეგ კალმით ასწორებდა“. ეს უკანასკნელი კარგადაა შესამჩნევე სამეგრელოს მთავართა ზუგდიდის სასახლის ილუსტრაციაში, სადაც კალმით შექმნილი კონსტრუქციებისა და ფიგურების ქვეშ აშკარად მოჩანს ფანქრით გამოყვანილი კონტურები.

წიგნზე თანდართული ილუსტრაციები სამ თემად შეიძლება დაიყოს: სამეგრელოს ეთნოგრაფია, ისტორიული გეოგრაფია და ისტორიული პირები. ეთნოგრაფიას ხუთი, გეოგრაფიასა და ისტორიულ პირს კი თითო-თითო ილუსტრაცია ეძღვნება.

შევეცდებით ილუსტრაციები თანამიმდევ-

„მეგრელი გლეხი და მეგრელი გლეხის ქალი“

რობით აღწეროთ. ეთნოგრაფიული ჩანახატების სიმრავლემ თემის მრავალფეროვნება განაპირობა, შუაში ორად გადაკეცილ დიდ ფურცელზე ორი ფიგურაა გამოსახული წარწერებით: მეგრელი გლეხი (Contadino Mengrello) და მეგრელი გლეხის ქალი (Contadina Mengrella). ამ უკანასკნელის უფრო დახვეწილი ვერსია ცნობილია. იგი შეტანილია ბეჟან გიორგაძის გამოცემულ დონ ქრისტოფორო დე კასტელის ალბომში 156-ე მინიატურად და როგორც ჩანს, ჩვენს ხელთ არსებული ნაშუშეკარი პირველადი გრაფიკული ჩანახატია. იგი კასტელმა მოგვიანებით ალბათ უფრო სრულყო და ძირითად ალბომში შეიტანა კიდევ.

მეგრელი გლეხის მინიატურა კი დღემდე უცნობი იყო. იგი არ მოხვედრილა არც ქართულ გამოცემაში და არც 1987 წელს პოზეროში, პალერმოს მუნიციპალიტეტის დაბეჭდილ ფერად ალბომში. ეს გვაფიქრებინებს, რომ მინიატურა მხოლოდ ამ ეგზემპლართაა შემორჩენილი. ნახატზე მეგრელი გლეხი შესვენების დროსაა გამოსახული. მას სვანური ტიპის წაგრძელებული ქუდი ხურავს, წელზე ფართო ქამარი შემოურტყამს და თოხს დაყრდნობია.

მესამე ილუსტრაციაზე მეგრელი თავადია (წარწერით Baron Mengrella). იგი მთელი ტანითაა გამოსახული, მდიდრული მოსახამი და ქუდი მოსავს, ხელში თასი უკავია. მთელი ფიგურა ფრესკული მხატვრობისთვის დამახასიათებელ სტილშია გადმოცემული და უფრო კტიტორს მოგვაგონებს.

მეოთხე ილუსტრაციაზე ლოცვაა გამოსახული (წარწერით Prece Megrella). აქ სამღვდელო პირი მოჩანს. იგი დაკეტილი კარის წინ, რომელიც სავარაუდოდ, ეკლესიისა უნდა იყოს, ფეხშიშველი დგას და ხელთ გრანული უპყრია. მღვდლის წინ ანთებული სანთელი და სხვადასხვა საეკლესიო ჭურჭელია. ჩვენი აზრით, ამ ჩანახატზე საეკლესიო მხატვრობის ის მომენტია გადმოცემული, რომელიც თითქმის ერთნაირი სიზუსტით აღწერეს დონ ქრისტოფორო დე კასტელმა, არქანჯელო ლამბერტომ და დონ ჯუზეპე ჯუდიჩე მილანელმა. კერძოდ, წმინდა გიორგისადმი მიძღვნილი დღესასწაული, რომელიც კასტელისვე

ილუსტრაციაზე, სადაც ლოცვაა გამოსახული, სამღვდელო პირი მოჩანს

ცნობით, 21 ნოემბერს ილორში იმართებოდა. ამ დღეს ეკლესიის კარს სამეგრელოს მთავარი საგანგებოდ ლუქავდა. მეგრელოთა რწმენით, ტაძარში, დაკეტილ კარს მიღმა, წმინდა გიორგის ხარი სასწაულებრივად უნდა შეეყვანა.

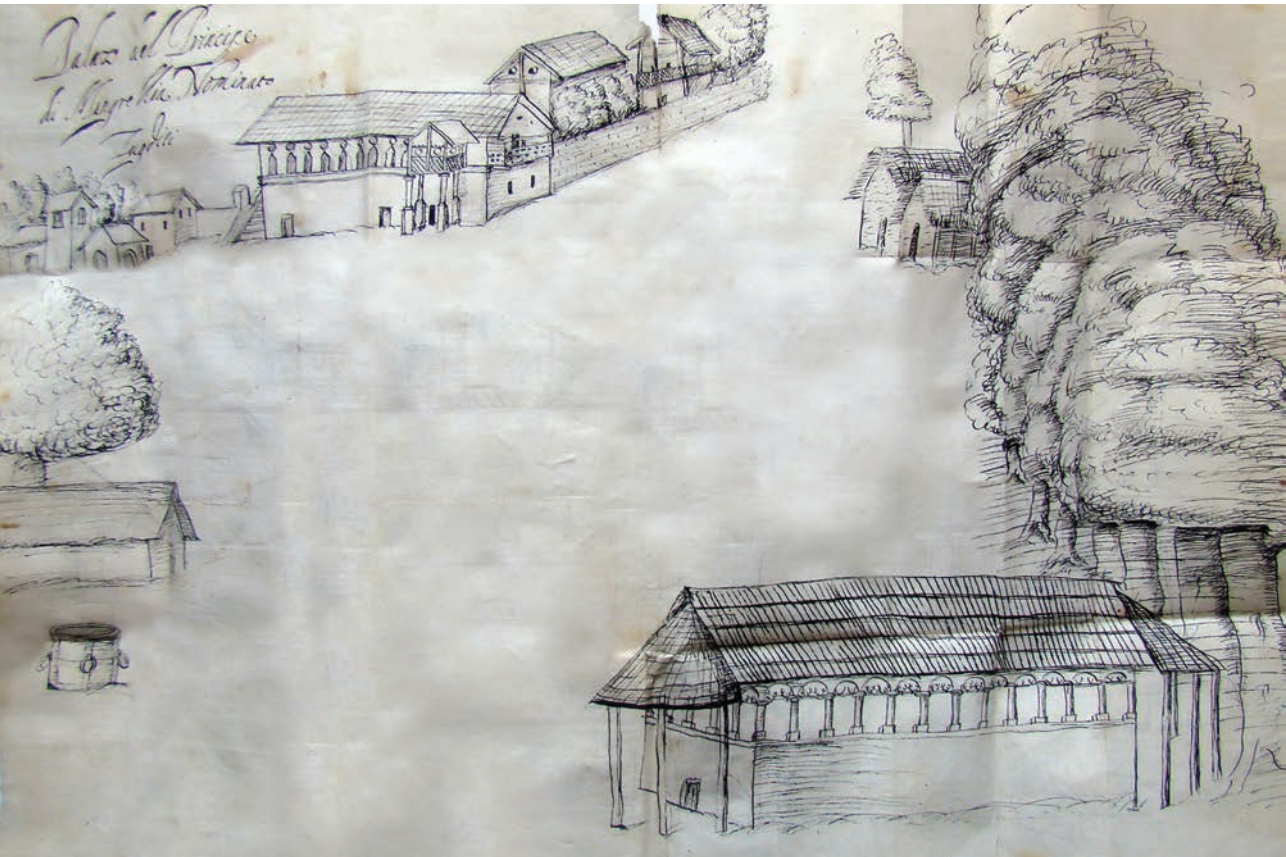
მეზუთე ილუსტრაციას მარცხენა ზედა კუთხეზე იტალიურად აწერია: „ზემოხსენებული სამეგრელოს პრინციის სასახლე ზუგდიდში“ (Palazzo del Principe di Mingrellia nominato Zugdidi). ეს გრაფიკული ჩანახატი ძვირფასი წყაროა ზუგდიდის სასახლეთა ისტორიისთვის. მართალია, კასტელის ერთი ილუსტრაცია დადიანების რეზიდენციის შესახებ უკვე იყო ცნობილი და ის ქართულ გამოცემაში 445-ე მინიატურად შევიდა, მაგრამ ჩვენს ხელთ არსებული ნახატი სვან განსხვავებით, გამოქვეყნებულია მხოლოდ მსხვილი ხედი კომპლექსის ერთი ნაწილისა. ჩვენს ილუსტრაციაზე კი მთელი ანსამბლია წარმოდგენილი. აქ კარგად მოჩანს როგორც

მთავრის სასახლე, ისე ცალკეული სამეურნეო დანიშნულების დამხმარე ნაგებობა.

როგორც აღვნიშნეთ, წიგნს ერთი გეოგრაფიული, უფრო სწორად კი კარტოგრაფიული ნამუშევარი ერთვის. ეს არის სამეგრელოს რუკა, რომელიც კასტელის შეუდგენია და დღემდე უცნობი იყო. პირველადმა დაკვირვებამ ცხადყო, რომ რუკა თითქმის ზუსტად იმეორებს ლამბერტის იმავე ხასიათის ნამუშევარს, რომელიც 1938 წელს ალექსანდრე ჭყონიას თარგმანთან ერთად გამოიცა.

წერილის დასასრულს განსაკუთრებული ყურადღება გვინდა გავამახვილოთ ერთ შესანიშნავ პორტრეტზე, რომელიც, წარწერის მიხედვით, სამეგრელოს სახელოვან მთავარს ლევან მეორე (1611-1657) დადიანს ეკუთვნის (წარწერით Levan Dadian Principe De la Colhide). ქრისტოფორო კასტელიმ ლევანის ორი პორტრეტი შემოგვინახა: ერთზე მთავარი საზეიმო ტანსაცმელში მთელი ტანითაა გამოსახული, თავს გვირგვინი ხურავს და ხელში

„სამეგრელოს პრინციის სასახლე ზუგდიდში“

ტაძრის მოდელი უკავია. ჩვენი აზრით, ეს ფიგურა წალენჯიხის ტაძრის ლევანისეულ საქტიტორო გამოსახულებას ზუსტად იმეორებს და სავარაუდოდ, იქიდან უნდა იყოს გადმონატული. მეორე ნამუშევარზე ლევანის ფიგურაა გადმოცემული წელსხემოთ. იგი პროფილშია დახატული. მართალია, მთავრის სახის თავისებურები და ხასიათიც კი განსაკუთრებული ოსტატობითაა გადმოცემული, მაგრამ ლევანი აქ უკვე საკმაოდ ხანში შესული ჩანს.

დღემდე უცნობ ნამუშევარზე კი სამეგრელოს მთავარი ახალგაზრდობის წლებშია აღბეჭდილი. პორტრეტი ევროპული მხატვრობის საუკეთესო ეპოქაშია შექმნილი, ლევანის ფიგურა იმპოზანტურია, ის მდიდრულ სამოსელშია გამოწყობილი, თავზე უხვბეწვიანი სპარსული ფაიდის ქუდი ახურავს, ტანს კი ასეთივე მდიდრული, ბეწვით გაფორმებული მოსასხამი უმშვენებს. ლევანის სახე მკაცრი და

მშვიდია. მას მეტყველი თვალები, სწორი ცხვირი და გრძელი უღვაში აქვს, მარჯვენა ყურზე კი მასიური საყურე მოუჩანს. ამ პორტრეტის დანახვისთანავე ძალაუნებურად კასტელის შემდეგი სიტყვები გასუნდება: „მთავარი ლევან დადიანი, ყველა ომში უძლველი, გამარჯვებული მხედარი, სამეგრელოს მეფე, ჩვენი დროის მეორე ჰანიბალი“.

დონ ქრისტოფორო დე კასტელის ახალადმოჩენილი ლევან II დადიანის პორტრეტი ფასდაუდებელ წყაროს წარმოადგენს. იგი დასავლეთ საქართველოს ყველაზე სახელოვანი მთავრის მოღვაწეობის იმ წლებს ასახავს, რომლის ილუსტრაციაც ქართულ ისტორიოგრაფიას დღემდე არ გააჩნდა.

გიორგი კალანდია,

საქართველოს თეატრის, მუსიკის, კინოსა და ქორეოგრაფიის სახელმწიფო მუზეუმის დირექტორი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი

სამეგრელოს რუკა, შედგენილი დონ ქრისტოფორო დე კასტელის მიერ

ბეორბიევსკის ტრაქტატი:

იმპერიის „ეფარველობის“ ქვეშ

ქალაქი გეორგიევსკი — შენობა, სადაც ტრაქტატს ხელი მოეწერა და მემორიალური დაფა

რუსეთის იმპერია ხელშეკრულების პირობების შესრულებას თავიდანვე არ აპირებდა

გეორგიევსკის ტრაქტატი (1783 წ.)
წერილი მეორე

ქართლ-კახეთის სამეფოსა და რუსეთის იმპერიის ხელშეკრულება (გეორგიევსკის ტრაქტატი) მომზადდა და დაიდო იმხანად მოქმედი საერთაშორისო ნორმების სრული დაცვით.

რუსეთის იმპერიის მფარველობაში ქართლ-კახეთის სამეფოს მიღების საკითხი ეკატერინე II-ის წინაშე ერეკლე II-მ ოფიციალურად 1772 წელს წამოჭრა.

1771 წლის 30 დეკემბერს ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-მ უმნიშვნელოვანესი გადაწყვეტილება მიიღო. ამ დღეს მეფემ თბილისში ხელი მოაწერა რუსეთის იმპერატორ ეკატერინე II-ისთვის გასაგზავნ დოკუმენტს — ხელშეკრულების პროექტს, რომლის მიხედვითაც, ქართლ-კახეთის სამეფო რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლას ითხოვდა. ქართლ-კახეთის სამეფო, მფარველობაში შესვლისას, სხვა პირობებთან ერთად, უმაღლესი საერო

და საეკლესიო ხელისუფლების „უცვალებელად“ და „მოუშლელად“ შენარჩუნებას მოითხოვდა. სამეფო ხელისუფლების თაობაზე ხელშეკრულების პროექტში ვკითხულობთ: „კუალად ვითაც ძველად ყოფილა ჩვენის ჩამომავლობის მეფობა, ვითხოვთ თქვენისა დიდებულების მოწყალებისა გამო, ეგრეთვე საუკუნოდ უცვალებლად ეგოს...“ — ასე თარგმნეს ხელშეკრულების პროექტის ეს ადგილი პეტერბურგში. ასევე მკათფიო და საეკლესიო ნათელი იყო ერეკლე II-ის თხოვნა უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფლების შენარჩუნების თაობაზე: „მსგავსადვე კათოლიკონიკა წესსავე თვისსა ეგოს მოუშლელად“. როგორც ვხედავთ, ქართლ-კახეთის მეფე ითხოვდა ბაგრატიონთა დინასტიით სათავეში სამეფო ხელისუფლების უცვლელად შენარჩუნებას, ასევე სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის

რუსეთის მხრიდან ტრაქტატს ხელი მოაწერეს გრიგოლ პოტიომკინმა (ზემოთ) და პოლკოვნიკმა ვასილი ტამარამ, ხოლო ქართული მხრიდან — გარსევან ჭავჭავაძემ (ქვემოთ) და იოანე მუხრანბატონმა

უმაღლესი იერარქის — კათოლიკოს-პატრიარქის თავის უფლებებში უცვლელად დატოვებას.

რუსეთის მფარველობაში შესვლის პირობად ერეკლე II ასევე აყენებდა: 1. ქართლ-კახეთის სამეფოს დაცვის მიზნით, რუსთა ოთხი-ათასიანი კორპუსის გამოგზავნას; 2. ყირიმის სახანოს ტერიტორიაზე ოსმალთა ტყვეობისგან თავდახსნის ქართველთა სამშობლოში თავისუფლად დაბრუნების უზრუნველყოფას; 3. ქართლ-კახეთის ჯარის შესანახავად რუსეთის იმპერიის ხაზინიდან სესხის მიცემას; 4. რუსეთ-ოსმალეთის ომის (იგულისხმება იმხანად მიმდინარე 1768-1774 წლების ომი) დამთავრების შემდეგ ზავის დადებისას „ახალციხის ქვეყანა“ (ე.ი. სამცხე-საათაბაგო) არ უნდა დარჩენილიყო ოსმალეთის შემადგენლობაში, „ვინაიდან საქართველოს მიწა არის და ქართული ენა აქუსთ და მრავალნი ქრისტიანენი არიან იმათში, და სხუანიცა ახალნი გარდაქცეულნი არიან მაჰმადიანობაზედ“.

1772 წლის 6 იანვარს, ანუ ხელშეკრულების პროექტზე ხელმოწერიდან ერთი კვირის შემდეგ, მცხეთაში ხელი მოეწერა მეორე დოკუმენტს — ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის პირობას რუსეთის იმპერატორისადმი. ხელშეკრულების პროექტისგან განსხვავებით, რომელსაც ხელს მხოლოდ ერეკლე II აწერდა, სამეფო სახლის პირობას ხელს აწერდნენ: მეფე ერეკლე II, დედოფალი დარეჯანი, კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ I, ბატონიშვილები: გიორგი, ლევანი, იულიონი და ვახტანგი. ქართლ-კახეთის სამეფო სახლი პირობას დებდა, რომ რუსეთის იმპერატორის მფარველობაზე უარს არასოდეს იტყოდა, რის თაობაზეც ფიცს დებდა: „ეს ყოვლად ძლიერსა ღმერთსა და ცხოველმყოფელსა ჯვარსა და წმინდასა სახარებასა ზედა ფიცით დამიმტკიცებია და თვით ხელითა ჩემთა დამიწერია და ეგრეთვე სახლეულთა ჩემთა ხელმოწერით და დაბეჭდვით მტკიცე მიყოფია“.

ხელშეკრულების პროექტი ქართლ-კახეთის სამეფოს რუსეთის იმპერიის მფარველობაში შესვლის თაობაზე (1771 წლის 30 დეკემბერი) და ქართლ-კახეთის სამეფო სახლის პირობა რუსეთის იმპერატორს (1772 წლის 6 იანვარი) პეტერბურგში 1772 წელს ჩაუტანეს კათოლიკოს-პატრიარქმა ანტონ I-მა და ლევან ბატონიშვილმა. რუსეთის საიმპერატორო

კარზე დიდხანს იფიქრეს ერეკლე II-ისა და სოლომონ I-ის თხოვნაზე.

1782 წლის მიწურულსა და 1783 წლის დამდეგს (ზუსტი თარიღი უცნობია) ეკატერინე II-ის მდივანმა (1775 წლიდან) და იმპერიის საგარეო-პოლიტიკური უწყების ფაქტობრივმა ხელმძღვანელმა (1783 წლიდან) ალექსანდრ ბეზბოროდკომ კავკასიის ხაზის უფროს გრიგოლ პოტიომკინს წერილობით აცნობა ეკატერინე II-ის აზრი ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოებთან დასადები ხელშეკრულებების (ტრაქტატის) თაობაზე.

1783 წლის 24 ივლისს ჩრდილოეთ კავკასიის რუსულ სიმაგრე გეორგიევსკში დაიდო ტრაქტატი (ხელშეკრულება) რუსეთის იმპერიასა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის. პრემიულის მიხედვით ტრაქტატი იყო „მეგობრობითი ხელშეკრულება“, ქართლ-კახეთის სამეფო ცნობდა რუსეთის იმპერატორის „უმაღლეს ხელისუფლებასა და მფარველობას“.

გეორგიევსკის ტრაქტატის პირველი მუხლის მიხედვით: ერეკლე II მისი და მემკვიდრეების სახელით სახეიმოდ აცხადებდა, რომ ამიერიდან სამუდამოდ უარს ამბობდა ეცნო ირანის ან რომელიმე სხვა ქვეყნის ხელმწიფის უზენაესი ხელისუფლება და მფარველობა, გარდა რუსეთის იმპერატორისა და მისი მემკვიდრეებისა: „ვითარმედ არა შერაცხს იგი თვის ზედა და მენაცულებთა თვისთა ზედა სხუასა თვითმპყრობელთა თვინიერ უზენაესისა ხელმწიფებისა და მფარველობისა მისისა იმპერატორების დიდებულებისა და მაღალთა მისთა მემკვიდრეთა და მენაცულებთა საიმპერატოროისა ტახტისა“.

ტრაქტატში არ ასახულია ეკატერინე II-ის კატეგორიული მოთხოვნა ავსტრიის იმპერატორთან და სხვა ქრისტიან ხელმწიფეებთან ქართლ-კახეთის სამეფოს მხრიდან ურთიერთობის გაწვევების თაობაზე. როგორც ჩანს, საბოლოოდ ეკატერინე II მოერიდა ასეთი მოთხოვნის ხელშეკრულებაში შეტანას, რადგან ქრისტიან ხელმწიფეებთან ამგვარი დამოკიდებულება უხერხულ მდგომარეობაში ჩააგდებდა რუსეთის საიმპერატორო კარს.

ტრაქტატის მეორე მუხლში აღნიშნულია, რომ რუსეთის იმპერატორი მისი და მემკვიდრეების სახელით პირობას დებდა, სამუდამო მფარველობა გაეწია ქართლ-კახეთის სამე-

ფოსთვის და ქვეყნის ტერიტორია დაეცვა გარეშე მტრებისგან: „დიდებულება მისი აძლევს იმპერატორებსა თავს-მდებობასა თვისსა მრთლად (და დაუკლებლად) დაცუასა ზედა აწინდელთა სამფლობელოთა მისისა უგანათლებულესობისა მეფისა ირაკლი თეიმურაზოვიჩისათა“.

ტრაქტატის მესამე მუხლი ადასტურებდა, რომ რუსეთის მფარველობაში შესულ ქართლ-კახეთის სამეფოში შენარჩუნებული იქნებოდა ერეკლე II-ისა და მისი მემკვიდრეების მეფობა. ახალი მეფის ტახტზე ასვლას სამეფო ნიშნების (ინვესტიტურის) გამოგზავნით ადასტურებდა რუსეთის იმპერატორი: „ხსენებულნი იგი მეფენი ოდეს-იგი მიიწვევიან მემკვიდრეობით სამეფოსა ზედა მათსა, მსწრაფლ აუწყებდენ ამისთვის კარსა საიმპერატოროსა რუსეთისასა და ითხოვდენ დეჰსანთა თვისთა მიერ სამეფოსა ზედა თვისსა იმპერატორებსა დამტკიცებასა ინვესტიტურისა წერილითა“.

ტრაქტატი არ ეხებოდა ერეკლე II-ის უფლებას ქვეშევრდომებზე. ცენტრალურ და ადგილობრივ მმართველობას, ქართული სამართლისა და სასამართლო სისტემას, ზომა-წონის ერთეულებს, ჯარის ორგანიზაციას და სხვ. ქართლ-კახეთის მეფის ქვეშევრდომი არ ხდებოდა რუსეთის იმპერიის ქვეშევრდომი. ტრაქ-

კათოლიკოსი ანტონ I

გეორგიევსკის ტრაქტატის დედანი ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში

ტატის მეექვსე მუხლში აღნიშნულია, რომ რუსეთის იმპერატორი: „შინაგანსა ხელმწიფებისა და მმართველობისა თანა შეუდღვილსა მსჯავრსა და სამართალსა და შეკრებასა მისაცემელისა ხარკისა დაანებეს მისსა უგანათლებულესობასა მეფესა სრულსა შინა ნებასა“. რუსეთის იმპერატორი ასევე ვალდებულებას იღებდა, რომ მისი სამხედრო და სამოქალაქო მოხელეები არ ჩაერეოდნენ ქართლ-კახეთის საშინაო საქმეებში. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ასევე ტრაქტატის მეშვიდე მუხლი. ქართლ-კახეთის მეფეს მოხელის თანამდებობაზე დანიშვნისას უნდა გაეთვალისწინებინა კანდიდატის დამსახურება რუსეთის წინაშე: „რათა უსაკუთრესად აჩუენოსმცა უდიდესობაი მსახურებისთვის რუსეთის იმპერიისა“. ცხადია, ამ მოთხოვნის ტრაქტატში შეტანა პოლიტიკური მოსაზრებით იყო ნაკარნახევი. რუსეთის საიმპერატორო კარზე კარგად უწყობდნენ, რომ ერეკლე II-ის ქვეშევრდომთა (თავადთა და აზნაურთა) შორის ყვე-

ლა პრორუსული ორიენტაციისა არ იყო. ტრაქტატის მეშვიდე მუხლი რუსეთის საიმპერატორო კარს გარანტიას აძლევდა, რომ ქართლ-კახეთის სამეფო კარზე არ დაწინაურდებოდნენ პრორუსული ორიენტაციის მოწინააღმდეგენი. მეშვიდე მუხლი, ცხადია, ზღუდავდა ქართლ-კახეთის მეფის სუვერენულ უფლებებს.

გეორგიევსკის ტრაქტატში ვერ აისახა ერეკლე II-ის მიერ შემუშავებულ ხელშეკრულების პროექტში (1771 წლის 30 დეკემბერი) შეტანილი მოთხოვნა კათოლიკოს-პატრიარქის უფლებათა უცვლელად („მოუშლელად“) დატოვების თაობაზე. ტრაქტატის მერვე მუხლი, რომელიც ქართლ-კახეთის ეკლესიასა და კათალიკოს-პატრიარქს ეხება, თითქმის მთლიანად ალექსანდრ ბეზბოროდკოს მოსაზრების მიხედვით ჩამოყალიბდა. მცხეთის უძველესი საპატრიარქო ტახტის მკერობელი, კათოლიკოს-პატრიარქი ანტონ I ხდებოდა რუსეთის მართლმადიდებელი ეკლესიის უწმიდესი სი-

ნოდის წვერი და სინოდის წვერ მღვდელმთავართა შორის იკავებდა მერვე ადგილს ტობოლსკის არქიეპისკოპოსის შემდეგ. მერვე მუხლში ვკითხულობთ: „ინებებს მისი იგი დიდებულები, ვითარმედ კათოლიკოსსა ანუ უმთავრესსა არხიეპისკოპოსსა მათსა, რათა აქუნდეს ადგილი რიცხუთა შორის რუსეთისა მღვდელთ-მთავართასა მერუეს შინა ხარისხსა, ესე იგი არის შემდგომად ტობოლსკისა“. 1700 წლიდან 1917 წლამდე რუსეთის ეკლესიას პატრიარქი არ ჰყავდა, სინოდის წევრები მხოლოდ მღვდელმთავრები (ეპისკოპოსები, არქიეპისკოპოსები, მიტროპოლიტები) იყვნენ. იმხანად, ანტონ I-ის რანგის საეკლესიო იერარქი რუსეთს არ ჰყოლია. უძველესი ავტოკეფალიური ეკლესიის საჭეთმპყრობელი სინოდის წევრებს — რიგით მღვდელმთავრებს გაუტოლეს. ამასთან, შვიდი მღვდელმთავარი სინოდში ანტონ I-ზე დიდი პატივით სარგებლობდა. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ შეილახა კათოლიკოს-პატრიარქის ღირსება. რუსეთის საიმპერატორო კარზე კარგად უწყობდნენ, რომ საქმე ჰქონდათ უძველეს სამოციქულო მართლმადიდებელ ეკლესიასთან და მის საჭეთმპყრობელთან. ამიტომ იყო, რომ მერვე მუხლის ძალით, ორი ქვეყნის ეკლესიათა შორის ურთიერთობა უნდა გარკვეულიყო ცალკე ხელშეკრულებით: „ამისთვის უკუე დაიწერების სხუა არტიკული“. ასეთი ხელშეკრულება კი აღარ დადებულა.

ტრაქტატის ძირითად ტექსტთან (პრეამბულა და ცამეტი მუხლი) ერთად დამოუკიდებელ დოკუმენტად გაფორმდა (ცალკე მოეწერა ხელი) საიდუმლო მუხლებს (ოთხ მუხლს) ანუ, „სეპარატისა არტიკულებს“. აღსანიშნავია, რომ პირველ სეპარატულ (ცალკე) ანუ საიდუმლო მუხლში აისახა ეკატერინე II-ის მოთხოვნა. ერეკლე II მეგობრულ ურთიერთობაში უნდა დარჩენილიყო სოლომონ I-თან, ხოლო მეფეებს შორის უთანხმოების წარმოშობის შემთხვევაში, არბიტრის როლს შეასრულებდა რუსეთის იმპერატორი, რომლის გადაწყვეტილებასაც ერეკლე II უნდა დამორჩილებოდა: „აქ და შემდგომად შერაცხს მისისა იმპერატორებისა დიდებულებასა სრულიად მესუამავლედ და განაგდებს მისისა მიერ უზენაესისა განჩინებისა ანუ განჩინისა ვერ გულისხმის-საყოფელთა შფოთთა შორის ორთა ამათ მფლობელთა უფროს ყოვლისა მოლოდებისა

გამოსრულთა“. ცხადია, პირველი სეპარატული მუხლი ლახავდა როგორც ერეკლე II-ის, ისე სოლომონ I-ის სუვერენულ უფლებებს და ამავე დროს რუსეთს საშუალებას აძლევდა, ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოების ურთიერთობაში ჩარეულიყო. მეორე სეპარატული მუხლი გვაუწყებს: „დაცვისთვის სამფლობელოისა ქართლისა და კახეთისა ყოვლით კერძო შეხებისაგან მეზობელთასა და სიმტკიცისთვის მხედრობისა მისისა უგანათლებულესობისა მეფისა, დიდებულება იმპერატორებისა მისისა აღუთქუამს შენახუად სამფლობელოთა შინა მეფისათა ორსა სრულსა ბატალიონსა ქუეითსა ოთხითა ზარბაზნითა“. მესამე სეპარატული მუხლის ძალით რუსეთი ვალდებული იყო, ომის შემთხვევაში დამატებითი დახმარება აღმოეჩინა ქართლ-კახეთის სამეფოსთვის და მისი მტერი ორივე ქვეყნის მტრად შეერაცხა: „დასდუას ჰაზრი შეწვენისთვის თქმულთა მათ ქუეყანათა და წინ-აღდგომისა მტერთასა მოქმედებისთვის, რომელიცა არა სხუებრ, არამედ ვითარცა საერთოდ მტრად შერაცხუად სათანადო არს“. მეოთხე სეპარატული მუხლი რუსეთს ავალდებულებდა ომის შემთხვევაში (იგულისხმებოდა ომები ირანთან და ოსმალეთთან) ქართლ-კახეთის სამეფოს დახ-

მეფე ერეკლე II

გეორგიევსკის ტრაქტატის მემორიალი ქ. გეორგიევსკში

მარბობდა იარაღით. ამასთანავე, საზავო მოლაპარაკებისას უნდა ეცადა, ქართლ-კახეთის სამეფოსთვის დაებრუნებინა წინათ მტერთაგან წართმეული ტერიტორიები: „რათა დროსა ბრძოლისასა იხმაროსცა ყოველი შემძლებლობაი მეცადინობისა ღონითა საჭურუელისათა, ხოლო დროსა მშვიდობისასა დაზავებისა მიერ უკმო-ქცევისთვის ქუყენასა და ადგილთა მტერთაგან ქონებულთა და ძუელადვე სამეფოისა მიმართ ქართლისა და კახეთისა შერაცხილთა, ესენი უკუე დაშთებან სამფლობელოდ მუნებურთა მეფეთა“.

გეორგიევსკის ტრაქტატთან ერთად ასევე ცალკე, დამოუკიდებელ დოკუმენტად გაფორმდა ფიცის ნიმუში (სახე), რომელიც ერეკლე II-ს უნდა მიეღო ტრაქტატის რატიფიკაციის შემდეგ. დოკუმენტი იწყება ასე: „სახე, რომლისაებრ უგანათლებულესობა მისი მეფე ქართლისა და კახეთისა არაკლი თეიმურაზოვიჩი ჰყოფს ფიცითსა აღთქმასა ერთგულებასა ზედა მისისა იმპერატორების დიდებულებისასა თვითმპყრობელისა ყოვლისა რუსეთისასა და აღსარებასა

მფარუელობისა და უზენაესისა ხელმწიფებისა იმპერატორთასა მეფეთა ზედა ქართლისა და კახეთისათა“. ამრიგად, ფიცის ნიმუში (სახე-შიც) დადასტურებულია ქართლ-კახეთის მეფეების (და, ცხადია, სამეფოს) არსებობა.

გეორგიევსკის ტრაქტატი დაიდო იმხანად არსებულ საერთაშორისო ურთიერთობებში მიღებული ყველა წესის დაცვით (მხარეების მიერ ტრაქტატის პროექტების შედგენა და განხილვა, ტრაქტატის ტექსტის მომზადება, სრულუფლებიანი დელეგაციების დანიშვნა, მოლაპარაკება, ტრაქტატის საბოლოო ტექსტის შეთანხმება და ხელმოწერა, ტრაქტატის რატიფიკაცია და გამოქვეყნება). ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ტრაქტატის მეორმეტე მუხლი. მართალია, ტრაქტატი „საუკუნოდ“ იდებოდა, მაგრამ თუ მასში ურთიერთსასარგებლო ცვლილებების შეტანა იქნებოდა საჭირო, ეს უნდა მომხდარიყო ორივე მხარის თანხმობით: „უკეთუ განხილულ იქმნეს რაიმე საჭიროდ შეცუალებად, ანუ დართუად ურთიერთისთვის სარგებლისა, აქუს მას ადგილი ორთავე კერძოთა თანხმობისა“.

1783 წლის 21 სექტემბერს ეკატერინე II-მ მოახდინა გეორგიევსკის ტრაქტატის, ანუ, როგორც იგი წერდა, „მეგობრობის ხელშეკრულების“ რატიფიკაცია და დოკუმენტი საქართველოში გამოგზავნეს. 1784 წლის 24 იანვარს ტრაქტატის რატიფიკაცია მოახდინა ერეკლე II-მ.

გეორგიევსკის ტრაქტატით დასრულდა რუსეთის ხანგრძლივი ურთიერთობა ქართულ სამეფო-სამთავროებთან. ერეკლე II-მ ვერ ამოიცნო, რომ რუსეთი გეორგიევსკის ტრაქტატის პირობების შესრულებას არ აპირებდა. ცხადია, რუსეთის საიმპერატორო კარის სამოქმედო გეგმა, მათ შორის ტრაქტატის არშესრულების გადაწყვეტილებაც, იმხანად უმნიშვნელოვანეს სახელმწიფო საიდუმლოს წარმოადგენდა და მისი ამოცნობა ქართველი დიპლომატებისთვის ძალიან ძნელი, პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო. საბოლოოდ ტრაქტატმა მუსლიმური სამყაროს გაღიზიანება გამოიწვია და რუსეთისგან მიტოვებული ქართლ-კახეთის სამეფო უკიდურესად მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდა.

ვახტანგ გაბრული,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

მინდა შებათი
წიგნის დღედ
დავანდესო...
+ რამა—ღ

ყოვალ შებათს!
„ბიბლუსი“!
ბანსაკუთრებულ
სიურპრიზები!

ბიბლუსი

Books

წაიკითხა წიგნები,უკათასად იქნები!

იერუსალიმად შესვლა

უნიკალური ქართულ-ბერძნული ხელნაწერი პეტარბურგის მუზეუმში

ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ილია აბულაძის საგამოფენო დარბაზში 1-ელ აპრილს გაიხსნა გამოფენა სახელწოდებით „ამბავი ერთი ხელნაწერისა“, რომელიც ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ორგანიზებითა და კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტროს მხარდაჭერით გაიმართა. პროექტის ფარგლებში მოეწყო ამ ხელნაწერის ფაქსიმილური გამოცემისა და აღბომის პრეზენტაცია.

აღსანიშნავია, რომ ღონისძიება მიეძღვნა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსის, ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის, ილია II-ის აღსაყდრებიდან 35 და დაბადებიდან 80 წლისთავს.

XV საუკუნეში გადაწერილი ეს ქართულ-ბერძნული ხელნაწერი, შეიძლება ითქვას, თავისი შინაარსით და გავორმებით ქართული მწიგნობრობისა და მხატვრული აზროვნების უნიკალურ ნიმუშს წარმოადგენს. ორენოვანი

ხელნაწერი სხვადასხვა ლიტურგიკულ ტექსტებსა და მინიატურების დამოუკიდებელ ციკლებს შეიცავს. მეცნიერთა აზრით, ხელნაწერი წარმოადგენს ერთადერთ კრებულს, სადაც ჩართულია ისეთი მინიატურები, რომლებიც

მანამდე თავმოყრილი სახით არ გვხვდება. დღეს ხელნაწერი პეტერბურგში, რუსეთის ეროვნულ ბიბლიოთეკაშია დაცული.

ხელნაწერი მცირე ზომისაა (8,2 X 12,4 სმ) და შეიცავს ქალღმადის 146 ფურცელს. ძველი პაგინაციით 21 რვეულია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ხელნაწერი ლიტურგიკული შინაარსისა და მოიცავს სახარებისეულ საკითხავებს, ტროპარებს, სავედრებელ ლოცვებს, თვენს, მაცხოვრისა და ავგაროზ მეფის მიმოწერას. ტექსტის ძირითადი ნაწილი ქართულია, რომელიც ორ სვეტად ნუსხურითაა გადაწერილი. ტროპარები, სავედრებელი ლოცვები და ცალკეული საკითხავები ბერძნულ ენაზეა შესრულებული. ლოცვის ტექსტი დართულია იმ წმინდანის იკონოგრაფიულ გამოსახულებასთან, რომლისადმიც არის მიმართული სავედრებელი ლოცვა.

სამწუხაროდ, ქართულ-ბერძნულ ხელნაწერს არ ახლავს ანდერძი, ამიტომ მისი გადაწერის ადგილისა და დროის, მომგებელისა და გადაწერების შესახებ ზუსტი ცნობები არ მოგვეპოვება.

ხელნაწერით პირველად XIX საუკუნის ფრანგი მეცნიერები შარლ როო დე ფლერი და ჟიულ მურიე დაინტერესდნენ. შარლ როო დე ფლერმა თავის ნაშრომში გრიგოლ გაგარინის მიერ შესრულებული მინიატურების ას-

ლები გამოაქვეყნა და ხელნაწერი XI საუკუნით დაათარიდა. ჟიულ მურიემ კრებული XVII-XVIII საუკუნეებს მიაკუთვნა. მათივე ინფორმაციით, ხელნაწერი სამეგრელოს დედოფალ ეკატერინე დადიანს ეკუთვნოდა და გორდის სასახლეში ინახებოდა.

ხელნაწერის საქართველოდან რუსეთში გატანის შესახებ ცოტა რამ არის ცნობილი. 1911 წელს რუსეთში მყოფ ნიკო მარს უცნობმა პირმა ხელნაწერის რაობის დადგენა სთხოვა, 1913 წელს კი ქართულ-ბერძნული ხელნაწერი პეტერბურგის საიმპერატორო საჯარო ბიბლიოთეკამ (დღეს რუსეთის ეროვნული ბიბლიოთეკა) შეიძინა. ჩატარებული ექსპერტიზისა და შეძენის აქტის გაფორმებისას ძველმა მფლობელმა ვინაობის გამჟღავნება არ ისურვა, თუმცა, არქივში შემორჩენილი ჩანაწერის მიხედვით დადგინდა, რომ გამსხვიებელი ვინმე დოლაბერიძე იყო. უნდა ითქვას, რომ პეტერბურგში მოხვედრისთანავე ხელნაწერმა ქართველ და უცხოელ მკვლევართა დიდი დაინტერესება გამოიწვია.

ხელნაწერის შესწავლის შემდეგ მეცნიერებმა გამოთქვეს ვარაუდი, რომ იგი ათონის მთაზე XV საუკუნის უკანასკნელ ათწლეულში შეიქმნა, მაშინ, როდესაც მხატვრული ფორმები ჯერ კიდევ არ იყო მოწვევტილი ბიზანტიურ ტრადიციებს.

წმინდა მამათა მსვლელობა (წმინდანები: ნიკოლოზი, იოანე ოქროპირი, თობა, ბართლომე, ფილიპე, იოანე მახარებელი)

პეტრეს უარყოფა; მამლის ყვილი; მაცხოვარი პილატეს წინაშე

„დეისუსი“. წმინდანები — პეტრე და პავლე

ხელნაწერს განახლების კვალი ეტყობა, ფურცლები რესტავრირებულია, მინიატურები ზოგ ადგილას ზემოდან არის გადახატული, ხელნაწერი ხელახლაა აკინძული, რაზეც მინიატურებს შორის ჩართული გამყოფი ფურცლები მეტყველებს. გამყოფი ფურცლები ჰვირნიშნების მიხედვით XVII საუკუნის დასასრულით თარიღდება.

ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში დაცული XVII საუკუნის გულანი, რომელშიც ჩართულია ქართულ-ბერძნული ხელნაწერის ოთხი მინიატურა, თავდაპირველად გელათის მონასტერში ინახებოდა. სწორედ აქედან გამოძიანარე, არსებობს ვარაუდი, რომ ქართულ-ბერძნული ხელნაწერის რესტავრაცია გელათის მონასტრის სახელოსნოში შესრულდა.

ხელნაწერში სულ 385 მინიატურაა წარმოდგენილი. დასურათებზე ოთხი მხატვარი — ქართველი და ბერძენი ოსტატები მუშაობდნენ. ნიმუშებად გამოყენებულია სხვადასხვა იკონოგრაფიული წყაროები. ხელწერაში იგრძნობა ათონური და ათონთან დაკავშირებული მხატვრული წრის გავლენა.

მინიატურათა ერთი ნაწილი ქრისტოლოგიური ციკლის სიუჟეტებს მოიცავს და ქრისტე

წმინდა პეტრე (იბერიელი), აბრაამი;
წმინდა ილარიონი (იბერიელი), წმინდა იოანე
ნათლისმცემელი — უდაბნოს ანგელოზი (ლანგარზე
დასვენებული მოკვეთილი თავით), წმინდა გიორგი
(სავარაუდოდ, იბერიელი);
წმინდა იოანე იბერიელი. წმინდა ეფთვიმე იბერიელი

ტეს მიწიერი ცხოვრების თემას ხარებიდან მის
აღდგომამდე ქრონოლოგიური თანმიმდევრო-
ბით წარმოადგენს. ამ სერიის მინიატურათა
იკონოგრაფიული და მხატვრული გადაწყვეტა
მჭიდროდ არის დაკავშირებული XIV-XV საუ-
კუნეების მონუმენტურ ტრადიციასთან — მრავალფეგურიანობა, არქიტექტურითა და პეიზა-
ჟით გადატვირთული სასურათე არე, ფიგურათა
პოზები და შესტები გამოძახილს იმავე ეპო-
ქის პალეოლოგოსური სტილის ძეგლებში პო-
ულობს. პალეოლოგოსთა სტილი XIII საუკუნ-
ის ქრისტიანულ ხელოვნებაში გავრცელებულ-
ი ახალი მიმდინარეობაა, რომლისთვისაც და-
მახასიათებელია ინტერესი ანტიკურობისად-
მი, მეტი თავისუფლება და დინამიკურობა, ფერ-
წერულობა და ემოციურობა. ყველა ეს ტენ-
დენცია შესანიშნავად იგრძნობა ქართულ-ბერ-
ძული ხელნაწერის მინიატურებში.

ქართულ-ბერძული ხელნაწერის მინია-
ტურებზე წარმოდგენილია მართლმადიდებ-
ლური სამყაროსათვის მნიშვნელოვანი ყველა
წმინდანი, მათ შორის განდევილობისა და სა-
მონასტრო ცხოვრების ფუძემდებლები: წმ. ან-
ტონ დიდი, მაკარი მეგვიპტელი, წმ. ონოფრე,
საბა განწმენდილი, სვიმეონ მესვეტე. მათ გარ-
და გამოსახულნი არიან ქართველი წმინდა-
ნებიც: წმინდა ნინო, პეტრე იბერი, ილარიონ
ქართველი, ეფთვიმე ათონელი. ამგვარად ქარ-
თველი წმინდანები წარმოდგენილია მსოფ-
ლიო წმინდანების გვერდით, რითაც ხაზგას-
მულია მათი თანასწორობა მართლმადიდებ-
ლურ სამყაროს წმინდანებთან.

მინიატურებში წმინდანებთან ერთად
გვხვდება თვეთა პერსონიფიკაციები. თვეთა
ფიგურები წარმოდგენილია ლიტურგიკული
წლის მიხედვით და წმინდანთა ორ სერიას გა-
მოყოფს: სექტემბრიდან ნახევარი წელი ეთ-
მობა წინასწარმეტყველებს, ხოლო მარტიდან
მეორე ნახევარი მოწამეებს. საინტერესოა
ისიც, რომ წინასწარმეტყველების რიგი იწყება
არა ტრადიციულად, ბიბლიური მეფეების —

წმინდა გიორგის წამება — ურმის თვალზე
გადატარება; წმინდა მამია ლომზე

წმინდა თევდორე ტირონი განგმირავს გველეშაპს

ლობისათვის საზიანო ან სასარგებლო თვეები. ამ ტექსტებისა და ლოცვების ავტორი ნიკოლოზ კალიკლე XI-XII საუკუნეების ბიზანტიის საიმპერატორო კარის ექიმი და იმავდროულად შესანიშნავი პოეტი იყო, ხოლო მისი თხზულებები ფართოდ გავრცელდა შუა საუკუნეების მონასტრებში. ხელნაწერში წარმოდგენილი თვეთა ფიგურები სეზონურ საქმიანობას ეწვეიან: სექტემბერი მიმინოთი მონადირეა, ოქტომბერი ფრინველებს იჭერს, ნოემბერი ხნავს, დეკემბერი კურდღლებზე ნადირობს, იანვარი ღვინოს აჭაშნიკებს, თებერვალი ცეცხლთან თება, მარტი მეთმარია, აპრილი მწყემსია ბატნით ხელში, მაისი ყვავილების შემგროვებელია, ივნისი თიბავს, ივლისი მკის, ხოლო აგვისტო რგავს. როგორც ვხედავთ, მათში ყურადღება გამახვილებულია თუ როგორ მოქმედებს ამინდი ადამიანის ყოფაზე, ხილისა და ბოსტნეულის სიკვარვეზე. ხელნაწერის მხატვრულ თავისებურებას ყოველი თვის დასაწყისში გამოსახული თვის პერსონიფიკაცია და ზოდიამოს ნიშანი წარმოადგენს.

მაშ ასე, ქართულ-ბერძნული ხელნაწერი ოთხი მხატვრის დასურათებულია. ისინი ნიმუშებად სხვადასხვა წყაროს იყენებდნენ.

წმინდა წინასწარმეტყველი გორდიანი; ჯვართამაღლება

ხელნაწერის შედგენილობა და მხატვრული სახე სხვადასხვა იკონოგრაფიული და სტილური ტენდენციების არსებობას ავლენს. სახეზეა ათონური და ათონთან დაკავშირებული მხატვრული წრის გავლენა, კრეტული და დასავლეთ ევროპული ხელოვნების ანარეკლი. ხელნაწერის გაფორმებაში ნათლად აისახა იმდროინდელი ქრისტიანული სამყაროს მხატვრული გემოვნება, ტრადიციისადმი ერთგულება, იკონოგრაფიული და სტილური თავისებურებანი.

ხელნაწერის შედგენილობა და სახე გარკვეულწილად ავლენს მემკვიდრეობით მიღებულ იმ ლიტურატურულ და მხატვრულ ტენდენციებს, რაც იმ ეპოქაში, ბიზანტიის იმპერიის დაცემისა და საქართველოს მძიმე მდგომარეობის ფონზე, კვლავ იძლეოდა მაღალი პროფესიული დონის შენარჩუნების შესაძლებლობას. ორენოვანი ლიტურგიკული კრებული საინტერესო მაგალითია ქართული და იმდროინდელი ქრისტიანული სამყაროს კულტურული ურთიერთობებისა, რომელშიც თვალნათლივ გამოჩნდა, როგორც საუკუნეების შემოქმედებითი გამოცდილება, ასევე თანადროული მხატვრული აზროვნება.

ოქროპირი ჯიშური,

ისტორიის მაგისტრი

გიორგი დეკანოზიშვილი

დაპიწყებული ბერი

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ილია ჭავჭავაძე, იაკობ გოგებაშვილი, ნიკო ნიკოლაძე და სხვა ქართველი პატრიოტები აქტიურად ქინააღმდეგობდნენ რუსულ კოლონიურ პოლიტიკას საქართველოში, რომლის მთავარ მიზანსაც ქვეყნის რუსიფიკაცია წარმოადგენდა. ახალი ასწლეულის მოახლოებასთან ერთად ჩანდა, რომ გარდაუვალი იყო ბრძოლის ახალ, პოლიტიკურ ეტაპზე გადასვლა. ამ მხრივ პირველები სოციალ-დემოკრატები აღმოჩნდნენ (ნოე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით), შემდეგ კი სოციალისტ-ფედერალისტები. ილიას და მისი თაობის ბრძოლა ეროვნული უფლებებისთვის, ნაწილობრივ სწორედ ფედერალისტებმა იტვირთეს არჩილ ჯორჯაძის ხელმძღვანელობით ამ ეპოქის უდიდეს ინტელექტუალს, არჩილ ჯორჯაძეს, რომელიც ძირითადად თეორეტიკოსი იყო, მხარში ედგა გიორგი დეკანოზიშვილი, რომელიც იშვიათი ორგანიზაციული ნიჭით გამოირჩეოდა. მის შესახებ კი ქართველმა საზოგადოებამ თითქმის არაფერი იცის და შევეცდებით, ეს რამდენადმე გამოვასწოროთ.

გიორგი დეკანოზიშვილი

იშვიათია მოღვაწე, რომლის ცხოვრებისა და ღვაწლის შეფასებისას თანამედროვენი ასე თანხმდებოდნენ ერთმანეთთან, როგორც გიორგი დეკანოზიშვილის შემთხვევაში. მისი თანამებრძოლები (სამსონ ფირცხალავა, გიორგი ლასხიშვილი, თედო სახოკია და სხვები) მას ერთხმად მოიხსენიებენ, როგორც პატრიოტსა და საქართველოსთვის თავგადადებულ პიროვნებას, რომელიც მზად იყო, ყველაფერი გაედო ქვეყნისთვის. მართლაც ამ სულისკვეთებით განვლო მან თავისი ხანმოკლე ცხოვრება.

გიორგი გაბრიელის ძე დეკანოზიშვილი დაიბადა 1868 წელს ქ. პეტროვსკში (მახაჩყალა), სამხედრო მოსამსახურის ოჯახში. მამამ სამხედრო სასწავლებელში მიიბარა, თუმცა გიორგიმ სამხედრო კარიერა არ ისურვა

და პეტერბურგის სამთამადლო ინსტიტუტი დაამთავრა წარჩინებით.

ახალგაზრდა ინჟინერი სტუდენტობაშივე ჩაერთო რევოლუციურ საქმიანობაში. დაუკავშირდა რუსეთში მყოფ ქართველ სტუდენტებს: თავის ბიძაშვილ ანდრია დეკანოზიშვილს, შემდგომში ცნობილ ქართველ იურისტსა და საზოგადო მოღვაწე გიორგი გვაზავას, შიო არაგვისპირელსა და სხვებს, რომლებთან ერთადაც ჩამოაყალიბა „საქართველოს განთავისუფლების ლიგა“. მისი პოლიტიკური აქტივობა, რომელიც 1890 წლიდან დაიწყო, რუსულ ჟანდარმერიას არ გამოჰპარვია. ოხრანკამ ყველაფერი იცოდა. საბოლოოდ ეს საიდუმლო წრე ჩაფარდა, ახალგაზრდები დააპატიმრეს, თუმცა მცირე სასჯელი აკმარეს.

ამის შემდეგ გიორგი დეკანოზიშვილი სა-

ქართველოში ბრუნდება და ძალებს საზოგადოებრივ საქმიანობაში ცდის. 1892 წელს ქართლში ქოლერის ეპიდემია მძვინვარებდა და მოსახლეობას მუსრს ავლებდა. დეკანოზიშვილმა შეადგინა ჯგუფი, რომელიც აქტიურად მონაწილეობდა ამ სენის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ისინი უვლიდნენ ყველასგან მიტოვებულ ავადმყოფებს, ხალხს ასწავლიდნენ, როგორ დაეძლიათ მომაკვდინებელი სენი. სხვების ზრუნვაში გიორგიც დააჟადა, თუმცა დროული მკურნალობით სენს თავი დააღწია.

იმავ ხანებში ჭიათურის მარგანეცის მრეწველმა ბესარიონ ღოღობერიძემ ახალგაზრდა სამთო ინჟინერი სამუშაოდ მიიწვია. ნოვატორმა სამთოელმა ახლებური მეთოდების დანერგვა დაიწყო წარმოებაში. ამასთან აქტიურად ჩაერთო ჭიათურის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ადგილობრივებისთვის დაწყებითი სკოლის გახსნაც კი მოახერხა.

ჭიათურის მარგანეცზე იმ დროისთვის დიდი მოთხოვნა იყო მსოფლიო ბაზარზე, თუმცა საჭირო გახდა სხვა ქვეყნებში არსებული კონკურენტი ქვეყნების მარაგებსა და მათ ღირსება-ნაკლოვანებებზე ინფორმაციის მოპოვება. „შავი ქვის მრეწველთა საბჭომ“ ეს მისია გიორგი დეკანოზიშვილს მიანდო. 1902 წელს იგი გაემგზავრა კუბასა და ბრაზილიაში. ამ მოგზაურობას მან წიგნიც მიუძღვნა.

1901 წელს გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ გარშემო იკრიბება სოციალისტ-ფედერალის-

ტური პარტიის ბირთვი. ამ პროდასავლური პოლიტიკური ჯგუფის აქტიური წევრი გახლდათ გიორგი დეკანოზიშვილი. პარტიულმა საქმიანობამ მოითხოვა თავისუფალი გაზეთის გამოცემა, რაც მეფის რუსეთის მკაცრი ცენზურის პირობებში შეუძლებელი იყო. საზღვარგარეთ გაზეთის გამოცემას კი თანხების მოძიება სჭირდებოდა. ეს გიორგი დეკანოზიშვილმა იტვირთა და შესანიშნავადც გაართვა თავი, შეაგროვა 7 ათასი მანეთი და 1903 წელს არჩილ ჯორჯაძე (გაზეთის რედაქტორი), გიორგი დეკანოზიშვილი (გაზეთის გამოცემის ორგანიზატორი) და ასოთამწყობი მიშა კიკნაძე პარიზს გაემგზავრნენ. პარიზში გიორგიმ სწრაფად გააბა კავშირი „ახალგაზრდა ოსმალთა პარტიასთან“, რომლის წევრებმაც ერთი კუთხე დაუთმეს თავის სტამბაში. თურქების მეშვეობით დაუკავშირდა ევროპაში ცნობილ სოციალისტებს: ჟორჟს, ფორს, დაუახლოვდა ასევე მუშათა სოციალისტური ინტერნაციონალის გენერალურ მდივან კამილ ჰოისმანს.

გიორგიმ ჩამოასხმევინა ქართული შრიფტი ცნობილი „პარიზულის“ სახელით და გაჩაღდა მუშაობა. იბეჭდებოდა გაზეთი „საქართველო“ და მისი ფრანგული დამატება „ლაჟეორჟი“, რომლის მომზადებაშიც გიორგის მეუღლე ჰენრიეტა ფრენუა ეხმარებოდა.

გიორგი ზრუნავდა თანხის მოძიებაზე, გაზეთების არალეგალურად საქართველოში გა-

ქალაქი პეტროვსკი (დღეს — მანაჩყალა)

ჟან ჟორესის ძეგლი სიურენში, პარიზის გარეუბანში

პეტერბურგის სამთამადრო ინსტიტუტი

ქალაქი ჭიათურა

რცელებაზე, იარაღისა და საბრძოლო აღჭურვილობის დასამზადებლად საჭირო მასალის საქართველოში გაგზავნაზე, ჯორჯაძისა და კენადის ჯანმრთელობაზეც კი, თუმცა ამ დროს სულაც არ ახსოვდა თავისი ჯანმრთელობა და ვერც ცოლ-შვილს აქცევდა ჯეროვან ყურადღებას.

მისი ორგანიზებით გაიმართა 1904 წელს ენევეში ქართველთა პირველი კონფერენცია, სადაც ოფიციალურად გაფორმდა სოციალისტ-ფედერალისტთა სარევოლუციო პარტია, რომელშიც ფედერალისტთა გარდა შევიდნენ ანარქისტები (მიხაკო წერეთელი, ვარლამ ჩერქეზიშვილი) და ეროვნულ-დემოკრატიული მიმართულების ჯგუფი (გიორგი გვაზავა). კონფერენციის შემდეგ მან გამოსცა მუშაობის მასალები, რომელიც მნიშვნელოვანი წყაროა საქართველოს ახალი ისტორიისა.

1905-1907 წლების რევოლუციის დროს ყველა პოლიტიკური პარტია აქტიურად იბრძოდა რუსული რეჟიმის წინააღმდეგ. გიორგი დეკანოზიშვილი ამ პერიოდში უკავშირდება იაპონიის არმიის პოლკოვნიკ აკაშის (რუსეთ-იაპონიის სამხედრო დაპირისპირების გამო იაპონელები დაინტერესებული იყვნენ იმპერიაში ანტირუსული ძალების გაძლიერებით) და მისგან იღებს გემისა და იარაღის შესაძენად 200 ათას ფრანკს. გარდა იმისა, რომ გიორგის უხდებოდა აკაშისთან კონსპირაციული შეხვედრა, მანვე ორგანიზება გაუკეთა იარაღისა და გემის შესყიდვას, დაგეგმა შეიარაღების შემოტანის მარშრუტი და განხორ-

ციელება, თან ისე, რომ ევროპაში დაგეშილი რუსული სპეცსამსახურების აგენტებისთვის თავგზა აებნია. ამ საქმის ძირითადი სიმძიმე, მიუხედავად რამდენიმე დამხმარის არსებობისა, მასზე გადადიოდა. ეს ყოველივე მის დღიურსაც ეტყობა. დროის სიმწირის გამო გიორგის ხანდახან თვეში ერთხელ და ისიც ძალიან დაღლილს უზღებოდა ხელში კალმის აღება. მოვიყვანო ნაწყვეტს დღიურიდან: „1905 წლის 27 ნოემბერი – საშინელი ბურუსი იდგა. საშინლად ციოდა. პალტოც რიგიანი არ არის. სასაცილოა 200 ათას ფრანკს გემისთვის ვხარჯავ და თბილი პალტო კი ვერ მიყიდი. როგორ ვიყიდი, როცა ყოველი ფრანკი გამოანგარიშებულია“.

ცხადია, იარაღის შემოტანა ურთულესი საქმე იყო. იმავე ხანებში ფინელებსა და ბალტიისპირელებს ჰქონდათ მცდელობა, თუმცა უშედეგოდ. სკანდინავიელთა ერთი გემი გაირიყა და აფეთქდა, ხოლო მეორე რუსებმა ჩაიგდეს ხელში. რუსების ხელშივე აღმოჩნდა ლატვიელთა ხომალდიც.

გიორგი დეკანოზიშვილმა შვეიცარიაში ნაყიდი 7 ათასი „ვიტულისის“ ტიპის თოფითა და მილიონ ასი ათასი ვაზნით დატვირთა ახლად შექმნილი სამანძიანი ხომალდი „სირიუსი“, რომლის ეკიპაჟსაც შეადგენდნენ ჰოლანდიელი ანარქისტები კორნელისენის მეთაურობით. თუმცა მალევე შეიქმნა ფინანსური პრობლემა. გემი უსახსრობის გამო გიბრალტარში შეჩერდა. გზის გაგრძელებისთვის საჭირო იყო 25

გიორგი დეკანოზიშვილის პარიზში გადაღებული ფოტო

პოლკოვნიკი მოტომირო აკაში

კონსტანტინის წესი დაირღვა და საჭურველის შემოტანის შესახებ არაერთმა ფოთელმა შეიტყო (ქალაქი ფოთი XX საუკუნის დასაწყისში)

გემი „სირიუსი“, რომელზეც იარაღი იყო დატვირთული

ათასი ფრანკი. გიორგი თავისი მეუღლის სახლის დაგვირგვინსაც ფიქრობდა, მაგრამ ეს საქმეს ვერ უშველიდა. დახმარებისთვის მარგანეცის მაგნატ ბესარიონ ლოდობერიძეს მიმართა, თუმცა უარი მიიღო. ბოლოს იარაღის საქმეში აქტიურად ჩართული პალიკო ყიფიანი და გიორგი სინარულიძე მივიდნენ პარიზში მყოფ იაკობ ზუბალაშვილთან და მუქარით გამოართვეს საჭირო თანხა. გემმა გზა განაგრძო და 1905 წლის ნოემბრის ბოლოს ფოთსაც მიაღწია. თუმცა იარაღის გადმოტვირთვის დროს თავი არაორგანიზებულობამ იჩინა. გარდა იმისა, რომ კონსპირაციის წესი დაირღვა და მრავალმა ფოთელმა იცოდა საჭურველის შემოტანის ამბავი, იარაღით საგსე პირველი ყუთების გახსნის დროს გაუფრთხილებლობით მოხდა

გასროლა, ხმაურზე პოლიცია გამოჩნდა და საქმე გამოაშკარავდა. გემის კაპიტანი იძულებული გახდა, იარაღის დარჩენილი ნაწილი ზღვაში გადაეყარა და თვალს მიფარებოდა. თუმცა შეიარაღების ნაწილი ფედერალისტთა ხელში აღმოჩნდა.

ამ წარუმატებლობის შემდეგ გიორგი დეკანოზიშვილი აქტიურ საქმიანობას ჩამოსცილდა, რადგან ძველმა სენმა, ტუბერკულოზმა შეახსენა თავი. რამდენიმე წლის მკურნალობის შედეგად მომჯობინდა, თუმცა არა საბოლოოდ და 1910 წელს 42 წლის ასაკში გარდაიცვალა ქ. კანში. მისი სურვილი იყო საქართველოში დასაფლავება. ამისთვის გეგმაც კი შეუდგენია, რომელიც მისი სიკვდილის შემდეგ უნდა შეესრულებინათ მისი ოჯახის წევრებსა და მეგობრებს. გიორგი დეკანოზიშვილის დამ მოახერხა ნებართვის მოპოვება და 1910 წელს გიორგის ცხედარი ხმაურის გარეშე ჩამოასვენეს, ისე, რომ მის მრავალ თანამებრძოლსაც არ გაუგია, და დაკრძალეს წმ. ნინოს (კუკია) სასაფლაოზე.

ვფიქრობთ, დადგა დრო, ქართველი საზოგადოება იცნობდეს თავის გმირებს, იდეალისტ ადამიანებს, რომლებიც მთელი ცხოვრება იბრძოდნენ საქართველოს თავისუფლებისა და უკეთესი მომავლისთვის. ისინი ყველაფერს აკეთებდნენ ჩუმად, უხმაუროდ, საკუთარი სიცოცხლის, ოჯახისა და ჯანმრთელობის ფასად.

გიორგი გაფრინდაშვილი,

ისტორიის მაგისტრი

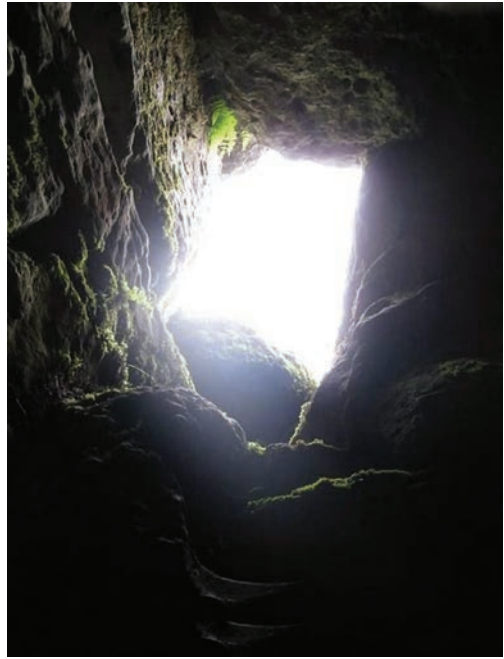
გიორგი დეკანოზიშვილი ოჯახით, ბიძაშვილთან ერთად. ფოტო გადაღებულია პარიზში, ლუვრის ფოტოატელიეში

მაცხოვრები ძველ სამართველოში

„საყინულაები“ არა მარტო მეფეებსა და თავადაებს, არამედ ბლახებსაც კი ჰქონდათ

თოვლისა და ყინულის შენახვას საქართველოში დიდი ხნის ისტორია აქვს. საუკუნეთა განმავლობაში ამ საქმიანობას დიდი ყურადღებაც ექცეოდა. მაგალითად გიორგი V ბრწყინვალის დროს (1299, 1318-1346 წწ.) შედგენილ „ხელმწიფის კარის გარიგებაში“ აღნიშნულია, რომ „სალამოს მელვინე ფანჯას მიიღებს, მყინვარიანთა ჭურჭლითა ანუ ტაბაკითა, ზედა მყინვარსა დაჰყრის... და თუ მეფესა ღამით მოეწყუროს, ბრძანოს, რომელიცა უნდა“.

საყინულე-გამოქვაბულის შესასვლელი სოფელ კლდვისთან (თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტი)

ვახტანგ VI-ის (1703-1714; 1716-1724 წწ.) მიერ შედგენილ „დასტურლამალში“, რომელიც ერთგვარ კონსტიტუციას წარმოადგენდა, სადაც სამეფოს ყველა მოხელის თუ სოფლის ვალდებულებები და მოვალეობები განსაზღვრული, ვკითხულობთ: „თრიალეთის რიგისა და გამოსაღებისა საბატონოსა და სამოხელესათვის“. „სქეს... თოვლის ზიდვა“, იქვე აღნიშნულია „კოფორზე ტკბილის მიტანის, მარნის რეცხვის და ყინულის ჩაყრის ვალდებულება“. სამეფო მაცვივებს თავისი მომსახურე ხალხი ჰყავდა. მაცვივრის საქმეებს განაგებდა და მასზე პასუხისმგებელი იყო „აბდარბაში“. აბდარბაშს რამდენიმე „აბდარი“ ანუ თანაშემწე ჰყავდა. აბდარბაში დადგენილი დებულებით ხელმძღვანელობდა, ამასთან ერთად მას ჰქონდა „ნუსხაც“, ანუ იმ პირთა სია, ვისაც სამეფო საყინულეში თოვლ-ყინულის მიტანა ვალდებულია. ყველა აბდარი ვალდებული იყო, აღრიცხვა ზუსტად ეწარმოებინა, რადგან ვინც თოვლ-ყინულს არ ჩააბარებდა, მას მეფის სასარგებლოდ ჯარიმა უნდა გადაეხადა. „...ჯარიმა ნაცუალმა უნდა აიღოს და ბატონის ქარხანაში მიაბაროს: და ყინულის თეთრი, როგორც სამეფოსა სქეს“. ასევე

ძველ ქართულ საბუთებსა თუ სიგელ-გუჯრებში ხშირად შეხვდებით ყინულისთვის განკუთვნილი ჭურჭლის ხსენებას.

ყინული ძირითადად სურსათ-სანოვაგის შესანახად და სამკურნალოდ გამოიყენებოდა. ქანანელის „უსწორო კარაბადინში“ (XI ს.), ხოჯა ყოფილის „წიგნი სააქიმოში“ (XIII ს.), ზაზა ფანასკერტელ-ციციშვილის სამკურნალო წიგნ „კარაბადინში“ (XV ს.), დაუდ ხანის (დავით XI 1569-1578 წწ.) „იადგარ დაუდში“ დაცული ცნობების მიხედვით, ავადმყოფობის სამკურნალოდ და მოვლისას, სხვა სამკურნალო საშუალებებთან ერთად, ცოცხალსა და თოვლ-ყინულსაც იყენებდნენ. მძიმე, სიცხიანი ავადმყოფის მკურნალობის დროს ექიმები ყინულს თითქმის ისეთ უპირატესობას აძლევდნენ, რასაც დღეს სიცხის დამწვე წამლებს ანიჭებენ. სანტერესოა პლატონ იოსელიანის ცნობა, რომ ყინული გამოყენებული ყოფილა გვამების შესანახადაც. მეფეები ერეკლე II (1744-1798 წწ.) და გიორგი XII (1798-1800 წწ.) გარდაცვალებიდან განსაზღვრული დროის შემდეგ დაუკრძალავთ (ერეკლე II მეორმოცე დღეს მიაბარეს მიწას). ამ ხნის განმავლობაში ცხედრებს სწორედ ყი-

თეთრიწყაროს რაიონის სოფელ პატარა კლდეისში არის საყინულე და მეგალითური ნაგებობა, რომელსაც ხალხი „თამარ მეფის საყინულეს“ ეძახის. პატარა კლდეისის ადგილას XVIII საუკუნეში მდებარეობდა სოფელი ხორხები, რომელიც მოხსენიებულია ვახუშტი ბაგრატიონის თხზულებაში და აღნიშნულია რუკებში. ვახუშტი აღწერს ყინულოვან მღვიმესაც: „ხორხებს არს ქვაბი კლდისა, რომელი არს ზამთარ თბილ, ვითარცა აბანო, და ზაფხულს დის წყარონი კლდიდამ; მას წყაროს ჰყინავს და არს ყინული ფრიად წმიდა და მრავალი, ზიდვენ ზაფხულს მეფისათვის“. ხორხების ყინულოვანი მღვიმე დღესაც არსებობს

ნულში ინახავდნენ. 1800 წლის 28 დეკემბერს გარდაცვლილი მეფე გიორგი XII 1801 წლის 20 თებერვალს ანუ 54 დღის შემდეგ დაკრძალეს. პლატონ იოსელიანის ცნობით „მგვამი მეფისა ესვენა სიონისა ეკლესიასა და სხეულისა ხრწნილებასა იმაგრებდნენ და ეშველებოდნენ კუბოსა შინა ყინულთა შთადებითა“.

ქართველ მეფეებს თუ ქალაქის დაწინაურებულ საზოგადოებას თავიანთი მაცვირები ჰქონდათ, რომელიც სხვადასხვა ზომისა იყო და სასახლეებშივე მზადდებოდა. 1982 წელს არქეოლოგმა ოთარ ტყემულაშვილმა, როსტომ მეფის სასახლის ანსამბლში, ეზოში, მიწის ქვეშ, XVI საუკუნის 40-იანი წლების ორსართულიანი, თახჩებიანი საყინულე აღმოაჩინა. ეს უნდა ყოფილიყო სამეფო სასახლის მაცივარი. აღმოჩენილია გიორგი XII-ის სასახლის ჭა-მაცივარიც, რომელიც დროთა განმავლო-

ბაში სხვადასხვა დანიშნულებით ყოფილა გამოყენებული. მაცივრები თბილისის სხვადასხვა უბანში არქეოლოგიური გათხრების თუ ეთნოგრაფიული მასალებით მრავალი დასტურდება. სამღებროს და გორგასლის ქუჩების მონაკვეთზე მიაკვლიეს ჭა-მაცივარს, რომლის დიამეტრი ერთ მეტრს, ხოლო სიღრმე 12 მეტრს აღწევდა, მანამდე კი მკვლევრებმა XII-XIII საუკუნეების მაცივარი ბალნეოლოგიური კურორტის ტერიტორიაზე აღმოაჩინეს. მსგავსი მაცივრები დაფიქსირებულია ლესელიძისა და ჩახრუხაძის ქუჩებზე. დიდუბის ეკლესიის მახლობლად და სხვ.

თბილისის გარდა, ხელოვნური საყინულეები და ჭა-მაცივრები არსებობდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, მაგალითად ერთ-ერთი მიწაში ჩამჯდარი საყინულე მიკვლეულთა სოფელ ლამისყანაში ორბელიანების სა-

სახლის ეზოში. არქეოლოგ გიორგი ცქიტიშვილის მიხედვით, იგი XVI საუკუნით უნდა დათარიღდეს. მკვლევარ ჯუანშერ სონღულაშვილის დაკვირვებით კი, ყველა თავად თავის საცხოვრებელ და სამეურნეო ნაგებობათა კომპლექსში „საყინულეც“ ჰქონია მოთავსებული. მაგალითად, მუხრანსა და დილოში ბაგრატიონებს, ფხვენიში – ამილახვრებს, ქვემო ზვითში – თაქთაქიშვილებსა და მანაბლებს, ნიქოზში – ფალავანდიშვილებს, ერედვში – ფაულენიშვილებს, ახალქალაქში – თარხნიშვილებს.

შინდისში თავად ბარათაშვილების სასახლესთან დღემდე შემორჩენილი დიდი ქვებით ამოშენებული სარდაფის მსგავსი ორმო, რომელიც მაცივარი უნდა ყოფილიყო.

თბილისის მიდამოების ეთნოგრაფიულ ყოფაში დღემდე მოაღწია თოვლისა და ყინულის შენახვის ხალხურმა წესებმა, რომელიც ძველი ცოდნა-გამოცდილების მიხედვით წარმოებადა.

რადგან ყოფა-ცხოვრებაში თოვლ-ყინულს ფართოდ იყენებდნენ, ამიტომ მასზე დიდი მოთხოვნილება იყო თბილისის დუქნებსა და

ბაზრებში, აცივებდნენ ღვინოს, ხორცს, თევზსა და სხვადასხვა საჭმელსა თუ სასმელს. თოვლ-ყინულზე გაზრდილი მოთხოვნილების გამო თბილისის შემოგარენში მისმა დამზადებამ ინტენსიური ხასიათი მიიღო და ადგილობრივებისთვის შემოსავლის ერთ-ერთ წყაროდ იქცა.

ყინულს სპეციალურ საცავებში თოვლისგან ამზადებდნენ. საქართველოში თოვლ-ყინულის შენახვის რამდენიმე ტიპის საცავია აღნუსხული. მაგალითად, შიდა ქართლში ყინულს ვაკე ადგილებზე განლაგებულ ორმო-თხრილებში ინახავდნენ.

ყინულის შესანახი „ორმო-თხრილი“ შენობის ჩრდილოეთ მხარეს იჭრებოდა, რათა მზეც ნაკლებად მოხვედროდა და უფრო დიდხანს შეენახათ. ორმო-თხრილები მოცულობით 15-20 კუბურ მეტრს აღწევდა. ეს იყო ძირითადად საოჯახო მოთხოვნილებისთვის. ხოლო თუ ორმო-თხრილს გასაყიდი ყინულისთვის ამუშავებდნენ, მაშინ საცავიც შესაბამისად დიდი უნდა ყოფილიყო. ასეთი საცავების უმრავლესობაში 200-300 ურემი თოვლი და ყინული ეტეოდა.

თოვლ-ყინულზე დიდი მოთხოვნილება იყო თბილისის დუქნებსა და ბაზრებში, აცივებდნენ ღვინოს, ხორცს, თევზსა და სხვადასხვა საჭმელსა თუ სასმელს

გასაყიდ ყინულს ურმით ეზიდებოდნენ. ჩალაგებულ ყინულს თავზე ბალახსა და სველ ტილოს აფარებდნენ და იმავე ღამით მიჰქონდათ ბაზარში გასაყიდად

თბილისის მიდამოებში არის კიდევ „კლდე-ნაკვეთები“, რომლებიც ძირითადად მდინარეებისა და ტბების მახლობლად კეთდებოდა. კლდე-ნაკვეთები ეწყობოდა მთის ჩრდილოეთ მხარეს, საიდანაც „ფლატე“ ჰქონდა აღმართული. ფლატეს გამოანგრევდნენ და წინ კედელს აუშენებდნენ, ერთ მხარეს „სათვალურს“ უტოვებდნენ, საიდანაც ყინული შეჰქონდათ.

მესამე სახეობის საცავი ეს იყო საყინულე სარდაფები, ანუ ე.წ. საყინულეები. ასეთი სარდაფები ძველ თბილისში საკმაოდ იყო გავრცელებული, ეს გახლდათ მიწის პირამდე ამოყვანილი ქვითკირის თაღიანი კედლები. ამგვარ ნაგებობას სათვალური უკეთდებოდა თაღის თავზე, სადაც ურმები პირდაპირ იცლებოდა. სარდაფს გაესვების შემდეგ სათვალურს უშენებდნენ.

მეოთხე სახის ნაგებობას „ჩავარდნილი“

ადგილები წარმოადგენდა. ჩავარდნილი, ანუ მყუდრო ადგილებს ხალხი იმ შემთხვევაში იყენებდა, თუ ქარი ამოვარდებოდა და მოხერხებულ ადგილას ნამქერს გააკეთებდა. ნამქერი ანუ ნაბუქი თუ მთის ჩრდილოეთ მხარეზე შეგროვდებოდა, მაშინ მას ერთი არშინის სისქის ბზეს დააყრიდნენ და ზემოდან და გვერდებზე შეკონილ ჩალას, ან სიმინდის ფუჩეჩს დაუწყობდნენ. ასეთ შემთხვევაში ხშირად თოვლი ზაფხულამდე ინახებოდა.

დამოწმებულია თოვლ-ყინულის შენახვის რამდენიმე წესი. მაგალითად, ორმო-თხრილებში, სადაც ყინული ძირითადად ოჯახის მოთხოვნილებას ემსახურებოდა, ასეთ ხერხს მიმართავდნენ: ორმოს ძირას გაშლიდნენ ნახევარი არშინის სისქის ნახერხს ან ბზეს, შემდეგ აწყობდნენ ყინულს 2,5 არშინის სიმაღლეზე. აქ 5-8 ურემი ყინული თავსდებოდა, შემდეგ მოაყრიდნენ კვლავ ბზეს ან ნახერხს ნა-

ხევარი არშინის სიმაღლეზე. მეორე პირზე უფრო მეტ ყინულს აწყობდნენ. ყინული ლაგდებოდა წყობისად, ხოლო ცარიელ ადგილებს დაფშვნილი ყინულით ავსებდნენ, ასეთ ორმოში სამი-ოთხი პირი ყინული ეწყობოდა. ავსებულ ორმოს ზემოდან კვლავ ბზეს ან ნახერხს დააყრიდნენ და ფიცრის სახურავს მორგებდნენ.

„კლდე-ნაკვეთებში“ და „საყინულე“ სარდაფებში ყინულს წყობისად, კვლურად ალაგებდნენ. ასეთ ნაგებობებში ორი-სამი მუშა აწყობდა ყინულს, ყინულით ამოშენებულ კედლებში უროთი და კეტებით დაფშვნილ ყინულს ტენიდნენ, რათა „ქარი“ არ დარჩენილიყო და ყინულს დნობა არ დაეწყო. ამ პროცესს „ჩახვიჭვა“ ეწოდებოდა. ამოვსებულ საყინულეს ზემოდან წყალსაც ასხამდნენ, რათა ცარიელი ადგილები შევსებულიყო. შემდეგ სათვალურსაც ამოუშენებდნენ და ზაფხულამდე აღარ ხსნიდნენ.

თბილისის მიმდებარე სოფლებში, ორმოში შენახულ ყინულს ზემოდან ერთი მეტრის სისქის ბზეს მოაყრიდნენ და ჩალას ან ფიჩხსაც დააწყობდნენ. ზაფხულში ორმოს ჩრდილოეთის მხრიდან ხსნიდნენ და ისე გამოჰქონდათ ყინული.

თუ ყინვიანი წელიწადი არ იყო, ასეთ შემთხვევაში სოფელ დილომსა და ლისში მცხოვრები გლეხები თოვლს ტყიდან ეზიდებოდნენ, რადგან „ტყეში სუფთა და მკვდარი თოვლი დევსო“, მოტანილ თოვლს საყინულეში კეტებითა და სხვა იარაღებით სტენიდნენ.

თბილისის შემოგარენის სოფლებში საკმაოდ იყო განვითარებული ყინულის მოჭრაც. ყინულს ტბებზე ჭრიდნენ, დადასტურებულია, რომ ასეთი ადგილები იყო „ლისის ტბა“, „დიდვარცლის ტბა“, „მლაშე ტბები“, „დიდგორ-წინის ტბა“, „შიოს ტბები“, „მუხათგვერდის ტბა“, „ჭაჭაურები“, „ძეგვის ტბა“, „ჩახერგის ტბა“ და სხვა.

გასაყიდ ყინულს არა მარტო ზამთარში, ზაფხულშიც ეზიდებოდნენ. საყინულეს მაისში ან ივლისში გახსნიდნენ, საღამოს გამოიტანდნენ და ურემზე ალაგებდნენ. ურემს ქვეშიდან სველ ტილოებს უფენდნენ. ურმის თავი და ბოლო კოფოებით იყო შეკრული. ურემში ჩალაგებულ ყინულს თავზე ბალახსა და სველ ტილოს აფარებდნენ და იმავე ღამით მიჰქონდათ ბაზარში გასაყიდად, სადაც უმე-

ტესად მყიდველი წინასწარ ჰყავდათ შეპირებული და ბეც ადებულები ჰქონდათ. კოჯრელები, წყნეთელები და შინდლები ყინულს სახედრებით ეზიდებოდნენ და ნაჭრებადაც ყიდდნენ.

მაცთვებისა და თოვლ-ყინულის შენახვის ტრადიციები საქართველოში საუკუნეებს მოითვლის. სურსათ-სანოვანის შენახვისა თუ მკურნალობისთვის ყინულის გამოყენების მეთოდის ხალხში დრმად ფესვგადგმას თავისი ტრადიციული წანამძღვრები უნდა ჰქონოდა. ასევე საინტერესოა, რომ თბილისის საქალაქო ცხოვრებისა და წარმოებული ადგიმცემობის გამო, ყინულზე, როგორც გამაგრილებელ საშუალებაზე, მოთხოვნილება გაიზარდა. ამან კი ქალაქის მიმდებარე სოფლებში ამ საქმიანობის შემდგომი განვითარება გამოიწვია, რაც დროთა განმავლობაში ქალაქთან ახლოს მდებარე სოფლებისთვის შემოსავლის ერთგვარ წყაროდაც იქცა.

ალექსანდრე აკოპიშვილი,

თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტ-პროფესორი, ისტორიის დოქტორი

„მაცთვების“ შესახებელი სოფელ პატარა კლდისში

ქართული ოპერის „პირველი მერსხალი“

(უცნობი დეტალები
ისტორიიდან)

„პირველი მერსხალი“ — ასე მოიხსენიებდნენ თანამედროვენი რევაზ გოგნიაშვილს — პირველი ქართული ორიგინალური ოპერის, „ქრისტინეს“ ავტორს. „ქრისტინე“ 1918 წლის მაისში დაიდგა სრული სახით ქართულ სცენაზე და შესაბამისად, იგი პირველი ეროვნული ოპერა გახლავთ.

რევაზ გოგნიაშვილი —
პირველი ქართული ოპერის ავტორი

„ქრისტინეს“ ქართულ ენაზე წარმოდგენას წინ უსწრებდა 1897 წელს პეტერბურგში მელიტონ ბალანჩივაძის ოპერის, „თამარ ცბიერის“ ფრაგმენტების დადგმა (მომდევნო რედაქციით „დარეჯან ცბიერი“). სრული სახით ამ ოპერის პრემიერა თბილისში 1926 წელს გაიმართა. რეალურად „თამარ ცბიერი“ იყო პირველი მცდელობა ქართული ოპერის შექმნისა, თუმცა როცა ოპერაზე მუშაობა დასრულდა, ქართულ მუსიკაში უკვე არსებობდა ამ ჟანრის კლასიკური ნიმუშები.

2013 წლის მაისში პირველი ქართული ოპერის პრემიერიდან 95 წელი შესრულდა. ამასვე ემთხვევა „ქრისტინეს“ ავტორის დაბადებიდან 120 წლისთავი. ეს თარიღები — დღევანდელი ჩვენი კულტურული ცხოვრებისგან სრულიად მივიწყებული და შეუსწავლელი, უდავოდ იმსახურებს დაფასებასა და აღნიშვნას.

რევაზ გოგნიაშვილი XX საუკუნის დასაწყისის ქართველ კომპოზიტორთა იმ მცირე ნაწილს მიეკუთვნება, ვინც უმაღლესი მუსი-

კალური განათლება ევროპაში მიიღო. მან 1913 წელს 20 წლის ასაკში დაამთავრა პარიზის კონსერვატორია საკომპოზიტორო განხრით და იმავე წელს საქართველოში დაბრუნდა. ის, როგორც ევროპაში განათლებამდებული ნიჭიერი სტუდენტი, ქართველმა საზოგადოებამ ჯერ კიდევ 1910 წელს გაიცნო ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ ფურცლებიდან. ამავე პერიოდში დამწყები კომპოზიტორის რამდენიმე ვოკალური ნაწარმოები უკვე იყო ვანო სარაჯიშვილის რეპერტუარში. ამდენად, თბილისის მუსიკალურ-კულტურული საზოგადოება ინტერესით ელოდა რევაზ გოგნიაშვილის სამშობლოში დაბრუნებას. სწორედ მას მიანდო საოპერო თეატრის კომისარმა — რეჟისორმა ალექსანდრე წუწუნავამ საკუთარი დიდი ხნის ჩანაფიქრის ხორცშესხმა, კერძოდ, ეგნატე ნინოშვილის „ქრისტინეს“ მიხედვით ოპერის შექმნა.

1914 წელს კომპოზიტორმა დაიწყო მუშაობა ოპერაზე, რომელიც სამ წელიწადში დაასრულა. ეს ის პერიოდი იყო, როცა თბილი-

სის მაღალ წრეებში ოპერა დიდი პოპულარობით სარგებლობდა. თუმცა ცარიზმის პირობებში დედაქალაქში დადგმული ყველა ევროპული ოპერა რუსულ ენაზე სრულდებოდა. ამ ტენდენციას ვერც „ქრისტიანეს“ ავტორი გაეკცა — მან თავადვე შექმნა ლიბრეტო რუსულ ენაზე.

საერაულოა, რომ 1918 წელს უკვე დამოუკიდებელი საქართველოს პირობებში გაჩნდა ოპერის ქართულად თარგმნის სურვილი, რაც მოკლე დროში წარმატებით შეასრულა კიდეც ვალერიან გუნიამ. „ქრისტიანემ“ ეროვნული ოპერის სტატუსი შეიძინა.

როგორც იმდროინდელი ჟურნალ-გაზეთებიდან ირკვევა, ქართული ოპერის არსებობის იდეას უმაღლესად გამოუჩნდნენ სკეპტიკოსები. ეროვნული ოპერის შექმნა მათ წარმოუდგენლად მიაჩნდათ. ამის დამადასტურებელია ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრების“ 1920 წლის ივნისის ნომერში გამოქვეყნებული ერთი წერილის სტატიის ავტორი — მომღერალი სვიმონ წერეთელი იხსენებს: „ქართული ოპერა“ — ამ ორ სიტყვას უკვე მიჩვეულია ქართველი საზოგადოების სმენა. აგრე არ იყო ამ სამი

წლის წინად... ჩვენი სკეპტიკები ამბობდნენ: თვით რუსეთი დიდხანს იყო ევროპული ოპერის გავლენის ქვეშ, ქართველები კი ეხლა იწყებენ დამოუკიდებელ ცხოვრებას და უკვე დამოუკიდებელი ოპერის შექმნა უნდათ“.

1918 წლის მარტში თითქმის ყველაფერი მზად იყო პირველი ეროვნული ოპერის პრემიერისთვის, მაგრამ, როგორც მასალებიდან ჩანს, თავი იჩინა ბევრმა ხელოვნურად შექმნილმა პრობლემამ: ახალგაზრდა კომპოზიტორს მხარს არ უჭერდა ფილარმონიური საზოგადოება და თბილისის ხელოვნების სექცია; ამავე გაერთიანებების ჩარევით, „ქრისტიანეს“ საპრემიეროდ არ დაეთმო სახელმწიფო თეატრის დარბაზი. ამიტომაც ოპერის მხარდასაჭერად და მის მზის შუქზე გამოსაყვანად გაერთიანდნენ კომპოზიტორის მეგობარი მუსიკოსები, რომელთაც ასევე შეუერთდნენ იმ პერიოდის მაღალრეიტინგული ჟურნალის, „თეატრი და ცხოვრებას“ რედკოლეგია და ერთობლივი ძალებით დააარსეს ქართველ მომღერალ-მუსიკოსთა კავშირი. ახალმა კავშირმა მიზნად დაისახა „მონოპოლისტი ფილარმონიული საზოგადოებისგან ჩაგრული ახალგაზ-

თბილისის საოპერო თეატრის ინტერიერი

რდა მუსიკოსების“ დახმარება. კავშირის და-
არსებასთან ერთად, ჟურნალმა აქტიურად და-
იწყო კრიტიკული სტატიების გამოქვეყნება.
პირველი ღია შეტევა განხორციელდა ხელოვნების
სექციის მმართველ ზაქარია ფალიაშ-
ვილზე, რომელსაც, სტატიის სათაურით
„ქართული სამუსიკო ხელოვნების მესაფლა-
ვე“, ადანაშაულებენ არაეროვნულ საქმიანო-
ბასა და დამწყები მუსიკოსების შემოქმედ-
ებითი წინსვლის დაბრკოლებაში. ამგვარ „ჩაგ-
რულთა“ სიაში მოხვდნენ პარიზის კონსერ-

ვატორიის კურსდამთავრებულებიც — რევაზ
გოგინიაშვილი და დირიჟორი ნიკო ქართვე-
ლიშვილი...

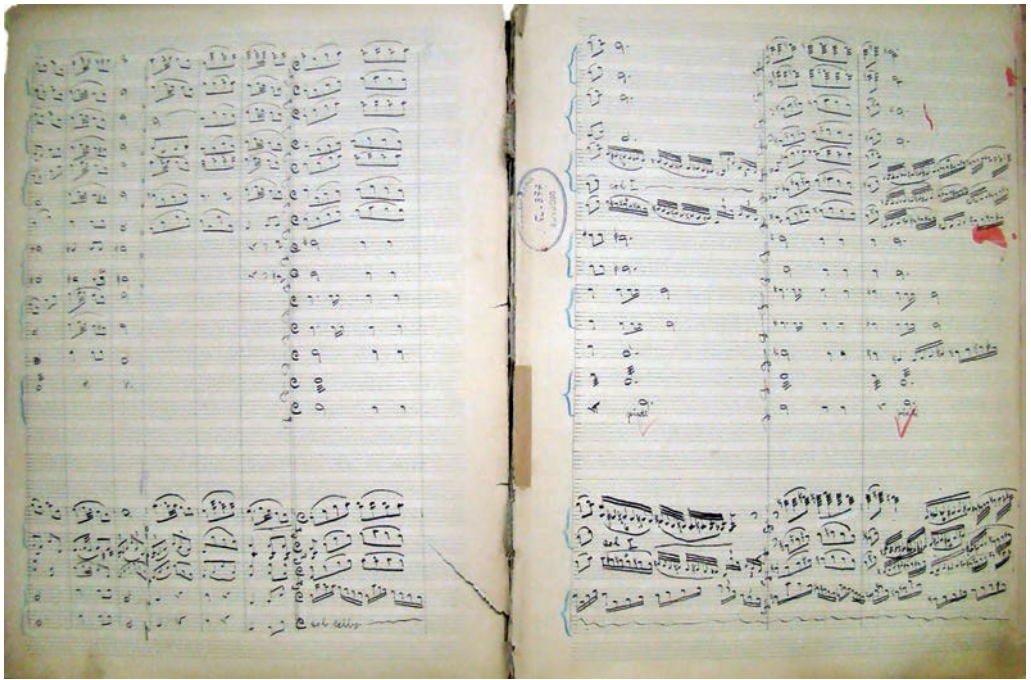
ქართველ მომღერალ-მუსიკოსთა კავში-
რის ძალისხმევით დაიწყო საოპერო დასის
შეკრება და 1918 წლის 21 მაისს მოეწყო „ქრის-
ტინეს“ პრემიერა ქართული კლუბის სცენაზე
(დღევანდელი გრიბოედოვის თეატრი). რეჟი-
სორი კოტე ანდრონიკაშვილი იყო, დირიჟო-
რი — ნიკო ქართველიშვილი, იასონის პარტი-
ას ვანო სარაჯიშვილი ასრულებდა.

წინააღმდეგობებთან ერთად, თბილისში ოპერისადმი დიდი მოლოდინიც იყო. ჟურნალ „თეატრი და ცხოვრებას“ რედაქტორის, იოსებ იმედაშვილის მოგონებებში ვაწყდებით საინტერესო წერილს, სადაც მას გიორგი ლეონიძე დიდი მორიდებით სთხოვს, ოპერაზე დასასწრებად დარბაზში შედწევაში დაეხმაროს, თუნდაც ეს იყოს უბილეთოდ, ფეხზე დადგომით...

ფართო საზოგადოებამ ოპერა აღტაცებით მიიღო. მაყურებელი აღაფრთოვანა იორდანაშვილის შესრულებულმა საცეკვაო კინტო-

ურმა და კლასიკურ საორკესტრო ინსტრუმენტებთან ერთად, დუდუკისა და დოლის გამოჩენამ. ოპერას მაღალი შეფასება მისცეს მუსიკოსებმა ია კარგარეთელმა და სვიმონ წერეთელმა. დადებითი რეცენზიები გამოუქვეყნა „ქრისტინეს“ მისმა მხარდამჭერმა ჟურნალმაც. თუმცა მუსიკოსთა მეორე ნაწილი მოსმენილს არ აღუფრთოვანებია. ამ ეროვნული ოპერის მუსიკის მთავარ ნაკლად სწორედ ეროვნული ხასიათის ნაკლებობა დაასახელეს.

„ქრისტინეს“ პარტიტურაც 90-იან წლებამდე დაკარგულად ითვლებოდა

ქართულ კლუბში სამი წარმატებული დადგმის შემდეგ თამამად დაისვა „ქრისტინეს“ საოპერო თეატრის სცენაზე შესრულების საკითხი. დაბრკოლებებმა თავი აქაც იჩინა: რამდენიმე მსახიობმა წარმოდგენის წინ საერთოდ უარი განაცხადა შესრულებაზე; ორკესტრმაც მოულოდნელად გაზრდილი ჰონორარი მოითხოვა; ამას დაერთო სარაჯიშვილის ბრონქიტი; პრობლემები იყო აფიშებთან დაკავშირებითაც. ოპერა რუსულენოვანი ხვედრისგან ვერც აღმოუკიდებელ საქართველოში გათავისუფლდა, კერძოდ, აფიშები 1918 წელსაც კი რუსულად დაიბეჭდა, წარმოდგენის დღეს კი მათი დიდი ნაწილი განზრახ ჩამოხიეს დაფებიდან. ამ უსიამოვნო ფაქტებს კვლავ მოჰყვა პროტესტის დიდი ტალღა ჟურნალ-გაზეთებში, სადაც წერდნენ მუსიკოსთაგან ოპერის განზრახ ჩაშლის მცდელობაზე...

„ქრისტინე“ სულ რამდენჯერმე დაიდგა იმ წელს. სამწლიანი პაუზის შემდეგ კი — 1921 წლის დეკემბერში, მთავარი სახელოვნო კომიტეტისა და ოპერის თეატრის გამგეობის გადაწყვეტილებით, საბოლოოდ მოიხსნა რეპერტუარიდან. მხოლოდ ამ პერიოდში ჩანს „ქრისტინეს“ თემა პრესაში, ისიც საყვედურის წერილით, თუ როგორ დაუშნახურებლად მიი-

ვიწყეს იგი.

მიუხედავად იმისა, რომ გოგნიაშვილის „ქრისტინეთი“ იწყება ეროვნული ოპერის სასცენო ისტორია, ქართული ოპერის პირველმა მერცხალმა ადგილი ვერც ენციკლოპედიის ფურცლებზე დაიმკვიდრა. მისი შემოქმედების შესახებ არ არსებობს არც ერთი სამეცნიერო ნაშრომი. თავად „ქრისტინეს“ პარტიტურაც 90-იან წლებამდე დაკარგულად მიიჩნეოდა, ვიდრე მას მუსიკისმცოდნე შშია ჯაფარიძე მიაკვლევდა კინოს, თეატრისა და მუსიკის სახელმწიფო მუზეუმში კომპოზიტორის მწირი საარქივო მასალის შესწავლისას (არქივი დაცულია ამავე მუზეუმში).

შემდგომში გოგნიაშვილის მოღვაწეობა ყველაზე ნაყოფიერი დრამატული თეატრის ჟანრში აღმოჩნდა. გულგატეხილი კომპოზიტორი დიდი ხნით ჩამომორდა კლასიკურ მუსიკას და აქტიურად თანამშრომლობდა თბილისის თუ რეგიონულ თეატრებთან, სადაც ორასზე მეტი სპექტაკლი გააფორმა მუსიკალურად. იგი მხოლოდ მოგვიანებით დაუბრუნდა თავის პირვანდელ ჟანრს და შექმნა ორი ოპერა: „ქურუმი“ და „ჯადოსანი“, ასევე რამდენიმე ვოკალური ნაწარმოები...

დღეს „ქრისტინეს“ მუსიკასა და მის ღი-

რებულებასზე საუბარი შეუძლებელია მისი პარტიტურის შესწავლის გარეშე. მხოლოდ მუსიკის გაცნობის შემდეგ მოხერხდება გაგება, რატომ არ მიიღეს ოპერა, რატომ იდეენობოდა პარიზის კონსერვატორიის კურსდამთავრებული კომპოზიტორი. ეს იყო მუსიკის სისუსტე თუ შური, ან ბრძოლა მეტად საპატიო ტიტულებისთვის: „პირველი მერცხალი“, „პირველი ეროვნული ოპერის ავტორი“! მაგრამ წინასწარ ერთი რამის თქმა კი შეიძლება — „ქრისტინეში“ აშკარად ჩამოყალიბდა ის ძირითადი დრამატურგიული ხაზები, რომლებიც შემდგომში გამოჩნდა ქართულ კლასიკურ ოპერებში — გუნდის წამყვანი როლი, ქართული ეროვნული ცეკვები, თბილისური დუდუკი და სხვ.

მოპოვებულ მასალებზე დაყრდნობით გარკვეულწილად შესაძლებელი გახდა იმ ეპოქისა და მასში მიმდინარე მოვლენების ახსნა, როცა რევაზ გოგინიაშვილი მოღვაწეობას იწყებდა. უადრესად დაძაბულად, მაგრამ საინტერესოდ ირეკლებოდა მუსიკალურ საზოგადოებაში ქვეყანაში მიმდინარე პროცესები: სახელოვნებო ჯგუფთა ურთიერთდაპირისპირება; საზოგადოებრივი აზრის მონოპოლიზება; დემოკრატიის განთიადზე ბრძოლა პირველობისთვის; ენობრივი ბარიერი,

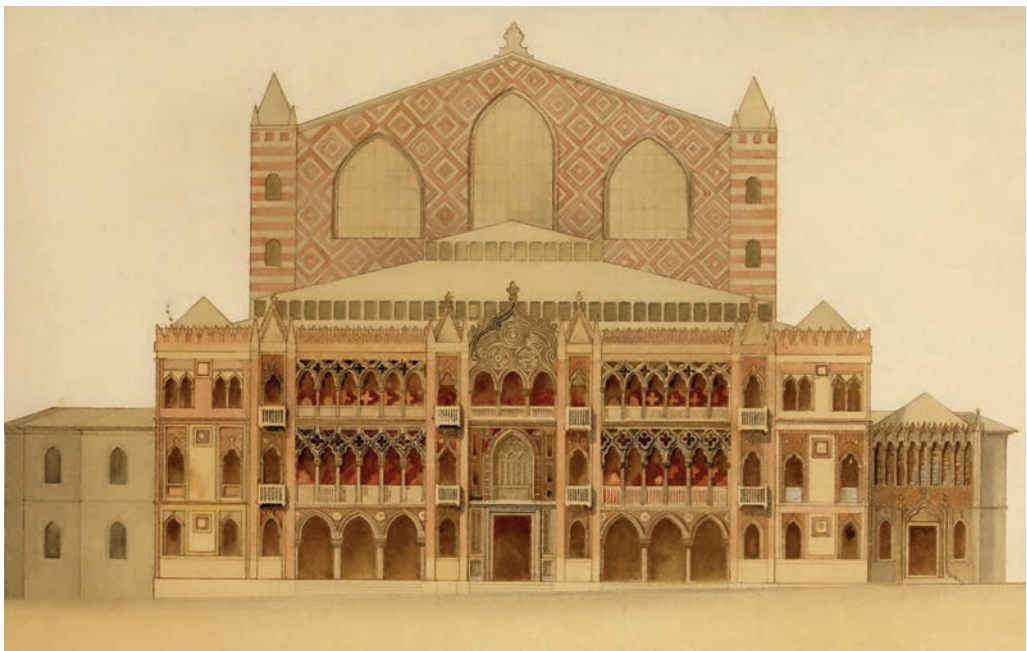
რაც აშკარად ჩანს „ქრისტინეს“ მაგალითზე — ქართული ოპერის რუსული ლიბრეტო, განგებ ჩამოხეული რუსულენოვანი აფიშები. ენასთან დაკავშირებული კიდევ ერთი მომენტი თვალში საცემია პარტიტურის გადაშლისთანავე, სადაც სასიმღერო ქართული ტექსტი რუსული ასოებითაა ჩაწერილი სანოტო მასალაში...

უდავოა ოპერის სხვა დანიშნულებაც — „ქრისტინემ“ ერთგვარი კატალიზატორის როლი შეასრულა და გამოავლინა ქართული სახელოვნებო ტენდენციებისა და მისი თანამედროვე ეპოქის ინტელექტუალური წრეების შინაგანი წინააღმდეგობები. სწორედ ამ ოპერასა და მის სასცენო ისტორიას უკავშირდება XX საუკუნის ათიან-ოციანი წლების მიჯნაზე საქართველოში განვითარებული საკვანძო მომენტები...

ხელოვნების ისტორია ზოგადად სავსეა მსგავსი ფაქტებით, როცა შემოქმედი არ დაფასებულია სიცოცხლეში, თუმცა ხელახლა დაბადებულია მას შემდეგ, რაც აღმოჩენილა და ახლიდან შესწავლილა მისი შემოქმედება. რევაზ გოგინიაშვილი და მისი ოპერა „ქრისტინე“ საუკუნის შემდეგ ახლიდან შესწავლასა და რეალურ შეფასებას ელოდება...

შიო აბრახანია

თბილისის ძველი ოპერა (გრიგორი გაგარინის პროექტი)

ვინ მონათლა საქართველოს მოგავალი კათოლიკოს- პატრიარქი?

უწმიდესისა და
უნეტარესის,
მელქისედეკ III-ის
ბიოგრაფიის
უცნობი ფურცელი

კათოლიკოს-პატრიარქი
მელქისედეკ III

XX საუკუნეში მოღვაწე საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქთა შორის ერთ-ერთ ყველაზე გამორჩეულ პიროვნებას წარმოადგენდა უწმიდესი და უნეტარესი მელქისედეკ III, ერისკაცობაში მიხეილ გიორგის ძე ფხალაძე (1872-1960). ამ ფრიად საპატიო და საპასუხისმგებლო თანამდებობაზე იგი 1952-1960 წლებში, რვა წლის განმავლობაში მოღვაწეობდა. იმავედროულად იყო მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსიც.

აღსანიშნავია, რომ მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევით, 1957 წლის 16 აპრილს, თბილისის წმინდა ალექსანდრე ნეველის ტაძარში ბერად აღკვეცეს სასულიერო აკადემიის II კურსის სტუდენტი, 24 წლის ირაკლი შიოლაშვილი (ლუღუშაური), სრულიად საქართველოს ეკლესიის ამჟამინდელი საჭეთმპყრობელი ილია II. ბერად აღკვეციდან ორი დღის შემდეგ, სიონის საკათედრო ტაძარში ბერი ილია ხელდასხმული იქნა ეროდიაკვანად. 1959 წლის 10 მაისს, მელქისედეკ III-ის ლოცვა-კურთხევითა და პირადი წერილობითი თხოვნით, სრულიად რუსეთის პატრიარქის, ალექსის მიერ ეროდიაკვანი ილია ხელდასხმულ იქნა მღვდელ-მონაზვნად წმინდა სერგის მონასტრის ტაძარში.

ამჟერად არ ვისაუბრებთ მელქისედეკ III-ის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ, რომელიც საზოგადოებისთვის კარგად არის ცნობილი. ყურადღებას გვაქვს ხვილებთ მხოლოდ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ამ წინამძღოლის წარმომავლობისა და ბიოგრაფიის ზოგიერთ ფაქტზე, რომელთაგან ნაწილი აქამდე ან ნაკლებად იყო ცნობილი, ანდა უცნობი რჩებოდა.

1872 წლის გიორგობისთვის ორს, ღირსის ნიკოლოზ ქართველთა მნათობის, აკოლოთიათა აღმწერელის (XIV საუკუნის მოღვაწის) ხსენების დღეს, იმდროინდელი სიღნაღის მანრის სოფელ ყანდაურაში (ისტორიული დასახელება — ყანდიაური) მცხოვრები გიორგი ფხალადის ოჯახში დაიბადა ყრმა, რომელსაც მიხეილი დაარქვეს. მაშინ მხოლოდ უფალმა უწყოდა, რომ ამ ახალშობილს ბედი საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის წინამძღოლის გვირგვინს უმზადებდა...

ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ისტორიულ გარეკახეთში (მოიცავდა ამჟამინდელ საგარეჯოს რაიონს) მდებარე ამ სოფლის წარსულის მოკლე გახსენება.

XVII საუკუნის ათიან წლებში სპარსეთის შაჰინშაჰის, აბას I-ის მიერ მოწყობილი გამანადგურებელი ლაშქრობების შედეგად კახეთს აუნაზღაურებელი ზარალი მიადგა. 100 ათასამდე მებრძოლი მტერთან ბრძოლაში დაიღუპა, ხოლო 200 ათასამდე ტყვედ წაიყვანეს და სპარსეთის ცალკეულ პროვინციაში დაასახლეს. უამრავი დასახლებული პუნქტი საშუალოდ აღიგავა პირისაგან მიწისა.

მრავალ სოფელთან ერთად, ნასოფლარად იქცა გარეკახეთის სოფელი ყანდიაურიც, რომელიც ძველთაგანვე შეწირული იყო ალავერდის წმინდა გიორგის სახელობის საკათედრო ტაძრისადმი.

საუკუნე-ნახევრის განმავლობაში ეს სოფელი სრულიად დაუსახლებელი რჩებოდა.

ქართლ-კახეთის მეფე ერეკლე II-მ გადაწყვიტა აღედგინა ყანდიაური და ამ მხრივ, XVIII საუკუნის უკანასკნელ მესამედში, მან პრაქტიკული ნაბიჯებიც გადადგა.

1797 წლის 23 თებერვალს, კათოლიკოს-პატრიარქ ანტონ II-ის მიერ გამოცემულ განჩინებაში „სოფელ ყანდიაურის თაობაზე“ აღნიშნული იყო: „ყანდიაური სოფელი ძველთაგანვე ალავერდის წმინდის გიორგის ეკლესიის შეწირული არის და შაჰ აბაზ ყეენს რომ კახეთი მოუოხრებია, მასუკან ხარაბათ იყო...“

მისმა უმადლესობამ, მეფემან ქართლისამან და მეფემან კახთამან და სხვათა ირაკლი მეორემან იგულა და იგულისმოდგინა ამ ყანდიაურის სოფლის გაკეთება, მოიყვანა და თავისი სახასო კაცნი დაასახლა და სხვაც მრავალი ხარჯი ჰქმნა...

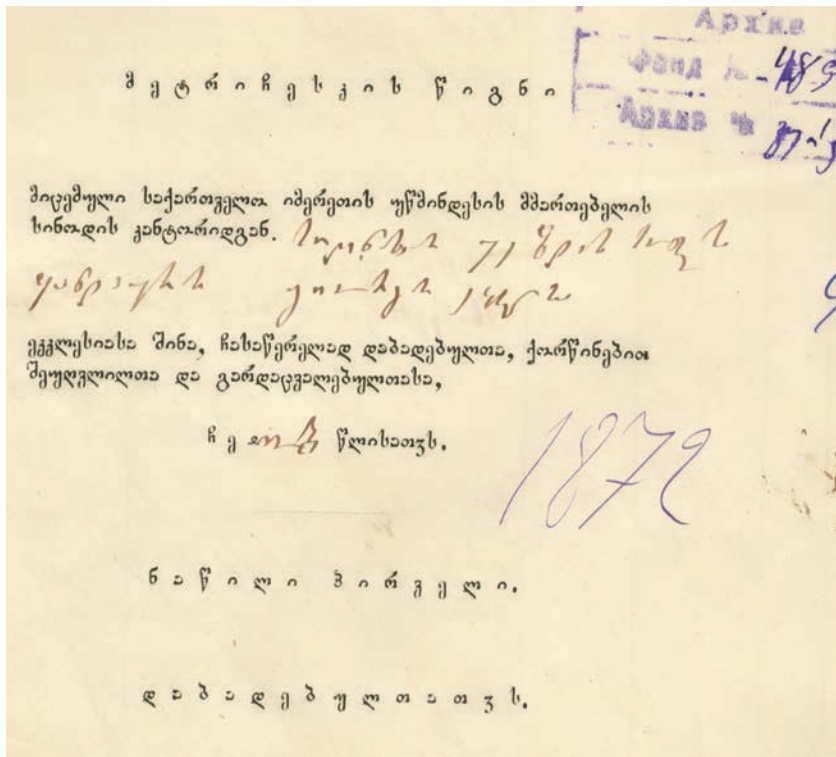

კათოლიკოს-პატრიარქმა ანტონ II-მ ყანდიაურთან დაკავშირებით საგანგებო განჩინება გამოსცა

რადგანაც კაცნი მისის უმადლესობის მეფის ირაკლის სახასო ყმანი არიან და მამული ალავერდის წმინდის გიორგის ეკლესიისა არის, რაც ამ სოფლის გამოსავალი იქნებოდეს, ნახევარი სამეფოდ მიერთმოდეს და ნახევარი წმინდის გიორგის ალავერდის ეკლესიის მიერთმოდეს“.

პატარა კახმა ახლად აღდგენილი სოფელი ყანდიაური საუფლისწულო მამულად უბოძა თავის ძეს — ბატონიშვილ მირიან ბაგრატიონს (1767-1834), რომელიც გახლდათ რუსეთის საიმპერიო სენატის წევრი, გენერალი და ყაბარდოს პოლკის შეფი. იმავდროულად, უფლისწული მირიანი ლიტერატურულ და მთარგმნელობით მოღვაწეობასაც ეწეოდა.

აქვე დავძენთ, რომ სწორედ მირიანს ხვდა პატივი, 1787 წელს შეხვედროდა მირგოროდში მცხოვრებ მსცოვან დავით გურამიშვილს

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფონდი 489, ანაწერი 9, საქმე 471, ფურცელი 1-ა (ცენტრალური ნაწილი)

და სამშობლოში ჩამოეტანა მისი ხელით გადაწერილი უნიკალური ლიტერატურული მემკვიდრეობა, რომელიც ცნობილია „დავითიანის“ საერთო სახელწოდებით.

უფლისწულ იოანე გიორგის ძე ბაგრატიონის ნაშრომში „ქართლ-კახეთის აღწერა“ ცალკეა გამოყოფილი გარეკახეთის ტერიტორიაზე მდებარე სოფლები, რომელთაგან საუფლისწულოდ იხსენიება მხოლოდ ყანდიაური, მის მფლობელად კი მითითებულია მეფე გიორგი XII-ის ნახევარძმა — ბატონიშვილი მირიანი.

ერეკლე II-ისა და გიორგი XII-ის მეფობის პერიოდში ყანდიაურის მოურავი იყო თავადი როსებ ჯანდიერი.

ყანდიაურში სხვადასხვა დროს დასახლდნენ შიდა ქართლიდან, იმერეთიდან, რაჭიდან და სამეგრელოდან გადმოსახლებულები, მათ შორის: ჯავახიშვილები (შიდა ქართლის სოფელ ძევერიდან), გამყრელიძეები (ზემო რაჭის სოფელ სომიწოდან), კობახიძეები (ქვემო რაჭიდან), აბესაძეები, ლუცუბიძეები (ძირად — ნუცუბიძეები), სამხარაძეები, ფხალაძეები (იმერეთიდან), შენგელიები, რომლებიც

მოგვიანებით შენგელიძეებად დაწერნენ (სამეგრელოდან), გაბრიელაშვილები, გლახაშვილები, დურგლიშვილები, კეკელიძეები, სიღამონიძეები, ქართლელიშვილები, ხორბალაძეები (შიდა ქართლიდან) და სხვები, ასევე, კახეთის ცალკეული სოფლიდან გადმოსულები.

XIX საუკუნის დასაწყისში სოფლის ნაცვალი იყო ჯერ ბერი (ბერო) გამყრელიძე, ხოლო შემდეგ, მისი ვაჟი — ივანე ბერის ძე გამყრელიძე. იმავე საუკუნის ბოლო მესამედში სოფლის მამასახლისად ოთხჯერ აირჩიეს ივანე გიორგის (გლახას) ძე ჯავახიშვილი.

1817 წელს ჩატარებული კამერალური აღწერიდან ნათელი ხდება, რომ ყანდიაურაში უცხოვრია თამაზ ფხალაძის (აღწერაში იგი იხსენიება „მხალაძის“ ფორმით) ოჯახს (იხ.: სცსსა, ფონდი 254, აღწერა 1, საქმე 499, ფურცელი 82-ბ).

1873 წელს ჩატარებული კამერალური აღწერიდან ირკვევა, რომ ყანდიაურაში უცხოვრია ფილიპე დიმიტრის ძე ფხალაძეს (ფ. 254, ა. 3, ს. 279, ფურც. 375-ბ), რომლის უფროსი ძმა — გიორგი დიმიტრის ძე ფხალაძე მედა-

ვითნედ მოღვაწეობდა მეზობელი სოფლის, კაკბეთის წმინდა მარიამ ღვთისმშობლის ეკლესიაში.

საქართველოს ცენტრალურ სახელმწიფო საისტორიო არქივში დაცულია სოფელ ყანდაურის წმინდა გიორგის ეკლესიის მეტრიკული წიგნი, რომლის თავფურცელზეც ვკითხულობთ: „მეტრიჩესკის წიგნი მიცემული საქართველო-იმერეთის უწმინდესის მმართველის სინოდის კანტორიდან სიდნადის უეზდის სოფლის ყანდაურის წმ. გიორგის ეკლესიასა შინა, ჩასაწერად დაბადებულთა, ქორწინებით შეუღვლილთა და გარდაცვალებულთა 1872 წლისთვის“ (ფ. 489, ა. 9, ს. 471).

ზემოხსენებული საარქივო დოკუმენტიდან ირკვევა, რომ 1872 წლის 2 ნოემბერს, ყანდაურაში მცხოვრები მედავითნის, გიორგი დიმიტრის ძე თხალაძისა და მისი სჯულიერი მეუღლის ბარბარე აბრამის ასულის ოჯახში დაიბადა ვაჟი, რომელსაც სახელად მიხეილი დაარქვეს.

მიტროპოლიტი მელქისედეკი

მ ე ტ რ ი ჩ ე ს კ ი ს წ ი გ ნ ი ს ა ჩ ე ა წ ლ ი ს ა				
სათვალაუბრი ღვანდობულობა.		თავი და ღვ.ი.	სახელი და ბუღია.	წადება, სხელი, მამის სხელი და გვარი მშობელთა, და რომლისა საწმუნაებდისა პირიან.
ამჟამად მოქმედისა.	მეორე მოქმედისა.	მამის სახელი.	მამის სახელი.	წადება, სხელი, მამის სხელი და გვარი მიმჭმელითა.

საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი,
ფონდი 489, ანაწერი 9, საქმე 471, ფურცელი 9-ბ (ფურცლის ზედა და ქვედა ნაწილები)

19	"	2	10	მეტრიკული წიგნი	სოფელი ყანდაური	მედავითნი	გიორგი დიმიტრის ძე	თხალაძისა	და	მისი სჯულიერი	მეუღლის	ბარბარე	აბრამის	ასულის	ოჯახში	დაიბადა	ვაჟი	რომელსაც	სახელად	მიხეილი	დაარქვეს.
<p>მეცნიერებათა აკადემიის წევრი ს. ნოზდრეაშვილი 24 მაისი 1916... #957</p>																					

მღვდელმონაზონი ილია. 1959 წ.

10 ნოემბერს ნათლობის საიდუმლო აღუსრულებია სოფელ ყანდაურის წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიის მღვდელს სფირიდონ ფხალაძეს, მედავითნეების („პრიჩეტნიკების“) — ლევან ელიზბარაშვილისა და ანდრია ვარაზაშვილის „თანა დასწრებით“.

იმავე საბუთიდან ნათელი ხდება სრულიად საქართველოს მომავალი კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის მელქისედეკ III-ის „სახელის მიმრქმელის“ (ნათლიის) ვინაობა. იგი ყოფილა სოფელ ყანდაურას მცხოვრები ივანე ჯავახიშვილის სჯულიერი მეუღლე — ეკატერინე ივანეს ასული.

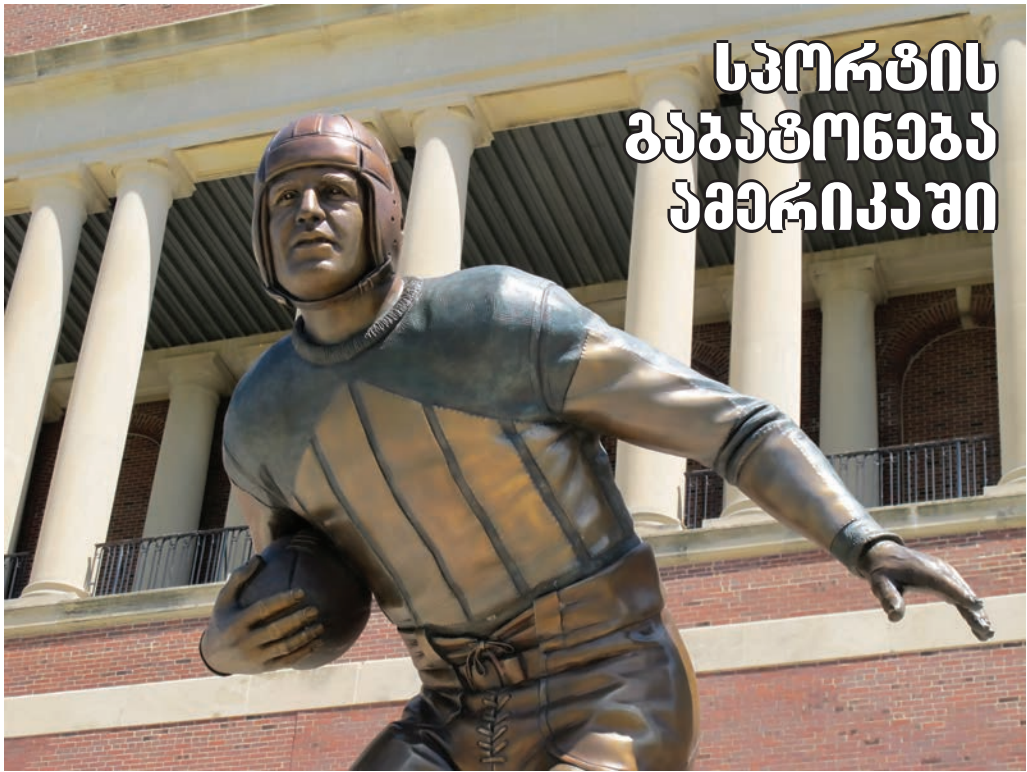
ზემოსხენებული ივანე გიორგის (გლახას) ძე ჯავახიშვილი (1846-1902) ამ სოფლის მამასახლისი ყოფილა (ფ. 254, ა. 3, ს. 279, ფურც. 313-ბ). მამასახლისად იგი ოთხჯერ აუჩქვეითაო, რასაც ამ სოფელშივე მდებარე მისი საფლავის ეპიტაფიაც ადასტურებს.

მედავითნე გიორგი დიმიტრის ძე ფხალაძის ჯალაბობა იმდენად ახლოს ყოფილა თავიანთი ნათელ-მირონის, მამასახლისი ივანე ჯავახიშვილის ოჯახთან, რომ იგი მეორედაც დაინათესავეს. გიორგი ფხალაძის 1878 წლის 21 ივნისს დაბადებული ასული (მომავალი კათოლიკოს-პატრიარქის და) — მარიამი იმავე წლის 28 ივნისს მონათლა ისევ ივანე ჯავახიშვილის სჯულიერმა მეუღლემ — ეკატერინე ივანეს ასულმა (ფ. 489, ა. 9, ს. 977, ფურც. 8-ა).

ამრიგად, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის მელქისედეკ III-ის (1872-1960) წინაპრები წარმოშობით იმერეთიდან იყვნენ. XIX საუკუნის პირველ ოცწლეულში ისინი დამკვიდრდნენ გარეკახეთის სოფელ ყანდაურაში, სადაც დაიბადა, მონათლა და ყმაწვილობის წლები გაატარა მიხეილ გიორგის ძე ფხალაძემ, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მომავალმა წინამძღოლმა. მისი ნათლია იყო სოფელ ყანდაურის მამასახლისის ივანე გიორგის (გლახას) ძე ჯავახიშვილის სჯულიერი მეუღლე — ეკატერინე ივანეს ასული ჯავახიშვილისა.

ნიკო ჯავახიშვილი,

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

სპორტის გაბატონება ამერიკაში

„წითელი“ გრეინჯის მონუმენტი ჩიკაგოს სტადიონზე

„კეთილდღეობის წლები“ ყველაზე ცნობილი ადამიანები

XX საუკუნის 20-იანი წლების ერთ-ერთი დამახასიათებელი ნიშანი იყო ამერიკელთა მზარდი გატაცება სპორტით. ამ პერიოდს ზოგჯერ „სპორტის ოქროს ხანასაც“ უწოდებენ. აშშ-ში სპორტი ყოველთვის პოპულარული იყო როგორც საუნივერსიტეტო, ასევე პროფესიულ დონეზე. თუმცა მაშინ პროფესიული სპორტი ჯერ კიდევ ფეხს იკიდებდა, მაგალითად, ამერიკულ ფეხბურთში, ხოლო საუნივერსიტეტო გუნდები ძალიან პოპულარული იყვნენ.

ამერიკულ ფეხბურთში განსაკუთრებით ცნობილი იყო ნოტრდამის უნივერსიტეტის გუნდი. უძლიერესი ფეხბურთელი ჰაროლდ „წითელი“ გრეინჯი კი ილინოისის უნივერსიტეტის გუნდში თამაშობდა. გრეინჯი საუკეთესო ნახევარმცველი იყო. მას ზოგი მხტუნავ აწრდილს, ზოგიც მფრინავ საშინელებას ეძახდა. მისი ნომერი 77 ბევრს მართებულად მიანდა ორმაგად იღბლიანად. მიიჩნევა, რომ ნამდვილი პროფესიული ფეხბურთი მაშინ განვითარდა, როცა გადაბერებული და უიღბლო

სპორტსმენებისგან შემდგარ პროფესიულ ფეხბურთში უკვე უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული გრეინჯი გადავიდა.

მკვეთრად გაიზარდა დიდი სტადიონების რაოდენობა და სპორტულმა სანახაობებმა მართლაც მასობრივი ხასიათი მიიღო. ამას მოჰყვა პრესაში სასპორტო განყოფილებების ზრდა, ხოლო რადიოს მეშვეობით გაცილებით მეტ ადამიანს შეეძლო ესმინა რეპორტაჟები განსაკუთრებით პოპულარული გუნდების შესვენებებიდან. თუმცა სპორტული კომენტატორ-

პაროლდ „წითელი“ გრენჯი

დიდი სტადიონების ამენებამ სპორტულ სანახაობებს მასობრივი ხასიათი შესძინა. ჩიკაგოს ამერიკული ფეხბურთის სტადიონი 1923 წელს აიგო

წარწერა №77 სპორტსმენის მონუმენტზე

რები ხშირად ალაპაზებდნენ, აზვიადებდნენ მოედანზე მომხდარ ამბებს.

რასაკვირველია, ძალიან პოპულარული იყო ბეისბოლი. აქ გამოირჩეოდნენ ნიუ-იორკის იანკების გუნდი და ამ გუნდისა და ალბათ მთელი ამერიკის ლეგენდარული მოთამაშე ბეიბ რატი (სხვათა შორის, რამდენიმე წლის წინ ნიუ-იორკისკენ მიმავალ გზაზე მხოლოდ იმიტომ გადავურჩი დიდ ჯარიმას, რომ მანქანაში ქული მქონდა ამ გუნდის ემბლეით. პოლიციელს ამ გუნდის გულშემატკივარი ვეგონე და დიდსულოვნება გამოიჩინა ჩემდამი — ვ.კ.). შეიძლება ითქვას, რომ ბეიბ რატი ამერიკის შეერთებულ შტატებში ყველაზე პოპულარული სპორტსმენი იყო. რაც კიდევ უფრო საოცარია, იგი საკმაოდ მძიმე წონისა გახლდათ და თანაც, ალკოჰოლის მოყვარული.

ამერიკული სპორტის ვარსკვლავი იყო მძიმეწონისანი მოკრივე ჯეკ დემპსი. როგორც ამბობენ, ის, ვინც საკუთარი ფეხით გამოვიდოდა არენიდან დემპსისთან ორთაბრძოლის შემდეგ, იბღლიანად მიიჩნეოდა. დემპსის იმდენად ძლიერი დარტყმა ჰქონდა, რომ ხშირად ჩემპიონობისთვის ფინალურ ბრძოლასაც კი 15-20 წამში ასრულებდა ნოკაუტით. სამოცმა მოწინააღმდეგემ მთელი რაუნდამდე ვერ მიადგინა. თუმცა გამონაკლისიც ყოფილა. 1923 წლის 14 სექტემბერს, ნიუ-იორკში არგენტინელ ლუის ანხელ ფირაპოსთან ბრძოლის დროს ორივე მხარეს 11 ნოკაუნე აღინუსხა. ერთი ასეთი ნოკაუნის დროს ფირაპომ დემპსი ბაგირს იქით გადასტყორცნა და ჟურნალისტებს სასწრაფოდ რომ არ გადმოეცდოთ უკან, რინგზე, თვლაში ბრძოლას აგებდა, თუმცა საბოლოოდ შეხვედრა მოიგო.

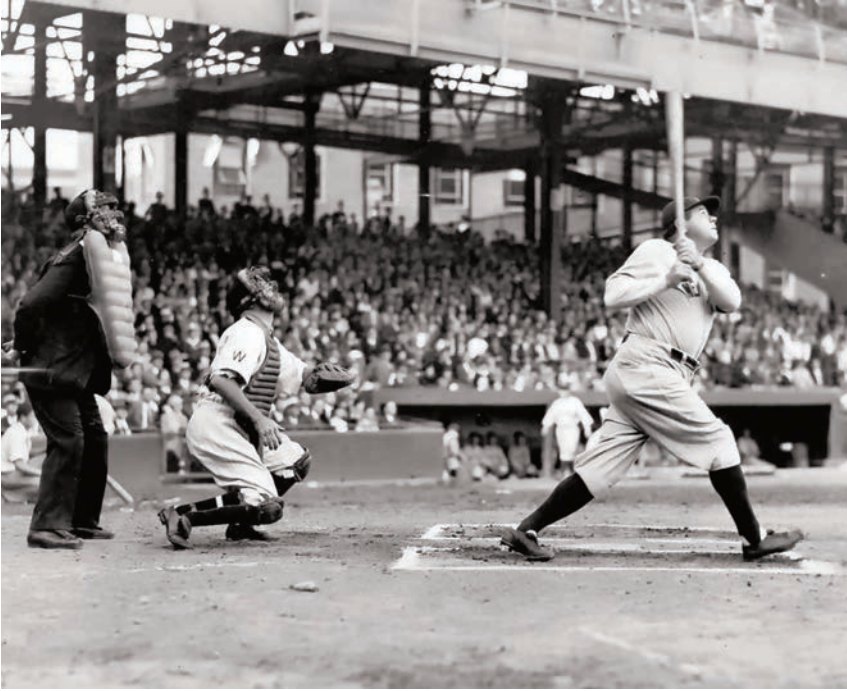
ჩოგბურთი, რომელიც ომამდე მდიდართა კლასის პრივილეგია იყო, ოციან წლებში სულ უფრო მასობრივ სახეს იღებს. პარადოქსია, მაგრამ სპორტის ამ სახეობის მასობრივად გადაქცევას სწორედ ამ პრივილეგიურებული წრის წარმომადგენელმა, უილიამ ტეიტ ტილდენ II-მ

Harold "Red" Grange

The Galloping Ghost
77

Red Grange is considered the greatest player in college football history. He lettered as a halfback from 1923-25, earning All-America honors all three seasons. His most memorable performance occurred in the Memorial Stadium dedication game against Michigan on October 18, 1924, when he scored four touchdowns the first four times he touched the ball, on runs of 95, 67, 56, and 44 yards. He was inducted as a charter member into both the College and Pro Football Halls of Fame.

"A streak of fire, a breath of flame; Eluding all who reach and clutch;
A grey ghost throws into the game that rival hands may never touch;
Bounding, blazing and, whose destination is the goal - Red Grange of Illinois!"
Crandall Rice, legendary sportswriter

ბებ რატი —
ამერიკის
ყველაზე
პოპულარული
სპორტსმენი
(მარჯვნივ)

შეუწყო ხელი. ამ განუმეორებელმა ჩოგბურთელმა აშშ-ის შვიდი ჩემპიონატი მოიგო, მათგან ექვსი ზედიზედ, სამჯერ გაიმარჯვა უიმბლდონის კორტებზე და შვიდჯერ ზედიზედ დაისაკუთრა დევისის თასი. ალბათ, არ არის გასაკვირი, რომ მას დაუმარცხებელ ტილდენს უწოდებდნენ.

1920-იან წლებში სპორტის არც ერთი სახეობა არ განვითარებულა ისე, როგორც გოლფი და ალბათ, უფრო მისი სოციალური სტატუსის გამო. გოლფის მოედნები ძვირი ღირდა, იქვე იყო კლუბები ძალიან მაღალი საწვევრო გადასახადით. გოლფის თამაში უფრო პრესტიჟის საქმე გახლდათ და ყველა ახალგაომცხვარი წარმატებული ბიზნესმენიც გოლფის თამაშს ცდილობდა. 1920-იანი წლების მიწურულს ამერიკაში 5 ათასამდე გოლფის მოედანი იყო. შესაბამისად, ამერიკელები გოლფზე წლიურად \$200 მილიონს ხარ-

ბებ რატი საკმაოდ მძიმე წონისა გახლდათ და თანაც, რაც უნდა გასაკვირი იყოს, ალკოჰოლის მოყვარულიც

ბეისბოლის გუნდი „ნიუ-იორკის იანკები“ (1927 წ.)

(მარცხნივ) ისტორიული მატჩის დროს ფირბომ ჯექ ღემპსი რინგიდან გადაადგო; (მარჯვნივ) ჯექ ღემპსი

ჯავდენე. ამ ეპოქის გოლფის ვარსკვლავი ბობი ჯონსია.

ამავე პერიოდში პირველმა ქალმა, ნიუ-იორკელმა ჰერტრუდ ედერლემ გადაცურა პადე-კალეს სრუტე 14 საათსა და 31 წუთში.

„კეთილდღეობის წლების“ ჭეშმარიტი გმირი, შეიძლება ითქვას, სუპერგმირი იყო მფრინავი, 25 წლის ჩარლზ ლინდბერგი, რომელიც 1927 წელს მარტო, თვითმფრინავ Spirit Of St. Louis-ით („სენტ ლუისის სული“) ნიუ-იორკიდან პარიზში ჩაფრინდა 33 საათსა და 39 წუთში. მაგრამ ლინდბერგმა ამერიკელები არა ამელა ეარჰარტი

მარტო გმირული შემართებით მოხიბლა, არამედ თავმდაბლობით და იმ დროისთვის უკვე საკმაოდ უცხო არაპრავმატულობითაც. აღტაცებული საფრანგეთიდან სამშობლოში დაბრუნებულს, ნიუ-იორკში მართლაც რომ ტრიუმფული შეხვედრა მოუწვევს და ამერიკის ჭეშმარიტ გმირად აღიარეს. ამავე დროს, მისმა გადაფრენამ კიდევ უფრო გაზარდა ავიაციის პოპულარობა ისედაც ტექნიკაზე ორიენტირებულ ამერიკელებში. მაგრამ შემდგომში მის იმიჯს დიდი ზიანი მიაყენა მისმა კეთილგანწყობამ ნაციისტებისადმი და ჰიტლერის პერსონით აღფრთოვანებამ.

პირველმა ქალმა კი ატლანტის ოკეანე 1928 წელს გადაიფრინა. ამელა ეარჰარტი ბოსტონიდან გაფრინდა თვითმფრინავ Friendship-ით („მეგობრობა“), მაგრამ ლინდბერგისგან განსხვავებით, მას ორი თანამგზავრი ჰყავდა. სამწუხაროდ, 1937 წელს მსუბუქი სამგზავრო-სატრანსპორტო თვითმფრინავით მსოფლიოს გარშემო მოგზაურობისას, ეარჰარტი უგზო-უკვლოდ დაიკარგა წყნარი ოკეანის ცენტრალურ ნაწილში... დღესაც აშშ-ში ამელა სახალხო გმირად და მისაბამად ამერიკელად რჩება.

მასილ კაჭარავა,

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

მუშაკატარები –
კეთილშობილ
ჰაჰთა საამაჰო რაზმი...
„თჰვითლაფინანსეებით“

**მეფის მცველთა
სახელბანთმჰული
ასეულის ჴმერები
მუღმიგად ყელამდე
პალუი იხრჩობოდნენ**

მუშკეტერების სამხედრო შენაერთი ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილი იყო XVII-XVIII საუკუნეების დასავლეთ ევროპაში. უმრავლესობისთვის მუშკეტერები ცნობილია ალექსანდრ დიუმას რომანიდან „სამი მუშკეტერი“, რომელმაც მხოლოდ განაახლა ზსოვნა მამაცი და გამბედავი მეომრების შესახებ.

მეფის მუშკეტერი

ფრანგი მეფეების მცველების ისტორია იწყება ე.წ. მეფის სამხედრო სახლიდან (La maison du roi), რომელიც, თავის მხრივ, ფრანგ მეფეთა პირადი დაცვიდან იღებს სათავეს. „მეფის სამხედრო სახლი“ ოფიციალურად ქოლდებოდა ქვეითი და ცხენოსანი სამხედროების მთელ შტატს, რომლებიც პირადად მონარქს ემსახურებოდნენ. „სახლი“ ითავსებდა სამეფო დინასტიის პირადი დაცვისა და გვარდიის, ანუ პრივილეგირებული სამხედრო ნაწილის ფუნქციებს.

მეფის მცველები ორ ნაწილად იყოფოდნენ. ლუერის შიდა დაცვა მეფის რეზიდენციას იცავდა, ხოლო ლუერის გარე დაცვა მეფეს უსაფრთხოებას სამხედრო ლაშქრობისა და მოგზაურობის დროს დარაჯობდა. პირველ შენაერთში შედიოდა პირადი დაცვის კორპუსი (შედგებოდა ერთი შოტლანდიური და სამი ფრანგული ასეულისგან, რომლებიც 1440-1515 წწ. შეიქმნა) და საუკეთესო ქვეითი შვეიცარიული ასეული („ასი შვეიცარიელი“).

მეორე ნაწილი — ლუერის გარე დაცვა, შედგებოდა მძიმედ შეიარაღებული ცხენოსანი გვარდიელი ჟანდარმებისგან (1609 წ.), მსუბუქი კავალერიისტების ასეულისგან (1593 წ.), თვით სამეფო მუშკეტერებისგან (უფრო სწორად, შენაერთისგან, რომელიც მოგვიანებით მუშკეტერთა ასეული გახდა) და გვარდიელთა ორი პოლკისგან: ფრანგული გვარდიისგან (1563 წ.) და შვეიცარიული გვარდიისგან (1616 წ.). მუშკეტერების ასეული დაარსდა 1600 წელს, ანრი IV ბურბონის მიერ. ასეული შეიარაღებული იყო მსუბუქი თოფებით, საიდანაც სროლა უნაგირიდან ადვილი იყო. 1622 წელს, ლუი XII-მ, ანრი IV-ის შვილმა, ასეულს მუშკეტები გადასცა და სწორედ ამ მომენტიდან მიეცა დასაბამი მუშკეტერთა სამხედრო შენაერთს.

რა თქმა უნდა, მუშკეტერების ძირითადი მოვალეობა იყო მეფის დაცვა, როცა იგი პარიზში იმყოფებოდა, აგრეთვე მეფისა და მისი კარის დაცვა იმ დღეებში, როცა იგი თავის სასახლე-

1600 წელს დაარსებულ ასეულს მეფე ლუი XII-მ მუშკეტები გადასცა და ამ მომენტიდან დასაბამი მიეცა მუშკეტერთა სამხედრო შენაერთს

ოცდაათწლიანი ომის დროს მუშკეტერები პარიზში ახალგაზრდა ლუი XIV-ის დასაცავად დარჩნენ

ებს ტოვებდა. მაგრამ ამასთან ერთად, მუშკეტერები ომებშიც მონაწილეობდნენ. თუ მეფე ბრძოლის ველზე იყო, მუშკეტერთა ასეული მას სრული შემადგენლობით იცავდა, აგრეთვე, მეფის თანხმობით, შენაერთის ნაწილი ბრძოლაშიც მონაწილეობდა. მუშკეტერები ქვეით ნაწილებშიც იბრძოდნენ და ასევე დაცვის ფუნქციებს ასრულებდნენ ცხენოსანთა რიგებში.

ბრძოლის ველზე

პირველი ბრძოლა, რომელშიც მონაწილეობდნენ მუშკეტერები, როგორც სამხედრო ნაწილის წარმომადგენლები, იყო კუნძულ რეზე (ლა-რომელთან ახლოს) გადმოსხმული ინგლისური დესანტის განადგურება (1627-1629 წლების ინგლის-საფრანგეთის ომის ერთ-ერთი ეპიზოდი). ამის შემდეგ მუშკეტერები იბრძოდნენ თითქმის ყველა სამხედრო კონფლიქტში, რომელშიც მონაწილეობდა საფრანგეთი, გარდა ოცდაათწლიანი ომის (1618-1648) ბოლო კამპანიებისა, როცა ისინი პარიზში ახალგაზრდა ლუი XIV-ის დასაცავად დარჩნენ. აგრეთვე არ მონაწილეობდნენ ისინი საფრანგეთის ისტორიაში ცნობილ ბრძოლაში როკრუასთან, სადაც 1643 წლის 19 მაისს ფრანგულმა არმიამ ესპანური ჯარი პირწმინდად გაანადგურა (ოცდაათწლიანი ომი).

საერთო ჯამში, მუშკეტერები მონაწილეობდნენ XVII საუკუნის საფრანგეთის კონფლიქტებში, თუმცა მეფის მცველთა სამხედრო ისტორია დროთა განმავლობაში ადარ იყო უწინდებურად დიდებული. მუშკეტერთა ასეულში მსახურობდნენ უფრო მეფის მცველების სტატუსის გამო. ოფიცრები XVII საუკუნის დასაწყისიდანვე პროტექციით ინიშნებოდნენ, მაგრამ მაინც ისინი მკვეთრად განსხვავდებოდნენ თავისი მემკვიდრეებისგან. ლუი XIV-ის შვილთაშვილის, ლუი XV მეფობისას, 1757 წლის 5 ნოემბერს გაიმართა ბრძოლა როსბახთან (შვიდწლიანი ომი), სადაც ავსტრიულ-ფრანგული 54-ათასკაციანი არმია პრუსიელთა 22-ათასიანმა არმიამ გაანადგურა. პრუსიელებმა მხოლოდ 550 კაცი დაკარგეს, ხოლო ფრანგებმა — 3 ათასი. 5 ათასი ტყვედ ჩავარდა. ბევრი ფრანგი ოფიცერი წინააღმდეგობის გარეშე ნებდებოდა. უკანასკნელი ბრძოლა, რომელშიც მუშკეტერები მონაწილეობდნენ, გაიმართა ფონტენუასთან 1745 წელს 11 მაისს (ომი ავსტრიული მემკვიდრეობისთ-

ვის), სადაც ფრანგულმა არმიამ ინგლის-პოლანდია-ჰანოვერელების გაერთიანებული არმია გაანადგურა.

იმდროინდელი სამხედრო დოქტრინების შესაბამისად, მუშკეტერთა ასეული მოქმედებდა, როგორც ცეცხლსასროლი იარაღით შეიარაღებული ნებისმიერი შენაერთი: ბრძოლის ველზე გამოდიოდა ცეცხლის გახსნის მანიქლებზე და სროლას იწყებდა. ძირითადად უმიზნებდნენ მტრის ოფიცრებს, მედროშეებსა და ქვემეხების მსახურებს. ამის შემდეგ ბრძოლაში ერთვებოდნენ ქვეითი შუბოსნები (5-6 მეტრინი შუბებით) და ცხენოსნები.

1775 წლის 15 დეკემბერს დაწყებული სამხედრო რეფორმის შედეგად მუშკეტერთა ასეული დაიშალა, თუმცა ძნელი წარმოსადგენი იყო, რომ სამხედრო მიღწევებით ცნობილი და გმირებით მდიდარი შენაერთი საბოლოოდ ბარდებოდა წარსულს. მუშკეტერთა შენაერთის ხელახლა შექმნა ორჯერ სცადეს. პირველად 1789 წელს, თუმცა მონარქიის დამხობის შემდეგ 1792 წელს კვლავ გაუქმდა, მეორედ — ბურბონთა რესტავრაციის ეპოქაში, 1814 წელს. მაგრამ ჯარში, რომელიც მთლიანად ნაპოლეონის ვეტერანებისგან შედგებოდა, ახალი მუშკეტერები ისეთი ძლიერი ზიზღის ობიექტად იქცნენ, რომ 1816 წლის 1-ელ იანვარს მათი შენაერთი საბოლოოდ დაიშალა.

XVIII საუკუნეში მუშკეტერები უფრო წარმომადგენლობით როლს ასრულებდნენ და

სხვა გვარდიული ნაწილებისგან არაფრით განსხვავდებოდნენ. გარდა ამისა, რამდენიმე წლის განმავლობაში ნაწილი გაუქმებული იყო, როგორც სამხედრო შენაერთი — ასეთი ბრძანება გასცა კარდინალ რიშელიეს მემკვიდრემ, კარდინალმა მაზარინიმ, საზინის სახსრების ეკონომიის მიზნით. ეს 1646 წელს მოხდა, როცა მუშკეტერთა ასეულის მეთაური იყო ყველასთვის ცნობილი პერსონა, გრაფი დე ტრევილი (მუშკეტერთა მეთაური 1634 წლიდან).

ომი და ბუღალტერია

მუშკეტერები შეიარაღებული იყვნენ, რათქმა უნდა, მუშკეტით, აგრეთვე დაშნით, ორთხი პისტოლეტით, სხვადასხვა სახეობის ხანჯლით. ძირითადად ეს იყო ე.წ. დაგა, ანუ ხანჯალი მარცხენა ხელისთვის, გამოიყენებოდა ბრძოლის დროს დაშნასთან ერთად. მუშკეტის გარდა, რომელიც საზინის ხარჯზე გაიცემოდა, დანარჩენი იარაღისა და საკმაოდ ძვირი ფორმის, ცხენების ხარჯი და ბინის ქირა (მუშკეტერები ყაზარმებში არ ცხოვრობდნენ), მუშკეტერს საკუთარი ჯიბიდან უნდა გადაეხადა.

რიგითი მუშკეტერის ხელფასი შეადგენდა 300 ლივრს წელიწადში, კაპრალისა — 500 ლივრს, სერჟანტის — 700 ლივრს. კაპიტან-ლეიტენანტი 600 ლივრს მეფისგან (ის ასეულის საპატიო კაპიტანი გახლდათ) იღებდა, კიდევ 600 მას პენსიის სახით ერგებოდა. პო-

უკანასკნელი ბრძოლა, რომელშიც მუშკეტერები მონაწილეობდნენ, 1745 წლის 11 მაისს ფონტენუსთან გაიმართა

გრაფი დე ტრევილი

რუჩიკის წლიური შემოსავალი 1.500 ლივრი იყო, პრაპორშჩიკისა და კორნეტიისა — 1000 ლივრი. შედარებისთვის, მეეტლე იღებდა 30 ლივრს თვეში, მწვემსი — 28 ლივრს, მსახური — 12,5 ლივრს. აქ უნდა გავითვალისწინოთ დაშნის, ხანჯლების, ცხენის, ლამაზი ფორმის, პარიზში ბინის დაქირავეების ხარჯები. დაშნა ხარისხიანი ფხით 25-დან 60 ლივრამდე ღირდა, კარგი ცხენი — რამდენიმე ასეული ლივრი. როგორც კარგი გვარიშვილი, მუშკეტერს თავისი მსახურიც უნდა ჰყოლოდა, რომელსაც 15-20 ლივრს უხდიდა. რა თქმა უნდა, 300 ლივრი ამ ყველაფერს ვერ გაწვდებოდა და ფაქტობრივად, მუშკეტერები თვითონ ინახავდნენ საკუთარ თავს. დიდგაროვანთა ასეულების არსებობის აზრიც ეს იყო, რომ ისინი შეეფეს თითქმის არაფერი უჯდებოდა.

რიგითი მუშკეტერი ცხოვრობდა 39 სუხე დღეში (სუ არის ძველი ფრანგული ეკონომიკური სისტემის დაბალი ერთეული, თეთრის ანალოგი. 1 ლივრი 20 სუს უდრიდა). ყოველი მუშკეტერი აზნაური იყო და მათი მსახურებიც არ იყვნენ ჩვეულებრივი მსახურები, რომლებიც პატრონებს ღვინოს უსხამდნენ ან თეთრეულს

მუშკეტერების ალკაზმულობა, 1660 წ.

ურეცხავდნენ. ესენი იყვნენ ე.წ. სამხედრო მსახურების ვიწრო წრის წარმომადგენლები, რომელთა ძირითადი და უმნიშვნელოვანესი მოვალეობა იყო მუშკეტერის იარაღის, ცხენისა და აღჭურვილობის შესაფერის მდგომარეობაში შენახვა. გარდა ამისა, მუშკეტერს მსახური ყოველთვის დაჰყვებოდა ბრძოლის ველზე, მზად იყო, მიეწოდებინა მისთვის სათანადო იარაღი და ყოველთვის იცავდა მას ზურგიდან, რაც ორმაგად ზრდიდა ბრძოლის ველზე მუშკეტერთა ასეულს.

გასაკვირი არის, რომ რიგითი მუშკეტერები ვალებში ვარდებოდნენ. ისინი იღებდნენ ვალს მშობლებისგან, მეგობრებისგან, ერთმანეთისგან და, რა თქმა უნდა, მევახშეებისგან, რაც საკმაოდ დიდ საფრთხეს წარმოადგენდა. თუმცა ამგვარი ვითარება დიდხანს არ გაგრძელებულა. 1661 წლის დეკემბერში ლეი XIV-ს მუშკეტერებს უბრძანა, სახსრების ეკონომიისთვის ორ-ორად დასაზღვრულიყვნენ სენ-ჟერმენის გარეუბანში, რათა ცოტათი მაინც შემსუბუქებულიყო მათი ფინანსური მდგომარეობა.

მუშკეტერთა აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგენდა ფორმა და ცხენი. XVII-XVIII სა-

მეფის მუშკეტერი

დარტანიანის სკულპტურა პარიზში (გუსტავ დორეს ნამუშევარი)

რიგითი და ოფიცერი მუშკეტერთა რაზმიდან

მუშკეტერის სამხრე, 1940 წ.

კარგი დაშნა 25-დან 60 ლივრამდე ღირდა

უკუნეების გარიჟრაჟზე კარგი, ღონიერი მუშა ცხენი 80 ლივრი ღირდა. მაგრამ ისეთი ცხენი, რომლითაც მიწის დამუშავება შეიძლება, ბრძოლის ველზე არ გამოდგება. საკავალერიო ცხენი ღირდა 300 ლივრი და ომის დროს ეს ფასი, რა თქმა უნდა, იზრდებოდა. ამას ემატებოდა მოსართავები, ფურაჟის ხარჯები და ჯამში ცხენი საკმაოდ ძვირი ფუფუნება გამოდიოდა.

მუშკეტერთა ასეულში ცხენების შენახვითა და წვრთნით კაპიტან-ლეიტენანტი იყო დაკავებული. ხაზინიდან ის ცხენებისთვის ყოველწლიურად 800 ლივრს იღებდა, მაგრამ ადვილი მისახვედრია, რომ ეს თანხა საკმარისი არ იყო. ცხენის გარდა, მუშკეტერი ზრუნავდა თავის ფორმაზე, რაც ასევე აჩანაგებდა მის ფინანსებს. იმ დროს მუნღირები, როგორც ასეთი, არ არსებობდა და მუშკეტერთა ერთადერთი განმასხვავებელი ნიშანი იყო ცისფერი მოკლე ლაბადა, ზურგსა და მკერდზე ვერცხლისფერი ჯვრებით. ამას თუ არ გავითვალისწინებთ, სამხედროები იმავე ტანსაცმელს ატარებდნენ, რასაც სამოქალაქო პირები. მაგრამ დროთა განმავლობაში მუშკეტერთა ფორმა იცვლებოდა და ხდებოდა უფრო და უფრო ძვირფასი და მდიდრული. ოქროსა და ვერცხლის ძაფებით ნაქარგი ფარჩა, ატლასი, ხავერდი, მაქმანები... ასევე აღსანიშნავია, რომ XVII საუკუნეში ფუფუნებისა და ძვირფასეულობის საგნად მიიჩნეოდა ღილები. არისტოკრატები ისევე იყენებდნენ ღილებს, როგორც სამკაულებს. იმ დროისთვის პოპულარული იყო მინის ღილები პატარა ფიგურებით, პეიზაჟებით, ასევე ბროლის ღილები და სხვ. ღილები იმდენად დიდ ფასეულობას წარმოადგენდა, რომ გაკოტრებული არისტოკრატები თავიანთ ღილებს ჰყიდნენ, როგორც ოჯახურ ძვირფასეულობას. აღსანიშნავია, რომ მუშკეტერის ლაბადას 150-მდე ძვირფასი ღილი ეკერა.

პორუცვია კველზრანზულად

დღევანდელ შეიარაღებულ ძალებში ახალი წოდების მიღება ხდება ან დაწინაურებისას, ან სამხედრო მსახურების რამდენიმე წლის გავლის შემდეგ. XVII საუკუნის ფრანგულ არმიაში სხვაგვარი ვითარება იყო. სამხედრო წოდებები იყიდებოდა. მაგალითად, არმიის კაპიტნის წოდება 40 ათასი ლივრი ღირდა, პოდპოლკოვნიკის წოდება ორჯერ ძვირად იყო შეფასებული. რა თქმა უნდა, მუშკეტერ-

მუშკეტერების ფორმის ევოლუცია

1660

1727

1772

1772

1814

1814

თა ასეულში ფასები ბევრად მაღალი იყო. მაგალითად, ასეულის ფაქტობრივი მეთაურის წოდების ფასი 200 ათასი ლივრი იყო! მუშკეტერთა კორნეტის წოდება ღირდა 35 ათასი, პორუჩიკის — 30 ათასი ლივრი. შესაბამისად, მდიდარ ფრანგ არისტოკრატს შეეძლო ეყიდა ნებისმიერი სამხედრო წოდება არმიისში, გვარდიასა და მუშკეტერთა ასეულში.

რა თქმა უნდა, მუშკეტერები, როგორც სამხედრო შენაერთი, არსებობდა სხვა ვეროპულ ქვეყნებშიც. ესპანეთში ცნობილი იყო ე.წ. ტერცია — არა სამხედრო შენაერთი, არამედ სამხედრო წყობა, რომელშიც მუშკეტერები და შუბოსნები ერთად მოქმედებდნენ. მუშკეტერები არსებობდნენ რუსეთშიც, სადაც ცნობილი იყვნენ სახელწოდებით „სტრელიცა“. ისინი წარმოადგენდნენ რუსეთის ისტორიაში პირველ რეგულარულ ქვეით ჯარს, მაგრამ ძირითადი განსხვავება ამ მუშკეტერებსა და ფრანგ მუშკეტერებს შორის ის გახლდათ, რომ სამეფო მუშკეტერები წარმოადგენდნენ პრივილეგირებულ სამხედრო კლასს და დროთა განმავლობაში უფრო და უფრო წარმომადგენლობითი როლი ენიჭებოდათ.

გიორგი ცოხია

ძველი მუშკეტერების პატევსაცემად, მსვლელობებზე საფრანგეთში დღესაც იცავენ მათ ფორმებს

ქართული კვალი ათონის წმინდა მთაზე

„არასწორია წარმოდგენა, რომ იმ ქართულ კვალს მაღავენ“

ფენისში ათონის მთაზე მომუშავე ქართული ექსპედიციის წევრებს საშუალება მიეცათ, საკუთარი თვალით ენახათ ბევრი ისეთი რამ, რაც აქამდე ჩვენი მკვლევრებისთვის ხელმიუწვდომელი იყო. ივირონის მონასტერი, თორნიკე ერისთავის აბჯარი, ოშკის ბიბლია — არის თუ არა შემონახული ქართული კვალი ათონზე, რისი ნახვა და შესწავლა მოახერხეს ექსპედიციის წევრებმა და როგორია სამონასტრო ცხოვრება ათონის მთაზე, რომელიც ფაქტობრივად მართლმადიდებელ ბერთა მსოფლიოში ერთადერთი ავტონომიაა — „ისტორიანი“ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის დირექტორ ბუბა კუდავას ესაუბრა.

— ათონის ხსენებისას ბევრი მხოლოდ ათონის ქართველთა მონასტერს წარმოიდგენს. არადა, ათონი საკმაოდ მოზრდილი ნახევარკუნძულია, რომლის ბოლოს აღმართულია პირდაპირ ზღვიდან ამოზიდული ათონის მთა (ზღვის დონიდან 2033 მეტრი). ამ მთას ბერძნები წმინდა მთას უწოდებენ. ათონი ავტონომიური სუბიექტია საკუთარი საზღვრებითა და თვითმმართველობით. ადმინისტრაციული საზღვარი გადის იქ, სადაც ნახევარკუნძული იწყება.

— ნახევარკუნძულზე შესვლას ნებართვა სჭირდება?

— დიახ, საჭიროა საგანგებო ნებართვა, რომელსაც პირობითად ვიზას ემახიან. სასაზღვრო პუნქტ ურანოპოლისიდან, რომელიც ტურისტული ობიექტია, ათონზე საზღვაო გზით

შედიან. სამანქანო გზა არსებობს, მაგრამ მას იშვიათად იყენებენ — თუ დეღვანა ზღვაზე ან სხვა რამ საგანგებო შემთხვევაა.

საზღვაო გზით შედიხართ ნავმისადგომ დაფინიძე. აქედან სამანქანო გზით შეიძლება სხვადასხვა მონასტერში მისვლა, თუმცა ზოგ მონასტერში მხოლოდ საზღვაო გზით მოხვდებით.

— ნახევარკუნძულზე რამდენი მონასტერია?

— მონასტერი ოცია და მათი რაოდენობა არ იცვლება. ბოლო საუკუნეებია ეს მკაცრად არის განსაზღვრული. ამას გარდა, არის სკიტები (სავანეები), რომელიც მონასტრის ქვემოთა საფეხურია. ქართული მასშტაბებით სკიტი შესაძლოა დიდი მონასტერიც იყოს, მაგრამ ათონური მასშტაბით ეს მონასტერზე ნაკ-

ლები ერთეულია. ყველა სკიტი რომელიმე მონასტერს ემორჩილება. შემდეგ მოდის კელია (სენაკი), თუმცა არ უნდა აგვერიოს ბერის საცხოვრებელ სენაკში. კელიაში ათი ბერიც შეიძლება ცხოვრობდეს. ზოგიერთი კელია სკიტზე დიდია, მაგრამ მათ სტატუსი არ ეცვლება. კელია ვერ გახდება სკიტი, სკიტი ვერ გახდება მონასტერი.

ყველა მათგანი ავტონომიურია, შიდა სამონასტრო საქმეებს, მაგალითად, ბერის მიღებასა და გაშვებას სკიტიდან თუ კელიიდან, კელიის ან სკიტის წინამძღვარი წვევტს, მაგრამ ძირითადი საკითხები გადაწყდება მონასტერთან შეთანხმებით. მონასტრების ერთობა ქმნის კინოტს, რომელიც ათონის მთის მმართველია. თითოეულ მონასტერს კინოტში საკუთარი მუდმივი წარმომადგენელი ჰყავს. თუკი საკითხი განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია, 20 წარმომადგენელს ემატება კიდევ 20 წინამძღვარი და 40 კაცი ერთად მსჯელობს.

— შუა საუკუნეებში არსებობდა პროტის თანამდებობა, რომელიც ათონის მთის მმართველი იყო. ეს თანამდებობა ახლაც არსებობს?

— ათონის მთას ერთი მმართველი აღარ ჰყავს და მას კინოტი მართავს. ნახევარკუნძულის დედაქალაქია კარიესი, სადაც კინოტია განთავსებული და მისი წევრებიც აქ მუდმივად იმყოფებიან. ადმინისტრაციულ ცენტრში არის მღაზიები, მედპუნქტი, ვერტმფრენის დასაფრენი საგანგებო სიტუაციებისთვის, ვთქვით ხანძრისას ან რაიმე ექსტრემალურ სიტუაციაში დახმარების გაწვევის მიზნით. პატარა, სამონასტრო ტიპის გაერთიანებები თავად კარიესშიც არის.

მონასტრებში ხშირად, და მრავლად მიდიან მომლოცველები. 50, 100, ხშირად მეტნიც არიან და იქ რჩებიან. თანამედროვე ცივილიზაციის მონაპოვრების გარეშე, ელექტროენერჯია იქნება ეს, თუ სხვა ტექნოლოგიები, შეუძლებელია მომლოცველთა ნორმალურად მიღება და გამაჰინძრება. დღეს ეს მონასტრები თანამედროვე, გამართული ინფრასტრუქტურის დაწესებულებებია. რომელ მონასტრებშიც ვიყავი, არა მხოლოდ ინფრასტრუქტურა იყო გამართული, არამედ ემსახურებათ ბიბლიოთეკები, საცავები, სარესტავრაციო სახელოსნოები, ხის საამქროები, სასათბურე მეურნეობები საკუთარი სარწყავი სისტემებით და სხვ.

სიმონ-პეტრეს მონასტერი, უკანა პლანზე — ათონის მთა

გრიგორიუს მონასტერი

ათონის ნახევარკუნძულის რუკა

ფირონის მონასტერი

მცირე ეკლესია ფირონის მონასტრის შიდა ეზოში, რომელშიც ფირონის ღვთისმშობლის ხატი არის დასვენებული

— ღამეს მონასტრებში ათვედით თუ სასტუმროების სისტემაც არსებობს?

— რამდენიმე ღამე კელაში გავათენე, ერთი კი გრიგორიუს მონასტერში, სადაც ამჟამად ოთხი ქართველი ბერია. იქ ღამისთევა შესაძლებელია და ამისთვის არც ანაზღაურებას იხდის სტუმარი. ლოცვის შემდეგ ტრაპეზია და ყველას ეპატიჟებიან, მომლოცველებსაც და დამთვლიერებლებსაც. უბრალოდ აუცილებე-

ლია შესაბამისი წესის დაცვა, წინასწარ გაფრთხილება და შეტყობინება. გრაფიკი მკაცრია და თუ გრაფიკიდან ამოვარდი, შესაძლოა მონასტერი დაგეტილიც დაგხვდეს. მაგალითად, არის მომლოცველთა მიღების საათები, საზღვაო და სახმელეთო ტრანსპორტის განრიგი... ქართველი საზოგადოების დიდმა ნაწილმა იცის, რომ ათონის მთაზე მანდილოსნის შესვლა აკრძალულია. მათთვის მხოლოდ 500 მეტრის დაშორებით ზღვით შემოვლათა ნებადართული, ასევე საშუალება ეძლევათ მონასტრები დურბინდებით დაათვალიერონ. ამ წესის დამრღვევნი კანონით ისჯებიან.

— რა სახის დასჯაზე ლაპარაკი?

— ორი წლით თავისუფლების აღკვეთას უსჯიან ქალს, რომელიც ვთქვათ, მამაკაცის სამოსში გადაცმული შევა კუნძულზე, ან კატერიით ნაპირზე გადავა და ფოტოებს გადაიღებ. ჩვენთან არსებობს სტერეოტიპი, თითქოს ათასწლეულია ათონის მთაზე მანდილოსანს ფეხი არ დაუდგამს, მაგრამ ყოფილა გამონაკლისიც. მაგალითად, XIX საუკუნეში ბერძნები ოსმალებს აუჯანყდნენ და მაშინ ძალიან ბევრი ლტოლვილი შეიფარეს მონასტრებში, მათ შორის ქალები და ბავშვები. ცხადია, როცა საფრთხე ადამიანთა სიცოცხლეს ემუქრებოდა, ამ წესების დაცვის დრო არ იყო.

— მონასტერში ყოფნისას, ტიპიკონის მიხედვით დგებოდით და ესწრებოდით ლოცვას?

— შეძლებისდაგვარად. თუმცა, იმის გამო, თუ დილის 4 ან 5 საათზე ვერ ადექი და სრული წირვა-ლოცვა ვერ მოისმინე, მონასტერს არავინ დაგატოვებინებს. წირვის შემდეგ არის ტრაპეზი, შემდეგ წმინდა ნაწილების მოლოცვა. ათონის მთის მონასტრები წმინდა ნაწილებით უმდიდრესია. წარმოიდგინეთ, ვატოპედის მონასტერში ყოფნისას საშუალება გვქონდა ერთდროულად გვეცა პატფი იოანე ოქროპირისა და გრიგოლ ღვთისმეტყველის თავის ქალებისთვის. აქ არის ანდრია პირველწოდებულის, წმინდა გიორგის, სტეფანე პირველმოწამის და სხვა მრავალი წმინდანის წმინდა ნაწილები. სიმონ-პეტრეს მონასტერშია დასვენებული მარიამ მაგდალინელის ხელის მტევანი. თითქმის ყველა მონასტერს აქვს ცხოველყოფელი ჯვრის წმინდა ნაწილი, რომელზეც მაცხოვარი გააკრეს.

წმინდა ნაწილების მოლოცვის შემდეგ ბერები ისვენებენ, მერე კი აღასრულებენ მორ-

უსვინეთ „ისტორიანს“ რადიო პალიტრის ეთერში

საქართველოს
და მსოფლიოს
ისტორიის ნაცნობი
და უცნობი ფაქტები,
პიროვნებები,
მოვლენები-ახალი
კუთხით!

თოქოუს
ავტორი და წამყვანი
ჯაბა სამუშია

ჩვენთვის გაუდადეგული თემები არ არსებობს!

უსვინეთ!
FM 103.9

www.palitratv.ge

უყურეთ!

ყოველ სამუშაოს
16.00 სთ-ზე
განმეორებით კვირას
17.00 სთ-ზე

„წიგნოსაცავში
დაახლოებით
ასამდე
ხელნაწერია,
მათი უმეტესობა
X-XI
საუკუნისა“

ჩილების დადგენილ წესებს. მომლოცველებ-
მა კი მათ სიმყუდროვე არ უნდა დაურღვიონ.
არის ადგილები, სადაც მათი შესვლა არ შე-
იძლება, მაგრამ სხვა მხრივ თავისუფალი ხარ.
ვინც მოლოცვას დააპირებს, ყველას ვურჩე-
ვდი, წინასწარ გაეცნოს ამ წესებს, შეატყობი-
ნოს მონასტრებს თავიანთი ვიზიტის შესახებ
და ისიც, თუ რამდენი ხნით უნდათ დარჩენა.

— თუ აღიარებენ ბერძნები, რომ იგირონი
ქართველთა შექმნილია და იქ ქართველები
მოღვაწეობდნენ?

— ოც მონასტერს შორის მკაცრად გან-
საზღვრულია თანამიმდევრობა. პირველი მონ-
ნასტერი არის ათანასეს ლავრა. ეს ლოგიკუ-
რიცაა, ათონის მთაზე პირველი მონასტერი
სწორედ ათანასე დიდმა დააარსა, დედით ლაზ-

მა. თავიდან ქართველები ამ მონასტერში მოღ-
ვაწეობდნენ. X საუკუნის 80-იან წლებში თორ-
ნიკე ერისთავის სახელს უკავშირდება ივირო-
ნის მონასტრის დაარსება. იგი მეორე იყო თან-
მიმდევრობით, მაგრამ, მოგვიანებით მისი ად-
გილი ვატოპედის მონასტერმა დაიკავა. თუმ-
ცა ეს რიგითობაც პირობითია და უფრო ტრა-
დიციის გამომხატველია. მაგალითად, წმინდა
პანტელეიმონის რუსული მონასტერი ამ რიგ-
ში არის მე-17 თუ მე-19, მაგრამ ეს არ ნიშ-
ნავს, რომ იგი სუსტი მონასტერია ბერების
რიცხვით ან მატერიალური მდგომარეობით.

— ეს მონასტერი რუსეთის საპატრიარქოს
ემორჩილება?

— არა, ათონის მთაზე ყველა მონასტერი
კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს ემორჩი-
ლება, თუმცა ისინი ავტონომიურია. მონასტ-
რის წინამძღვარს ირჩევს ადგილობრივ ბერთა
სამშო და კონსტანტინოპოლის პატრიარქოსაც
არ შეუძლია ამ გადაწყვეტილების შეცვლა. იქ
არსებობს რუსული, ბულგარული, სერბიული
მონასტრები, ბერძნულები თავისთავად, მაგრამ
ეს ნიშნავს საეკლესიო მსახურების ენას და
იმას, საიდან არის ბერთა უმრავლესობა.

— როგორ შეგ ხვდნენ ივირონში?

— საკმაოდ თბილად მიმიღეს. შეიძლება იმი-
ტომ, რომ ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრს წარ-
მოუადგენდი, თანაც ყველა წესი დავიცავით და
წინასწარ ვითხოვეთ კოლექციის დათვალიერე-
ბის ნებართვა. გვაქვს ტრადიციაც ათონის მთას-
თან თანამშრომლობისა და გასათვალისწინებე-

ქართული ხელნაწერები

ლია პიროვნული კავშირებიც. ივირონში ბერები თავად აღნიშნავენ, რომ მონასტრის ქტიტორები, დამაარსებლები და აღმშენებლები ქართველები იყვნენ. თუმცა არ უთქვამთ, რომ მონასტერი ქართული იყო და ახლა ბერძნულია. როგორც ჩანს, ეს აღქმის საკითხია. მათი დამოკიდებულებით, მონასტრის დამაარსებლები იყვნენ ქართველები. გეტყვით იმასაც, რომ იქ ნაყიდი ინგლისური და რუსულენოვანი ცნობარებიდან ზოგიერთში, ალბათ იმათში, რომელიც ბერძნულის საფუძველზე მომზადდა, ეწერა, რომ ქტიტორები იყვნენ ქართველები, ზოგან კი ისიც იყო მითითებული, რომ განსაზღვრულ პერიოდში მონასტერი ქართული იყო.

— სად არის დასვენებული ივირონის კარიბჭის ღვთისმშობლის ხატი?

— მონასტრები, როგორც წესი, ოთხკუთხაა და ციხესიმაგრეს გვაგონებს, მაღალი კედლებით და რამდენიმე შესასვლელით. ამ სივრცეში ერთი ან რამდენიმე ეკლესიაა. საკმაოდ სქელი კედლების მიღმა ბერთა სენაკები, სატრაპეზოები და სხვადასხვა სათავსია. ამ მონასტრებში ცხოვრება მათი დაარსების დღიდან არასოდეს შეწყვეტილა. დღესაც შეიძლება ტაძარი აშენდეს რომელიმე მონასტრის შიგნით, შეიძლება რაღაც მიაშენონ ბერებისთვის. მაგალითად, ივირონში სამი წლის წინ გაიხსნა მუზეუმი, რომელიც საგანგებო დედეგაციებისა და სტუმრებისთვის არის ხელმისაწვდომი. ამ მუზეუმში გამოფენილია მონასტრის უმდიდრესი კოლექციის ერთი ნაწილი: ხატები, მდიდ-

რულად ილუსტრირებული ხელნაწერები, ასევე მდიდრულად მოჭედილი ყდებით. არის ნაქარგობის ნიმუშები, მღვდელთმთავრების სამოსელი, ოლარი, ომფორი, მღვდელმსახურებისთვის საჭირო ქსოვილები, გარდამოსხნა...

ივირონის ღვთისმშობლის ხატისთვის ეზოში აგებულია ცალკე ეკლესია. ხატი სწორედ ამ ტაძარშია დასვენებული. დადგენილია დრო, როცა ხატთან მიახლოება და მთხვევა შეიძლება. თუ ეკლესია დაკეტილია, საგანგებო ნებართვაა საჭირო, რათა გააღონ და მოგეცეს მოლოცვის საშუალება. ივირონში ასევე დგას წიგნთსაცავი, სადაც ინახება მდიდარი კოლექცია ქართული ხელნაწერებისა.

— წმინდა ნაწილებიც არის მუზეუმში?

— წმინდა ნაწილები არა მუზეუმში, არამედ მცირე ტაძარშია დასვენებული, რადგან მათი მოლოცვა სამონასტრო ცხოვრების ერთ-ერთი რიტუალია.

— ქართული თუა შემორჩენილი რამე მუზეუმში?

— ექსპონატებს შორის ქართული მასალა შედარებით მწირია (თუმცა ეს არაჩვეულებრივი ნიმუშებია) — ივირონის დაკარგვიდან ნახევარი ათასწლეული გავიდა და ამის შემდეგ მონასტერს, ცხადია, ბევრი რამ შეემატა. აქ ინახება უნიკალური ექსპონატი, თორნიკე ერისთავის აბჯარი. მონასტრის ერთ-ერთი დამაარსებლისა და ქტიტორის, ბერად შემდგარი სარდლის აბჯარს აქ მოწიწებით ინახავენ.

— ამ აბჯრის ფოტო არასოდეს გამოქვეყ-

ქართული
ხელნაწერები

ნებულა. მოგცეს უფლება, რომ ფირზე აღგებუქდათ?

— იქ მალულად რამის გადაღება შეუძლებელია. ნებართვა ვითხოვე და ქართული ექსპონატები, რაც გამოფენილი იყო, თითქმის ყველა გადავიღე, მათ შორის თორნიკე ერისთავის აბჯარიც. სამწუხაროდ, ისე არ არის ექსპონირებული, რომ კარგად აღიქვათ მისი ფორმა. ასევე გამოფენილია ერთ-ერთი გამორჩეული ქართული ხელნაწერი — ოპიზის სახარება. აქვეა გიორგი მთაწმინდელის ხელნაწერი, მონასტრის ერთ-ერთი დამაარსებლის, ექვთიმე მთაწმინდელის ავტოგრაფიული ხელნაწერი. თუმცა, ბერძნებისგან განსხვავებით, ქართველი მეცნიერები ფიქრობენ, რომ ის ექვთიმე მთაწმინდელის ავტოგრაფიული ხელნაწერი არ არის. როგორც მითხრეს, კოლექციაში აქვთ ორი ქართული ხატი. მუხეუმში გამოფენილია ნაქარგობანი, მაგალითად, გარდამოხსნა ვრცელი ქართული წარწერით, ასევე ქართული განმარტებითი წარწერებით, წმინდანების გამოსახულებებით.

— ქართველი სპეციალისტებისთვის ამის შესახებ ცნობილია?

— არ ვიცი, რამდენად კარგად არის შესწავლილი, მაგრამ ქართველმა სპეციალისტებმა ეს იცან. ასევე არის მღვდელთმთავრის სამოსი ქართული და ქართულ-ბერძნული წარწერებით. აღსანიშნავია, რომ ჩვენი მასპინძელი, რომელსაც ასე ვთქვათ, მონასტრის წინამძღვრის მოადგილის პოსტი ეჭირა (ეს პირობითად, თორემ ასეთი პოსტი ოფიციალურად არ არსებობს), საგანგებოდ მიგვანიშნებ-

და იმ ექსპონატებზე, რომელიც ქართული იყო. ანუ წარმოდგენა, რომ ამას მალავენ და ჩქმალავენ, არასწორია.

— ძველი ნაკაწრი წარწერებიც ხომ არ არის?

— ტაძარში დიდი ხნით ყოფნის საშუალება არ გვქონდა. შევედით, მოვილოცეთ და გამოვედით. თუმცა მეეჭვება, იქ ნაკაწრი წარწერების კვალი იყოს. როგორც გითხარით, ეს ცოცხალი მონასტრები იყო და ახლდებოდა. ბერძნულ-ათონურ არქიტექტურაში არ არის თლილი ქვებით მოპირკეთებული ტაძრები. იგი შელესილი და შეღებილია. ტაძრებს მუდმივად ლესავენ და ღებავენ. ტაძრის შიგნითაც ბევრი ახალი კვალი ეტყობა. რომელიმე ტაძარი შეიძლება რამდენიმე ათეული წლის წინ იყოს მოკირწყლული...

— აღნიშნეთ, რომ ივირონში წიგნთსაცავის აშენებაც აქვთ განზრახული...

— დღემდე ჩვენ სრულყოფილად, თანამედროვე დონეზე არ გვაქვს გამოცემული ათონის მთის ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა. განზრახული გვაქვს, გამოიცეს იგი ქართულ, ბერძნულ, ინგლისურ ენებზე. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ჩვენი თანამშრომლობა საკუთრივ ივირონის მონასტერთან. მაღლობა ღმერთს, მომეცა საშუალება ამ ხელნაწერების დაუბრკოლებლად მონახულებისა. დაახლოებით ასამდე ხელნაწერია, მათი უმეტესობა X-XI საუკუნისაა და ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვთ ქართული კულტურის ისტორიისთვის. გამორჩეული ხელნაწერია აიონის, ანუ იგივე ოშკის ბიბლია ორ უზარმაზარ ტომად. ერთ-ერთი

ტომი გამოფენილია შიგნით წიგნთსაცავში, ვიტრინაში. მეორის გადაფურცლისა და დათვალიერების საშუალება მომეცა. ბოლო წლებში იქ აღმოჩნდა მანამდე უცნობი ქართული ხელნაწერები, რომელთა უმეტესი ნაწილი არის XIX საუკუნისა, ორიოდე კი ადრეული პერიოდის. ასევე გამოჩნდა ოცამდე ძველი, ქართულად ნაბეჭდი გამოცემა, რომელიც ასევე მნიშვნელოვანია, რადგან შეიძლება ახლდეს მინაწერები. შეიძლება მათ შორის ისეთებიც იყოს, რომელსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. ან, მოღწეულია ერთ ან ორ ეგზემპლარად და ისიც ნაკლებულად. მდიდარია ბერძნულ ხელნაწერთა კოლექცია — 2320 ეგზემპლარია და მათზეც, ასევე არის და შესაძლოა კიდევ იყოს ქართული მინაწერები და განმარტებები.

— ქართველი ბერები თუ არიან ათონის მთაზე და სხვა მონასტრებში თუ არის ქართული სიძველეები?

— ათონის მთაზე მუდმივად 12 თუ 13 ქართველი ბერია. ამას გარდა, არიან ბერები, რომლებიც იქ სასწავლებლად ჩავიდნენ. ვატოპედის მონასტერში ოთხი ქართველი ბერია. ამდენივე ბერია გრიგორიუს მონასტერში. ერთი ბერი ათანასეს მონასტერშია, ერთიც — პანტელეიმონის რუსულ მონასტერში, წარმოშობით ზუგდიდელი, გვარად ჭყეია, მამა ერმოლაოსი, რომელიც არქივსა და ბიბლიოთეკას ხელმძღვანელობს. მან დაამუშავა და მოაწესრიგა უსისტემოდ არსებული კოლექცია. შეადგინა კატალოგი, გამოავლინა მანამდე უცნობი ქართული ხელნაწერები, საარქივო მასალები ქართველი ბერების შესახებ.

ხუთ ქართულ ხელნაწერს რამდენიმე წლის წინ სიმონ-პეტრეს მონასტერშიც მიაკვლიეს. საკმაოდ დიდი ფრაგმენტებია, XI-XII-XIII საუკუნეებისა. რამდენადაც ვიცით, ათანასეს ლავრაშია კიდევ ერთი ქართული ხელნაწერი და არ არის გამორიცხული, სხვაგანაც იყოს. სამომავლოდ შესადგენია დიდი პროგრამა, რომლითაც მოვიძიებთ ქართულ ხელნაწერებს, საარქივო მასალებს, ხატებს, წმინდა ჭურჭელს, სამღვდელმთავრო შესამოსლებს სხვადასხვა მონასტერში. ქართული კვალი ყველგან შეიძლება გამოჩნდეს. მით უმეტეს, თუ გავიხსენებთ, რომ ქართველი დიდებულები, მეფეები, მათი ოჯახის წევრები ყოველთვის ცდილობდნენ, წმინდა ადგილებში შეწირულობანი გაეზაფხათ.

ესაუბრა ნინო ჯაფარიძე

ფირონის მუზეუმი

მუზეუმში გამოფენილი მღვდელმთავრების სამოსელი

ატლანტიდა — მითი თუ რეალობა?

ატლანტიდა მართლა არსებობდა თუ მხოლოდ მითებში? რა თქმა უნდა, ამ კითხვაზე პასუხი არ არსებობს და ძნელი სათქმელია, ოდესმე ახდებდა თუ არა ფარდა ამ საიდუმლოს. ნებისმიერ შემთხვევაში, გამოთქმულია ერთმანეთზე უფრო საინტერესო მოსაზრებები, რომლებიც მხოლოდ ვარაუდების დონეზეა და შესაძლოა, სინამდვილესთან არანაირი კავშირი არ ჰქონდეს.

სხვადასხვა ვერსიის თანახმად, ატლანტიდა მდებარეობდა თანამედროვე ატლანტის ოკეანეში (ზოგი ვერსია ბერძენის ანომალიურ ზონას უკავშირდება), ხმელთაშუა ზღვის, შავი ზღვის აუზში და სხვ. გარდა ამისა, ფრანგი მოგზაურის კუსტოს ექსპედიციაც 1978 წელს შეეცადა დაკარგული იმპერიის მოძიებას, მაგრამ უშედეგოდ.

თვით მითი ატლანტიდაზე დაკავშირებულია პლატონის სახელთან, რომელიც ძვ.წ. IV საუკუნეში წერდა, რომ ჰერაკლეს სვეტების გაღმა მდებარეობდა ჩაძირული კუნძული, სადაც თავის დროზე ატლანტების მეტად განვითარებული ცივილიზაცია არსებობდა. ის დაახლოებით 9,5 ათასი წლის წინ მომხდარმა გეოგრაფიულმა კატასტროფამ იმსხვერპლა, რასაც კუნძულის ჩაძირვაც მოჰყვა. პლატონის გადმოცემით, ატლანტები ფლობდნენ უდიდეს ცოდნას და პოლიტიკურ ძალას, რის მეშვეობითაც სამხედრო კამპანიებს წარმართავდნენ ევრაზიის ტერიტორიაზე. ერთ-ერთი კამპანიის დროს ისინი ათენელებს შეებრძოლნენ და დამარცხდნენ. შემდგომში ატლანტებს ღმერთების რისხვა დაატყდათ თავს და განადგურდნენ.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ ჰერაკლეს სვეტებად ყოველთვის მოიხსენიებოდა გიბრალტარის სრუტე, რომლის იქით ატლანტის ოკეანე იშლებოდა. სწორედ იქ განისვენებდა, პლატონისეული გაგებით, ჩაძირული ცივილიზაცია. მეცნიერთა ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ პლატონის ეს ვერსია რეალობას მოკლებულია და ამ შემთხვევაში შესაძლოა საქმე გვექონდეს მინოსურ კრეტასთან, თავის დროზე საკმაოდ განვითარებულ სახელმწიფოსთან. ისტორიკოსები არც სანტორინიზე მომხდარ დევეკალიონის კატასტროფას გამორიცხავენ, რომელმაც ადგილობრივი განვითარებული ხალხი გაანადგურა. მიუხედავად ამისა, დღეს მიიჩნეულია, რომ ათენელებს ომი მინოსური კულტურის ხალხებთან არასდროს ჰქონიათ. შესაბამისად, მითი ატლანტიდის შესახებ შესაძლოა იმით აიხსნებოდეს, რომ პლატონმა თომას მორის „უტოპიის“ მსგავსად შექმნა იდეალური საზოგადოების მოდელი და საკუთარ დიალოგებში გააცოცხლა. „ჰერაკლეს სვეტებიც“ შესაძლოა მხოლოდ ტოპონიმის სახით გამოიყენა ცნობილმა ფილოსოფოსმა.

მიუხედავად ამისა, XIX საუკუნის ამერიკელ-

მა საზოგადო მოღვაწემ და მწერალმა იგნეი-შეს დონელიმ (Ignatius Donnelly) წამოაყენა ჰიპოთეზა ატლანტის ოკეანეში ჩაძირული ცივილიზაციის შესახებ და ამით საფუძველი ჩაუყარა ატლანტოლოგიას. იგი მიიჩნევდა, რომ ატლანტიდის ცივილიზაცია ნამდვილად არსებობდა და მან შექმნა უზარმაზარი იმპერია ევრაზიის, აფრიკისა და ლათინური ამერიკის ტერიტორიაზე. შესაბამისად, დონელი ამბობდა, რომ ჩაძირული „დელოფინის თხემი“ სწორედ ყოფილი კონტინენტის ნაწილი იყო, ანუ ცენტრი, საიდანაც მთელი იმპერია იმართებოდა. ამასთან, მწერალს მოჰყავს ძველი მექსიკური და ზოგადად ინდიელთა მიერ შექმნილი ლეგენდები, რომლებიც გვამცნობენ შორეულ წარსულში მომხდარი წარღვნის შესახებ.

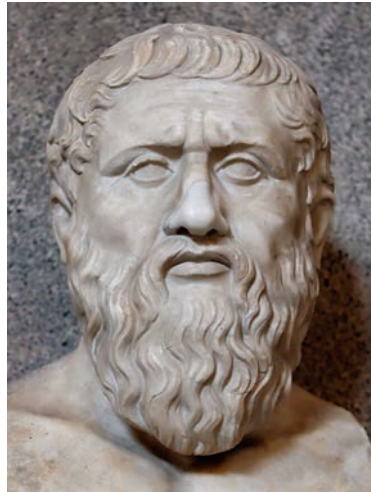
ერთ-ერთი მათგანი ძალიან წააგავს ნოეზე ბიბლიურ გადმოცემას. კერძოდ, აცტეკური ლეგენდა გვამცნობს, რომ ნოეს მსგავსად, ვინმე კოქსკოქსი იყო ერთადერთი პირი, ვინც მსოფლიო წარღვნას გადაურჩა. მან თავის ცოლთან ერთად კვიპაროსის ხის მეშვეობით ააგო დაზოგადებული ხომალდი და ბუნებრივ კატაკლიზმს გადაურჩა. საბოლოო ჯამში, იგი მიადგა კულუაკანის მთას (გაგიხსნოთ ნოეს კიდობანი და არარატის მთა) და ხმელეთზე მშვიდობიანად გადავიდა. რა თქმა უნდა, ეს არგუმენტები არ არის საკმარისი ატლანტური იმპერიის არსებობის დასადასტურებლად, მაგრამ მიუხედავად ამისა, დონელიმ დიდი ზეგავლენა მოახდინა ბევრ მკვლევარზე. მათ შორის იყო რუსი თეოსოფი ელენა ბლავატსკაიაც, რომელმაც „საიდუმლო დოქტრინაში“ ატლანტიდის დაღუპვა აღწერა. იგი ამბობდა, რომ თითქოს კატასტროფის წინ ატლანტები სადღაც გაუჩინარდნენ, რაც მის მოსაზრებებს ზღაპრულ და პოპულისტურ დატვირთვას აძლევს და არანაირი მეცნიერული დირექტულება არ გააჩნია. მიუხედავად ამისა, „საიდუმლო დოქტრინამ“ მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინა ხალხის მასებზე. იგივე შეიძლება ითქვას ანთროპოსოფიის ფუძემდებელ რუდოლფ შტაინერზე, რომელიც ატლანტოლოგიით იყო გატაცებული. დასასრულ, აღსანიშნავია ერთი პარადოქსი ანდების მთებთან დაკავშირებით. კერძოდ, პერუს ტერიტორიაზე, დაახლოებით 3000 მეტრის სიმაღლეზე მდებარეობს უზარმაზარი ნაგებობები, რომელთა ნაწილი საკმაოდ დაზიანებულია და მიიჩნევა, რომ ზოგიერთი მათგანი საიდანაც მოიტ-

ნეს. ფიზიკის კანონების თანახმად, ეს ყოვლად წარმოუდგენელია, დასაშვებია მხოლოდ წყლის შემოქმედება. მაგრამ ამხელა სიმაღლეზე წყლის აღწევა მხოლოდ გლობალური წარღვნის შედეგი უნდა ყოფილიყო.

როგორც ვხედავთ, ატლანტიდის საიდუმლო მხოლოდ ჰიპოთეზებით შემოიფარგლება, რაც ნამდვილად არადასაჯერებელია და ამ შემთხვევაში პლატონის მიერ აღნიშნული მითის გამოგონება ყველაზე მისაღები უნდა იყოს. მიუხედავად ამისა, ნამდვილად ბევრი პარადოქსი არსებობს ატლანტიდასთან დაკავშირებით, რასაც შესაძლოა პასუხი ვერასოდეს გაეცეს.

ირაკლი შორაშოლიანი,

ისტორიის მაგისტრი

პლატონი

თომას მორი (ჰანს პოლბეინ უმცროსი, 1527 წ.)

ახალგაზრდული ამბოხი ჰოლივუდში მარლონ ბრანდოსა და ჯეიმს დინის კინემატოგრაფიული „რევოლუცია“

თანამედროვე ადამიანის ცხოვრება წარმოუდგენელია ტელევიზიისა და კინოს გარეშე. ჰოლივუდს მსოფლიო კინემატოგრაფის ცენტრად მიიჩნევენ. ამერიკული კინო რიგითი ამერიკელისთვის მისი ეროვნულობის ერთ-ერთი მთავარი გამომხატველია, ამიტომაც აშშ-ში ყველაზე დიდი „კერპები“ კინოფანსკვლავები არიან. კინო უდიდეს გავლენას ახდენს ადამიანზე, ის ერთი მხრივ ასახავს საზოგადოების ყოფას, მეორე მხრივ კი თვითონ ზემოქმედებს მასზე. ჰოლივუდი, სხვა ყველაფერთან ერთად, არის მითოსური გმირებისა და ლეგენდების სამყარო, რომელიც გმირებს ქმნის, ანადგურებს კიდევ მათ და შემდეგ უკვდავყოფს...

პირველი ნაბიჯები

კინოს ისტორიის დასაწყისად ითვლება 1895 წლის 28 დეკემბერი, როცა ძმებმა ოგიუსტ და ლუი ლუმიერებმა პარიზის „გრან კაფეში“ პირველი კინოჩვენება მოაწვეეს. სენსმა, რომელიც რამდენიმე ერთწუთიანი ფირისგან შედგებოდა, 20 წუთს გასტანა და განსაცვიფრებელი შთაბეჭდილება მოახდინა მაყურებელზე. ძმებმა გამოიგონეს და დააპატენტეს აპარატი, რომელ-

საც „კინემატოგრაფი“ უწოდეს. გარდა ლუმიერებისა, კინოს წარმოშობასა და შემდგომ განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ილუზიონისტური თეატრის მფლობელმა ჟორჟ მელიასმა, რომელმაც თავის წარმოდგენებში ჩართო ხსენებული მოწყობილობა და ცნობილმა ამერიკელმა რეჟისორმა დევიდ უორკ გრიფითმა. მან დანერგა ახალი ხერხები: ერთი და იმავე სცენის სხვადასხვა მხრიდან

გადაღება, ფართო ხედი, დაბნელება და სხვ. მისი ნოვატორული ხედვა, გამოგონებები და მიღწევები მთელი სიდიადით წარმოჩინდა 1916 წელს გადაღებულ ფილმში „შეუწყნარებლობა“, რომელიც საეტაპო ნამუშევარია მსოფლიო კინოინდუსტრიის ისტორიაში. სწორედ გრიფითის მიერ ფილმის გადასაღებად შერჩეულ ადგილს, ლოს-ანჯელესის სამხრეთ შემოგარენში, უწოდეს მოგვიანებით ჰოლივუდი.

XX საუკუნის 20-იან წლებამდე კინო მუნიჯი იყო. მუნიჯური კინოს არტისტებმა უდიდესი პოპულარობა და სიყვარული მოიპოვეს არა მხოლოდ ამერიკულ საზოგადოებაში. მათში გამორჩეულია ჩარლი ჩაპლინი და ბასტერ კიტონი, რომლებიც იმ პერიოდის ყველაზე კამკაშა ვარსკვლავებად მიიჩნევიან.

1927 წელს გამოვიდა პირველი ხმოვანი კინო „ჯახის მომღერალი“, რამაც აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია. მუნიჯური კინოს მიმდევრები მიიჩნევენ, რომ ეკრანზე მეტყველება განადგურებდა კინოხელოვნებას. მაგრამ უკვე 30-იანი წლების დასაწყისშივე ხმოვანი კინო იქცა კინოინდუსტრიის სტანდარტად და დაიწყო ახალი ერა, რომელმაც შვა ახალი გმირები. გამოჩნდა განგსტერული და ვესტერნის ჟანრის ფილმები და კინომ მოიცვა გაცილებით დიდი აუდიტორია. კერი გრანტი, ჯონ უეინი, კლარკ გეიბლი, ჯეიმს სტიუარტი, ჰამფრი ბოგარტი, ჰენრი ფონდა, ვივიენ ლი და სხვები შეიძლება ითქვას, ახალი ეპოქის კერძებად იქცნენ.

პროტისტის დაბადება

ამ დროიდან, 1929 წლიდან დაახლოებით ათი წლის განმავლობაში, დანარჩენი მსოფლიო და განსაკუთრებით ამერიკა „დიდმა დეპრესიამ“ მოიცვა, რაც ეკონომიკური კრახით იყო გამოწვეული და რამაც მნიშვნელოვნად შეცვალა ზოგადად მსოფლიოს ცხოვრების წესი. ერთ-ერთი უმდიდრესი ქვეყანა უკიდურესი სიღატაკისა და მასობრივი შიმშილობის მსხვერპლი გახდა, რამაც მძიმე დადი დაასვა ხალხის ფსიქიკას. ამას მოჰყვა მეორე მსოფლიო ომი. ამ მოვლენებმა ყველაზე დიდი ზეგავლენა მოზარდ თაობაზე მოახდინეს. ახალ თაობის ცნობიერება მრავალი სირთულისა და ქარტუხილის ფონზე ჩამოყალიბდა, თავიანთი მშობლებისგან განსხვავებით, რომელნიც მშვიდად და უზრუნველად იზრდებოდნენ. მამებსა და შვილებს შორის უფსკრული გაჩნდა. ახალგაზრდები გამო-

50-იან წლებში ამერიკულ აუდიტორიას უკვე მოებზრებელი ჰქონდა დახვეწილი პერსონაჟები და რომანტიკული გმირები. ისინი ითხოვდნენ ახალ სახეს, რომელიც იმ ტკივილსა და მძვინვარებას გამოხატავდა, რაც გარშემო სუფევდა

ხატავდნენ პროტესტს საზოგადოებრივი ცხოვრებისა და ჩამოყალიბებული ნორმებისადმი, ხდებოდნენ აგრესიული და დაუნდობელი. მშობლები, რომლებმაც უკვე გარკვეულწილად გადალახეს ეკონომიკური პრობლემები, ცდილობდნენ შეიღებინათ იმ მატერიალური სიკეთით უზრუნველყოფას, რაც მათ მთელი ბავშვობა აკლდათ, კარგად აცმევდნენ, ჩუქნიდნენ მანქანებს, მაგრამ ახალგაზრდები ძველებურად გაუტანლები რჩებოდნენ. მათ, უბრალოდ, არ ესმოდათ მშობლების...

მოზარდების ცნობიერების კვლევით მეცნიერები, ფსიქოლოგები დაინტერესდნენ. სპეციალისტები ცდილობდნენ ჩასწვლდომოდნენ იმ

დვეიდ უორკ გრიფითი

ჯონ სტაინბეკი

მიზეზებსა და გარემოებებს, რაც განაპირობებდა თინეიჯერთა არაჯანსაღ ქმედებებს. 1944 წელს დოქტორმა რობერტ ლინდერმა გამოქვეყნა ნამუშევარი თავზე ხელაღებულ ახალგაზრდებზე. შემდგომში მისი ნაშრომი დაედო საფუძვლად პოლიფულურ ფილმს, რო-

ტენესი უილიამსი

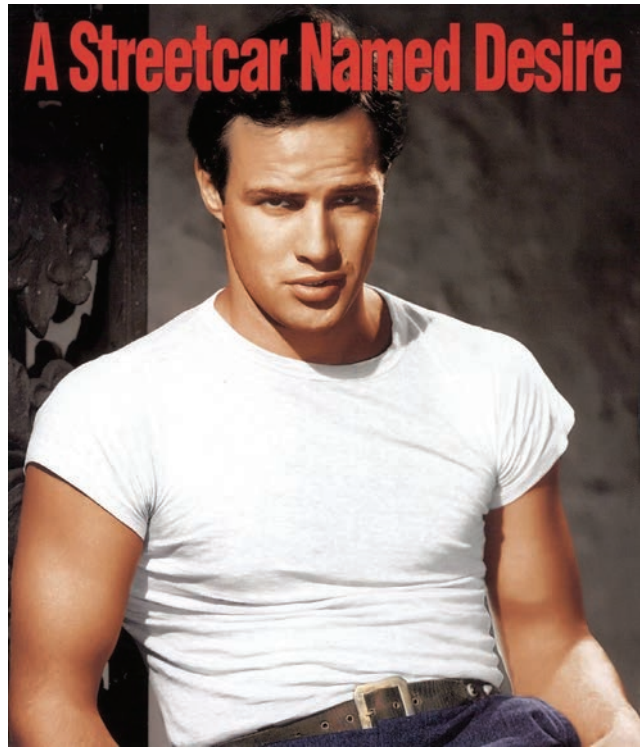

მელიც დღემდე ახალგაზრდა მეამბოხეებისთვის შეიძლება ითქვას, ერთგვარი საკულტო სურათია. ამ მოვლენებისადმი არც ამერიკული ლიტერატურული და თეატრალური სამყარო დარჩენილა გულგრილი. საინტერესოა ამერიკელ მწერალ ჯონ სტაინბეკის ნოველა „სამოთხიდან აღმოსავლეთით“. ასევე გამოირჩევა ამერიკელი მწერლის ტენესი უილიამსის პიესები „ტრამვაი, სახელად სურვილი“ და „კატა თუნუქის ცხელ სახურავზე“. ეს ნამუშევრებიც შემდგომში ტოპფილმებად იქცნენ.

მარლონ ბრანდოს აზბოხი

გასული საუკუნის 40-50-იან წლებში კინოხელოვნებამ პოპულარობის მწვერვალს მიაღწია და თინეიჯერთა პრობლემათა აღწერამ ფურცლიდან ცისფერ ეკრანზე გადაინაცვლა. განსაკუთრებული როლი ამ საქმეში რეჟისორმა ელია კაზანმა შეასრულა. ფილმი, რომელმაც კინოში მეამბოხე ახალგაზრდის სახე დაამკვიდრა, იყო კაზანის „ტრამვაი, სახელად სურვილი“. მთავარი როლი მარლონ ბრანდომ შეასრულა. ბრანდოს მიერ განსახიერებულმა პოლონელი ემიგრანტის, სტენლი კოვალსკის გმირმა აღაფრთოვანა კინომანები, განსაკუთრებით ახალგაზრდები. ჩაცმულობა, რომლითაც ბრანდო ამ ფილმში გვევლინება: მოკლესახელოიანი მაისური და ჯინსის შარვალი — პროტესტისა და თავისუფლების სიმბოლოდ იქცა. ამ ნამუშევარმა დიდი გამოხმაურება მოიპოვა მთელ მსოფლიოში, მარლონ ბრანდო მსოფლიო კინოზარსკვლავად იქცა. ბრანდო ნიუ-იორკში ეუფლებოდა სამსახიობო ხელოვნებას, იგი იმავედროულად ბრწყინვალედ იცნობდა და ფლობდა კონსტანტინ სტანისლავსკის სისტემას და მსახიობის ოსტატობას, შეეძლო საკუთარ გმირებთან თავის სრული გაიფიქება, გამოიმუშავა მეტყველების განსაკუთრებული მანერა და პოლიფუდის მანამდე არნახულ კერპად იქცა. მეამბოხე სული ყველაზე მკაფიოდ წარმოაჩინა ფილმში „ველური“, რომელშიც თავზე ხელაღებულ მოტოციკლისტთა ბანდის მეთაურს განასახიერებდა. ბრანდოს თქმით, ეს ფილმი მსახიობისვე რეალურ პიროვნებას გვიჩვენებს. „მე ვაკეთებ მხოლოდ იმას, რაც მსურს და ვერაფერს მიკარნახებს, როგორ უნდა ვიცხოვრო“, — ბრანდოს ეს სიტყვები ახალგაზრდებისთვის ცეცხლზე ნავთის დასხმას ჰგავდა და მათი ცხოვრების დევიზად იქცა.

შემდგომ ფილმში „პორტუგალიან ახლოს“ ბრანდომ ღარიბი მუშის, ტერის როლი განასახიერა, რისთვისაც „ოსკარით“ დაჯილდოვდა მამაკაცის როლის საუკეთესო შესრულებითვის. ფილმში აღწერილია ახალგაზრდა მუშის ცხოვრება, რომელიც ებრძვის პორტში გამეფებულ უსამართლობას და საბოლოოდ ამარცხებს კიდევ მზავრულ მმართველებს. ბრანდო არა მარტო მაყურებლის, არამედ მომავალი კინოვარსკვლავების კერპიც შეიქნა. მან დიდი გავლენა მოახდინა მსახიობთა მთელ თაობაზე, მათ შორის იყო ელვის პრესლი, როკნროლის მეფე და ახალგაზრდობის კერპი. მისთვის ბრანდო ქცეულიყო კერპად და სწორედ მისმა თამაშმა გადააწყვეტინა კინომსახიობობა. ასევე ჯეიმს დინი, ყველაზე დიდი მემბოზე კინოს ისტორიაში. საინტერესოა, რომ დინი ისევე ბაძავდა ბრანდოს, როგორც შემდგომში მთელი ამერიკული მემბოზე ახალგაზრდობა თავად დინს. ჯეიმსი ბრანდოს ნაკვალევზე მიდიოდა, სწავლობდა იმავე თეატრალურ სასწავლებელში, რომელშიც მარლონი, ისიც ეუფლებოდა სტანისლაუსკის სისტემას. დინი აღაფრთოვანა ბრანდოს თამაშმა, მან დაინახა თავისუფლება, ძალა და ხელოვნება; დაინახა

მარლონი ბრანდო, „ტრამვაი სახელად სურვილი“

რეჟისორი ელია კაზანი, მარლონი ბრანდო, ჯული ჰარისი და ჯეიმს დინი. კაზანის თხოვნით ბრანდო მივიდა ფილმის „სამოთხიდან აღმოსავლეთით“ გადაღებაზე, სადაც ორი ლეგენდარული მსახიობი, მარლონი ბრანდო და ჯეიმს დინი პირველად შეხვდნენ ერთმანეთს

მარლონ ბრანდო, „ველური“

ელვის პრესლი

ის, რისთვისაც ღირდა ცხოვრება. ეს ორი გენიალური მსახიობი ისეთივე ტანჯვა-წამებაში გაიზარდა, როგორშიც ამერიკელ ახალგაზრდათა დიდი ნაწილი. მათ მრავალი წინააღმდეგობა გადალახეს. მათი ცხოვრება აღსავსე იყო დამცირებით, რაც კიდევ უფრო უწყობდათ ხელს ტრაგიკული გმირების განსახიერებაში.

ჯეიმს დინის პულტი

1954 წელს ელია კანანმა დაიწყო მუშაობა ფილმზე „სამოთხიდან აღმოსავლეთით“. ეს იყო ჯონ სტაინბეკის რომანის ეკრანიზაცია, ამბავი ორ ძმაზე, რომელთაგან ერთი სანიმუშო, ხოლო მეორე უარყოფითი პერსონაჟია. მთავარი როლი პოპულარულ მსახიობ მონტგომერი კლიფტს უნდა შეესრულებინა, მაგრამ მას ავტოავარია შეემთხვა და უარი განაცხადა. კლიფტი იყო ბრანდოსა და დინის წინამორბედი და პირველი, ვინც მეამბოხე და თავზე ხელაღებული გმირები განასახიერა. კანანმა არჩევანი ახალგაზრდა და პერსპექტიულ ჯეიმს დინზე შეაჩერა. ეს იყო საუკეთესო გამოსავალი. კანანი ამბობდა: „უფრო შესაფერისი მსახიობის ძებნას აზრი არ ჰქონდა. ის გამოხატავდა უარყოფით დამოკიდებულებას მაშისადმი. იყო შურისმაძიებელი. თავს გრძობდა მარტოსულად და დათრგუნვილად“. დინმა გასაოცრად შეასრულა როლი. იგი ფაქტობრივად არ თამაშობდა, რეალურად ცხოვრობდა, მხოლოდ კამერა აღწუნს ხავდა და ფორზე აღბეჭდავდა ყოველივეს.

50-იან წლებში ამერიკულ აუდიტორიას უკვე მობეზრებული ჰქონდა კოსტიუმში გამოწყობილი, ელეგანტური და დახვეწილი პერსონაჟები, რომანტიკული გმირები. ისინი ეძებდნენ და ითხოვდნენ ახალ სახეს, რომელიც გამოხატავდა იმ ტკივილსა და მძვინვარებას, რაც გარშემო სუფევდა. სწორედ ჯეიმს დინი გახდა მოზარდების უფროს თაობასთან დაპირისპირებისა და ახალგაზრდული ამბოხის სიმბოლო. მისი მეორე ფილმი „უმიზეზოდ ამბოხებული“ ახალგაზრდობის მანიფესტად იქცა. დინის სიტყვები ფილმში, როცა მშობლებსა და უფროსებს მიმართავს: „თქვენ მე ნაწილებად მგლეჯთ“, — მთელი თაობის გულის ძახილია. გენიალურმა ნიკოლას რეიმ, რომელსაც ჟან-ლიუკ გოდარი თვით კინოსთან აიგივებდა, რეჟისურითა და დინის ბრწყინვალე შესრულებით და კიდევ იმით, რომ ფილმის გამოსვლამდე რამდენიმე დღით ადრე დინი ავ-

ნატალი ვუდი, ჯეიმს დინი და ნიკოლას რეი

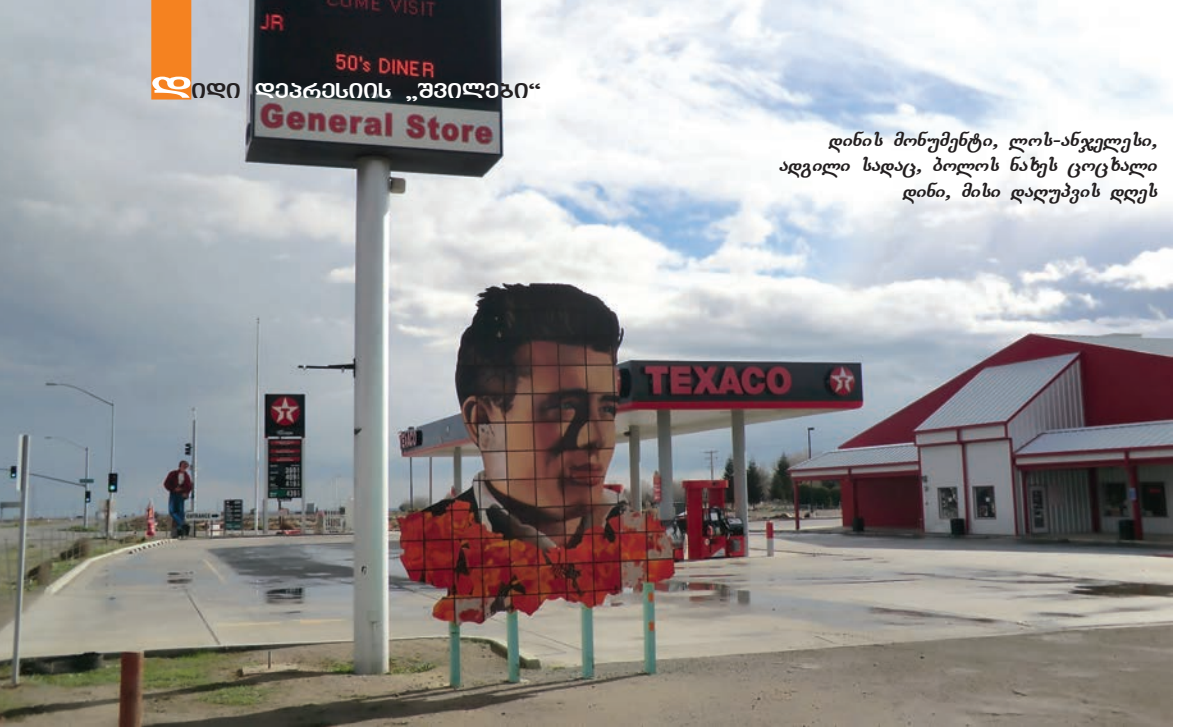
ჯეიმს დინი

ტოკატასტროფაში დაიღუპა, ფილმს უდიდესი პოპულარობა მოუტანა. ჯეიმს დინის უეცარმა სიკვდილმა არნახული აჟიოტაჟი გამოიწვია ამერიკაში და მსახიობი პოლიფუნდის უმაღლეს კვარცხლბეკზე აიყვანა. ახალგაზრდებმა მასში საკუთარი პიროვნება ამოიცნეს. ის მათ მსგავსად განიცდიდა, იბრძოდა, ამსხვრევდა სტერეოტიპებს, ლახავდა წინაღმდეგობებს, მარცხდებოდა და იმარჯვებდა... და კვდებოდა. ჯო ჰაიემი, დინის ერთ-ერთი საუკეთესო ბიოგრაფიის ავტორი, წერდა: „მას ჰქონდა ინტუიციური ნიჭი, გამოეხატა ყველა ახალგაზრდის იმედი და მღელვარება. თითქოს მაგიური ძალით შეძლო ფილმებში გადაწვევითა ის პრობლემები, რომლებიც უნდა გადაწვევით ს ნებისმიერმა ახალგაზრდამ, ნებისმიერ თაობაში“. ჯეიმს დინის ტრაგიკული აღსასრული საუკეთესო მასალა იყო ამერიკული საზოგადოებისთვის საკულტო გმირის შესაქმნელად. ახალგაზრდა სუპერვარსკვლავის გარდაცვალებით დაიწყო ახალი ეპოქა, პოპკულტურის ერა.

დინის სიკვდილის შემდეგ განვითარებული მოვლენები ნათლად ასახავს იმდროინდელი

დინი ღაბრასის „შვილავი“
General Store

დინის მონუმენტი, ლოს-ანჯელესი, ადგილი სადაც, ბოლოს ნახეს ცოცხალი დინი, მისი დაღუპვის დღეს

ჯეიმს დინი და „პორშე 550“ — ავტომანქანა, რომელშიც ის დაიღუპა

საბედისწერო ავტოაფარია

ამერიკელი ახალგაზრდობის მდგომარეობას. ამერიკა სრულმა ისტერიამ მოიცვა. მოზარდებს არაფერი აინტერესებდათ, დინის გარდა. ვერაფრით იჯერებდნენ, რომ გმირი, რომელიც ახლად მოიპოვეს, აღარ არსებობს. დინისადმი მიძღვნილი წერილების რიცხვმა გადააჭარბა ნებისმიერი ცოცხალი ვარსკვლავისადმი მიწერილს, გაძარცვეს ყველაფერი, რასაც იგი შენებოდა, დაიტაცეს მისი ავტომანქანის ნაწილებიც კი. „უორნერ ბრანდერსმა“ გაძლიერებული დაცვა აიყვანა, რადგან ვერ იგერიებდა ახალგაზრდებს, რომლებიც კომპანიის შენობის დარბევით იმუქრებოდნენ, თუ დინის მონაწილეობით ერთ ეპიზოდს მაინც ამოჭრიდნენ მისი ბოლო ფილმიდან „გიგანტი“, რომელზე მუშაობაც ჯერ კიდევ არ დასრულებულიყო. ჯეიმს დინის რამდენიმე თავყვანისმცემელმა სიცოცხლე თვითმკვლელობით დაასრულა მას შემდეგ, რაც მსახიობის დაღუპვის შესახებ შეიტყო...

ჯეიმს დინისა და მარლონ ბრანდოს თამაშმა გზა გაუხსნა ახალ ვარსკვლავებსა და გმირებს. ავანსცენაზე გამოჩნდნენ პოლ ნიუმანი, კლინტ ისტუუდი, სტივ მაკუინი, ჯეკ ნიკოლსონი... მათ ბრწყინვალედ გადაიბარეს ესტაფეტა და შექმნეს დაუვიწყარი კინოგმირები. შემდეგ გამოჩნდნენ ალ პაჩინო, რობერტ დე ნირო, დასტინ ჰოფმანი, ჯონი დეპი... ახლა უკვე ისინი იქცნენ კერპებად.

კაცი ჰიბლერის ზურბს უკან

ბერმანიის უდიდეს მზვერავეს მარტინ ბორმანი საბჭოთა აბენტალ მიაჩნდათ

ფიურერის ჩრდილი! კაცი, რომელიც ჰიტლერის უკან იდგა, — ასე შევიდა ისტორიაში მარტინ ბორმანი (1900-1945 წწ.). მისი ბიოგრაფია ავანტიურულ რომანს მოგვაგონებს. „თუთრი ლაქები“ მასში დღემდე რჩება.

მარტინ ბორმანი

მარტინ ბორმანი ფოსტის წვრილი მოხელის ოჯახში დაიბადა. მამა სამი წლისას გარდაეცვალა, მალე დედამისი მეორედ გათხოვდა ბანკის დირექტორზე. ბორმანს მამინაცვალთან ურთიერთობები ვერ აეწყო.

— წამლაუწუმ მაყვედრიდა, მე გაჭმევ და გასმევო, — იგონებდა შემდგომში ბორმანი, — ერთხელ თავი ვერ შევიკავე და ვუყვირე: თავს უშენოდაც ვირჩენ-მეთქი! სახეში გამარტყა. მეც სახლიდან გავიქეცი.

ბორმანი შინ პოლიციის დახმარებით დააბრუნეს. მამინაცვალმა მკაცრად დასაჯა და ამან უფსკრული კიდევ უფრო გაზარდა. მალე ბორმანმა სკოლა მიატოვა და ფერმაში დაიწყო მუშაობა. პირველი მსოფლიო ომი დასასრულს უახლოვდებოდა. ბორმანი ჯარში გაიწვიეს, მაგრამ გერმანიამ კაპიტულაცია გამოაცხადა და ისიც შინ დაბრუნდა. გერმანიის მარცხმა და მამინაცვალთან კონფლიქტმა მის ხასიათზე უდიდესი გავლენა მოახდინა. მტკიცედ გადაწყვიტა მზის ქვეშ ადგილის მოპოვება. მართალია, სიმწიფის ატესტატიც კი არ ჰქონდა, მაგრამ ამან მისი შემართება მხოლოდ გააძლიერა.

ომში დამარცხებული ქვეყნები არა მხოლოდ ტერიტორიებს ჰკარგავენ. მეფდება ქაოსი და სიღუბნეობა. გამონაკლისი არც გერმანია ყოფილა.

ბორმანი ყოველნაირად ცდილობდა საზოგადოებაში ადგილის დამკვიდრებას. ჯერ ექსტერნად ჩააბარა გამოცდები და სიმწიფის ატესტატი აიღო. უნივერსიტეტში კი უსახსრობის გამო ვერ შევიდა. შემდეგ პოლიტიკით დაინტერესდა. თავდაპირველად ე.წ. გერმანიის სახალხო პარტიის წევრი გახდა, შემდეგ მოხალისეთა კორპუსში გადავიდა. თანაც ხშირად ვაჭრობდა შავ ბაზარზე და კრიმინალურ ელემენტებს დაუახლოვდა. მოხალისეთა კორპუსში თავიც გამოიჩინა და რუდოლფ ჰესთან კარგი ნაცნობობა გააბა.

მალე ბორმანი მკვლევლობის ორგანიზებისთვის დააპატიმრეს. ციხეში თითქმის ცხრა თვე გაატარა. შემდგომში წერდნენ, რომ ბორმანი ამნისტიით გაათავისუფლეს, თუმცა სინამდვილეში მას დანაშაული ვერ დაუმტკიცდა.

ვალტერ შელენბერგი წერს, რომ ბორმანის გათავისუფლებაში ჰესმა დიდი როლი შეასრულა და რომ ბორმანთან ერთად კრიმინალურ საქმიანობაში ჰესიც იყო ჩაბმული. ეს ფაქტებით ვერ მტკიცდება. სამაგიეროდ უდავოა, რომ ნაცისმით ბორმანი ჰესის გავლენით დაინტერესდა. სწორედ ჰესმა გააცნო მას ფიურერი. 1926 წელს ბორმანი ნაცისტური პარტიის წევრი გახდა.

რულოლფ ჰესი

ფიურერი მარტინ ბორმანს რულოლფ ჰესმა გააცნო

ფიურერის კარზე

ჰიტლერს ენერგიული და პატივმოყვარე ბორმანი ძალიან მოეწონა:

— პატივმოყვარეა, მაგრამ ჭკვიანი არ არის, — განუცხადა ჰიტლერმა ჰესს, — ამასთან, კეთილსინდისიერი, დისციპლინებული და პედანტურია. პარტფუნქციონერიც ასეთი უნდა იყოს!

ბორმანი ჰესის შტაბის უფროსი გახდა და ენერგია არ დაუშურებია ნაცისტური პარტიის ხელისუფლებაში მოსყვანად. შიდაპარტიულ ბრძოლებში ბორმანი აქტიურად უჭერს მხარს ჰიტლერს. ფიურერმა ეს დაუფასა და ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ ბორმანს რაიხსკანცელარია ჩააბარა. ბორმანმა საკუთარი მოვალეობები ასე განსაზღვრა: 1. ჰიტლერის პირადი საქმეების მოგვარება; 2. ფიურერისთვის ამომწურავი ინფორმაციის მიწოდება; 3. ჰიტლერის ყველა საერთაშორისო მოლაპარაკებაში აქტიური მონაწილეობა და ფიურერისთვის ყოველმხრივი დახმარების აღმოჩენა.

ბორმანი ფიურერის ხასიათსაც უმაღლესად ჩასწავდა. ჰიტლერი ფანატიკოსი გახლდათ და ვერანაირ შეკამათებას ვერ იტანდა. ბორმანიც არასოდეს ეკამათებოდა. პირიქით, მუდამ იმას ეუბნებოდა, რისი მოსმენაც ფიურერს მისგან სურდა, თანაც ამას მოხერხებულად ასაღებდა საკუთარ შეხედულებად. ფიურერს ხელქვეითების ქება არ სჩვეოდა, არც ბორმანს აქებდა, მაგრამ როცა რაიხსლაიტერი (ანუ იმპერიის ხელმძღვანელი, უმაღლესი პარტიული ფუნქციონერი) საუბარს დაამთავრებდა, კმაყოფილი გაიბადრებოდა ხოლმე.

ფიურერმა ზუსტად განსაზღვრა, რომ ბორმანი მისი კონკურენტი ვერასოდეს გახდებოდა და ძალიან დიდი უფლებები მისცა. სამაგიეროდ, ბორმანის დახმარებით შექმლო იმათი განეიტრალება, ვისიც ეშინოდა. ეს ეხებოდა ნაცისტ ფუნქციონერებსაც და სამხედროებსაც.

ბორმანის გავლენა სულ უფრო იზრდებოდა. რაიხსლაიტერს თავისი ხალხი ყველაგან ჰყავდა. მასზე მუშაობდა გესტაპოს შეფი ჰაინრიხ მიულერი, რომელიც ფასდაუდებელი ინფორმაციით ამარაგებდა. მიულერი თავის დროზე ბორმანმა გადაარჩინა, და გესტაპოს შეფის პოსტზეც მისი წყალობით დაინიშნა.

ვაიმარის რესპუბლიკის დროს პოლიციული მიულერი ნაცისტური პარტიის წინააღმდეგ ოპერაციებს აწყოდა. ბევრ ჰიტლერელს ჰქონდა მასზე ბოღმა და ხელისუფლებაში

მოსვლის შემდეგ, მიუღერის დაპატიმრება და გასამართლებაც მოინდომეს. ბორმანი ამას გადაჭრით აღუდგა წინ. — მიუღერი პროფესიონალია! ასეთი ხალხი გვჭირდება! — განაცხადა მან. ბორმანს ბევრი შეეწინააღმდეგა. მაშინ რაიხსლაიტერმა ჰიტლერს მიმართა და ჰიტლერს ინფორმაცია იმგვარად მიაწოდა, რომ ფიურერმა განაცხადა: — რა თქმა უნდა, პროფესიონალები გვჭირდება!

მიუღერმა ნაცისტებისთვის დაიწყო მუშაობა და სრულყოფილი საიდუმლო პოლიცია (გესტაპო) შექმნა. ვაიმარის რესპუბლიკის ყოფილ თავკაცებს ისევე სასტიკად უსწორდებოდა, როგორც ერთ დროს ნაცისტებს ებრძოდა. 1938 წელს მიუღერი ნაცისტური პარტიის წევრი გახდა. „— ჩვენს მტრებს გესტაპოს სხენებაზე აკანკალებთ! მიუღერი რომ არა, ასეთ სრულყოფილ პოლიციურ აპარატს ვერ შევქმნიდით!“ — როცა ჰიტლერმა ეს სამთაგრობო თათბირზე გამოაცხადა, მრავალმნიშვნელოვანი მხერა ბორმანს ესროლა.

ბორმანის გავლენა განსაკუთრებით ომის ბოლო წლებში გაიზარდა. გერმანიის მარცხი ცხადზე უცხადესი იყო. ბევრმა გერმანელმა დიდმოხელემ ორმაგი თამაში დაიწყო. ბორმანი კი კვლავინდებურად კეთილსინდისიერი და

პედანტური რჩებოდა. ჰიტლერსაც იმას ეუბნებოდა, რისი მოსმენაც ფიურერს სურდა. 1945 წლისთვის ბორმანი ერთგვარ რუხ კარდინალად გადაიქცა, რომელიც ჩრდილში იდგა, თუმცა რეალურ ბერკეტებს ფლობდა. მისი გავლენის განეიტრალება თვით რაიხსფიურერმა ჰაინრიხ ჰიმლერმაც ვერ შეძლო. 1945 წლისთვის ყველა მნიშვნელოვანი ცნობა, რომელიც ჰიტლერისთვის უნდა მიეწოდებინათ, ჯერ ბორმანის ხელში გადიოდა. ის წყვეტდა, რა უნდა მიეწოდებინათ ფიურერისთვის და რა — არა.

პაწვირი საბჭოთა დაზვერვასთან?

გავლენიან კარისკაცს მუდამ უამრავი მტერი ჰყავს. ბორმანსაც სხვადასხვა დანაშაულში სდებდნენ ბრალს. ერთ-ერთი იყო კავშირი საბჭოთა დაზვერვასთან. პირველად ეს 1941 წელს ფელდმარშალმა კლიუგემ თქვა, შემდეგ მას მხარი აუბეს აღმირალი კანარისმა, რაინხარდ გელენმა, ვალტერ შელენბერგმა... ბორმანთან დაკავშირებულ მასალებს დღემდე გრიფი „საიდუმლო“ ადევს. შეგვიძლია მხოლოდ რაიხსლაიტერის საქციელი გავანალიზოთ, რომელიც ძალიან უცნაურია.

რუსეთთან ომი გერმანიისთვის თავდაპირ-

ბალტიისპირეთისა თუ უკრაინის მოსახლეობა გერმანელებს კარგად შეზავდა, თუმცა მათთვის დამოუკიდებლობის მინიჭებას ბორმანმა, ჰიმლერთან ერთად, ყოველმხრივ შეუშალა ხელი

ვალტერ შელენბერგს, რომელიც XX საუკუნის ერთ-ერთ უდიდეს მხვერავად არის აღიარებული, მაღალი რანგის კოლეგებთან ერთად მიანდა, რომ ბორმანი რუსებისთვის მუშაობდა

ველად წარმატებულად მიმდინარეობდა, ბალტიისპირეთისა თუ უკრაინის მოსახლეობა გერმანელებს ტრადიციული პურითა და მარილით ხვდებოდა. კაუნასში ლიტველმა პატრიოტებმა დამოუკიდებლობა გამოაცხადეს და მთავრობა შექმნეს, ლვოვში 30 ივნისს დამოუკიდებელი უკრაინის დროებითი მთავრობა ჩამოყალიბდა. ჰიმლერმა ასეთი აქციები სასტიკად დაგმო. ბორმანმა მას მხარი დაუჭირა. „იდიოტიზმია დავღვაროთ თუნდაც ერთი წვეთი გერმანული სისხლი იმისთვის, რომ ვიღაც გაუათავისუფლოთ!“ — განაცხადა მან. გერმანელებმა ლიტვისა და უკრაინის მთავრობები დაშალეს, მათი წევრები კი საკონცენტრაციო ბანაკებში გამოამწყვდიეს. ბორმანმა ამას მხურვალედ დაუჭირა მხარი. ის ყოველმხრივ ხელს უშლიდა ალფრედ როზენბერგს, რომელიც უკრაინელების, ბელორუსებისა თუ ბალტიისპირელებისთვის დამოუკიდებლობის მინიჭებას მოითხოვდა.

ბორმანი როზენბერგის წინააღმდეგ პირდაპირ არ გამოდიოდა, მის მაკომპრომეტირე-

ბელ მასალებს კრეფდა და ფიურერს აწვდიდა. შედეგად, როზენბერგის წამოწყებაც ჩაიშალა. ასევე ჩაიშალა უკრაინელებსა და ბალტიისპირელებთან საერთო ენის გამონახვის მცდელობები. ამაში ბორმანის წვლილი უზარმაზარია. ის აქტიურად შეეწინააღმდეგა რუსეთის განმათავისუფლებელი არმიის შექმნასაც.

1941-1942 წლებში ტყვედ ჩავარდნილი უამრავი საბჭოთა ჯარისკაცი სტალინმა მოღალატედ შერაცხა. ტყვეები ორმაგი წნეხის ქვეშ აღმოჩნდნენ. გერმანელებისთვის ისინი „უნტერმენშები“ (არასრულფასოვანი რასა) იყვნენ და სასტიკად ეპყრობოდნენ, საბჭოთა ჩეკისტებმა კი მათზე ნამდვილი ნადირობა გააჩაღეს. გერმანულმა სპეცსამსახურებმა ამის გამოყენება სცადეს. რაინხარდ გელენმა რუსეთის შიგნიდან აფეთქების მთელი თეორია ჩამოაყალიბა. სწორედ მან გადაიბირა ყოფილი საბჭოთა გენერალი ვლასოვი, მასვე ეკუთვნის რუსეთის განმათავისუფლებელი არმიის შექმნის იდეა. გელენს მხარი დაუჭირა კანარისმა. პასუხად ბორმანმა აბვერის შეფის წინააღმდეგ ინტრიგები გააჩაღა.

— რაინხლაიტერმა ყველაფერი გულდასმით გათვალა. კანარისის გავლენის ზრდა მეტად ამფოთებდა ჰიმლერს. მართალია, რაინხფიურერი და ბორმანი მტრები იყვნენ, მაგრამ ამჯერად საერთო მოწინააღმდეგე ჰყავდათ და ხანმოკლე ალიანსიც შედგა. ფიურერს ინფორმაცია აახლეს კანარისის ორმაგი თამაშის შესახებ. ინფორმაცია ჰიმლერმა შეკრიბა, ბორმანმა კი მოახსენა. ჰიტლერის გააფთრება გაიზარდა, როცა განსაკუთრებულ ჯარებში შეთქმულების არსებობა დადასტურდა.

განსაკუთრებული ჯარები 1942 წელს შეიქმნა. მათი ფუნქცია საბჭოთა კავშირის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე პარტიზანთა წინააღმდეგ ბრძოლა იყო. აქ იყვნენ ვლასოველები, კაზაკები, კავკასიელი, შუა აზიელი ლეგიონერები, სარდალი გენერალი მაქს ილგენი გახლდათ. 1943 წლის შემოდგომაზე ის გაქრა. გამოძიებით დადასტურდა, რომ ილგენი საბჭოთა ჩეკისტებმა მოიტაცეს და მოკლეს. დადგინდა, რომ განსაკუთრებულ ჯარებში რუსების კარგად აწყობილი ქსელი მოქმედებდა. რუსებზე მუშაობდნენ ილგენის ეკონომი ქალი (მისივე საყვარელი) ლილია ლისოვსკაია, გენერლის ადიუტანტი მეშჩერიაკოვი, ასევე პი-

რები, რომელთაც განმათავისუფლებელ არმიის ან კაზაკურ ნაწილებში მაღალი პოსტები ეკავათ. ბორმანმაც ეს ყველაფერი ფიურერს დაწვრილებითი მოახსენა. რაიხსლაიტერმა კარგად იცოდა, რომ ჰიტლერს სლავები სასტიკად სძულდა და თავისი მოხსენებაც ისე აავო, რომ ფიურერმა წამოიძახა: — სლავების ნღობა არ შეიძლება!

განსაკუთრებული ნაწილები დაშალეს. ფიურერს განმათავისუფლებელი არმიისა და კაზაკური შენაერთების დაშლაც სურდა, მაგრამ ამას ფრონტზე შექმნილმა მძიმე ვითარებამ შეუშალა ხელი, 1943 წლის შემოდგომაზე რუსებმა კიევი აიღეს და დასავლეთისკენ მიიწვიდნენ. რუსეთის განმათავისუფლებელი არმია, კაზაკები და ლეგიონერები ღრმა ზურგში გადაიყვანეს. მათ პოლონეთის, იუგოსლავიისა და საფრანგეთის ტერიტორიაზე პოლიციური ფუნქციები დაეკისრათ.

სხვა ეპიზოდი უკავშირდება 1942 წელს გერმანელების მიერ დასავლეთ ევროპაში მოქმედი რუსული აგენტურული ქსელის გამოვლენას. გერმანელთა ხელში აღმოჩნდა რუსი რეზიდენტი ლეო ტრეპერი, აგრეთვე არაერთი მსხვილი ჯაშუში გერმანიის ხელისუფლების უმაღლეს ეშელონებში (შულცე-ბოი-

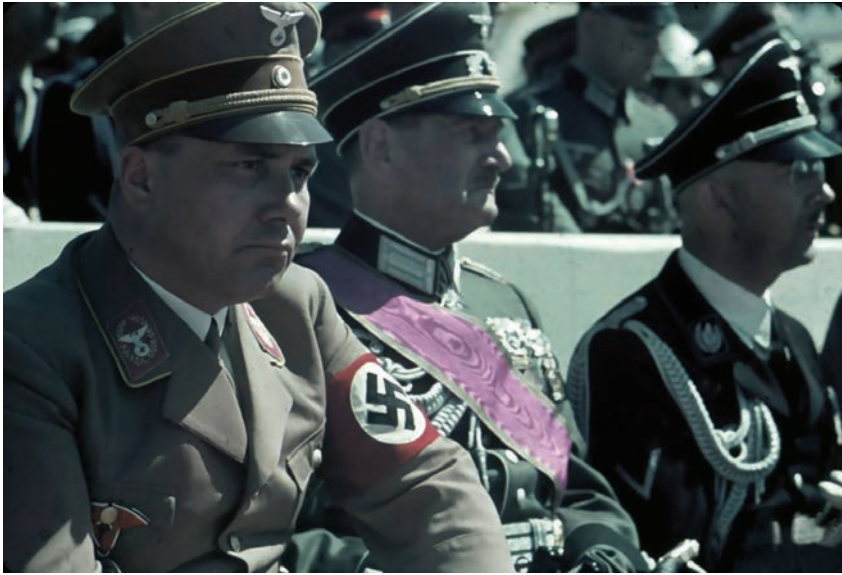
ზენი, ჰარნაკი და სხვ.). ტრეპერი გერმანელებისთვის მუშაობას დათანხმდა, ერთხანს რუსებს გერმანელთა მომზადებულ დეზინფორმაციასაც გადასცემდა. შელენბერგის უწყების თანამშრომლები ამტკიცებდნენ, რომ ტრეპერმა პირობითი ნიშანი გააპარა და მოსკოვში უკვე იცოდნენ, რომ ის გერმანელთა კონტროლით მოქმედებდა. შელენბერგმა ტრეპერის პატიმრობაში დაბრუნება და გულდასმით დაკითხვა მოითხოვა, მაგრამ ამას წინ მიუღერი აღუდგა. ტრეპერი არ დაუპატიმრებიათ, მალე კი გაპარვა მოახერხა და გერმანელებმა ის ველარასოდეს შეიპყრეს.

ვალტერ შელენბერგის მტკიცებით, მიუღერი უკვე მაშინ რუსებისთვის მუშაობდა, ხოლო ბორმანი მას მფარველობდა, რადგან ისიც რუსებთან იყო შეკრული! ამას იმეორებს მემუარებში რაინხარდ გელენიც. ბრალდებას ეთანხმებიან თეოდორ ობერლენდერი და გენერალი კარლ ვოლფი.

შელენბერგი (ისევე როგორც გელენი და კანარისი) XX საუკუნის ერთ-ერთ უდიდეს მხვერავად არის აღიარებული. ობერლენდერიცა და ვოლფიც მნიშვნელოვან ფიგურებს წარმოადგენდნენ. მათი მოსაზრება ყურადსაღებია, თუცა დამამტკიცებელი ფაქტები არ გააჩნდათ.

რუსეთის განმათავისუფლებელი არმიის (POA — русская освободительная армия) ჯარისკაცები

ბორმანი,
ფონ ები და
ჰიმლერი,
1939 წ.

სადღავმერო თაგაშეი ბერნში

საბჭოთა ტელესერიალ „გაზაფხულის ჩვიდ-მეტი გაელვების“ სიუჟეტის ერთ-ერთი ძირითადი თემაა მოლაპარაკებები ბერნში, სადაც ომის მიწურულს ჰიტლერის ემისარი გენერალი ვოლფი შვეიცარიაში ჩადის ამერიკელებთან სეპარატული ზავის დასადებად და აქ აშშ-ის დაზვერვის რეზიდენტს ალენ დალესსაც ხვდება. ფილმის ავტორები გვარწმუნებენ, რომ ჰიმლერ-დალესის მოლაპარაკება მხოლოდ ისავე-შტირლიცის წყალობით ჩაიშალა. აშშ-ში კი კატეგორიულად უარყოფენ ამგვარი მოლაპარაკების ფაქტს. რა მოხდა სინამდვილეში?

მემუარებში ალენ დალესი აღწერს ოპერაცია „სანრაიზს“ (ზოგჯერ მას „კროსვორდსაც“ უწოდებდნენ), რომლის მიზანი იტალიაში გერმანული არმიის კაპიტულაციის მიღწევა იყო. ამერიკელებს ორი რამ აშფოთებდათ: იტალიის ხელისუფლებაში კომუნისტების მოსვლა და იტალიური ხელოვნების ნიმუშების განადგურებისგან გადარჩენა. ცნობილი იყო, რომ ჰიტლერმა ვენეციის ჩაძირვის, აგრეთვე რაფაელის, ტიცაინის, ლეონარდო და ვინჩისა თუ სხვათა ნამუშევრების მოსპობის ბრძანება გასცა. ეს რომ არ დაემართა, ამერიკელებმა „სანრაიზ-კროსვორდი“ შეიმუშავეს. მალე ბერნში გენერალი ვოლფი ჩავიდა. მოლაპარაკებები დაიწყო იტალიაში დისლოცირებული გერმანული კონტინგენტის კაპიტულაციის თაობაზე. იდგა 1945 წელი.

— ჰიმლერმა სცადა, ეს ფაქტი გამოეყენებინა და ამერიკელებთან ზავი დაედო, — წერს ამერიკელი ჟურნალისტი და ისტორიკოსი უილიამ შირერი, — ვოლფმა დალესს განუცხადა: ნუთუ არ გეხმით, რომ რუსეთის გაძლიერება ამერიკისთვის დამლუპველია? შესაძლოა გერმანია დამარცხდეს, მაგრამ ხვალ რუსეთი ამერიკისთვის არანაკლები პრობლემა გახდება. დალესმა ამაზე მიუგო: „შესაძლოა მე ეს შესმოდეს, მაგრამ თქვენ, გერმანელებმა, თქვენი უგუნური საქციელით მთელი მსოფლიო აიძვადრეთ! ანტიგერმანული ფსიქოზი იმდენად ძლიერია, რომ პრეზიდენტი გერმანიასთან ზავზე რომც წავიდეს, მას უბრალოდ ჩაქოლავენ!“

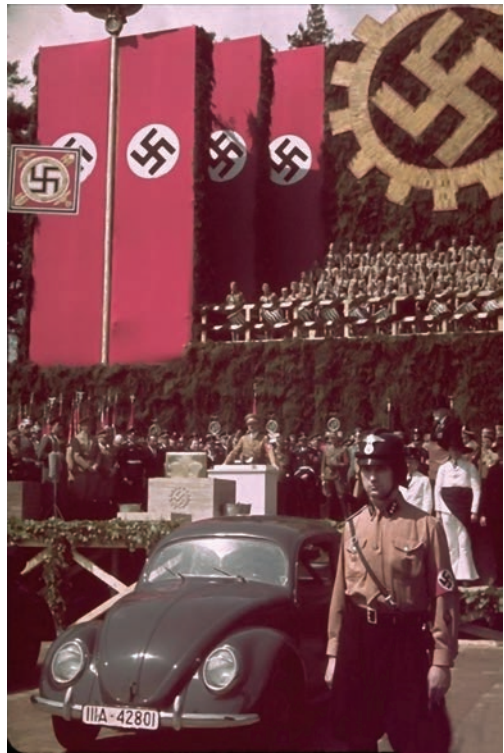
ამდენად, ჰიმლერის მცდელობა რუსების მხრიდან ჩარევის გარეშეც ჩაიშალა. თუმცა მან ამბის სხვაგვარად გამოყენება სცადა და მისი ბრძანებით, ინფორმაცია ბერნში მიმდინარე მოლაპარაკებებზე შელენბერგმა რუსებს მიუგდო. ეს ადვილად გაკეთდა. გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროში მუშაობდა ვინმე ჰაინც ფიოლერი, ვისზეც იცოდნენ, რომ რუსეთისა და აშშ-ის აგენტი იყო. შელენბერგიც ისე მოიქცა, რომ ფიოლერს ვოლფ-დალესის შეხვედრის ამბავი შეეტყო. ფიოლერმა ეს ცნობა რუსებსაც მიაწოდა და ამერიკელებსაც. იგივე ამბავი ჩაუგდო ხელთ შელენბერგმა შვეიცარიაში მოქმედ რუს ჯამუშებსაც. შედეგად, სტალინს მოახსენეს, რომ აშშ მოსკოვის ზურგს უკან გერმანელებთან მოლაპარაკებას

კებებს აწარმოებდა. „როგორც მოსალოდნელი იყო, სტალინი ძალიან გაჯავრდა და ამერიკელებს ნოტა გაუგზავნა, — წერს უილიამ შირერი, — თუმცა ამას ანტიჰიტლერული კოალიციის დაშლა, ბუნებრივია, არ შეეძლო, რისი იმედიც ჰქონდა“.

მარტინ ბორმანმა ბერნში მოლაპარაკებების შესახებ მიუღწერისგან შეიტყო. რაინს-ლაიტერი უცნაურად მოიქცა. მან ჰიტლერს მოახსენა: თქვენს წინააღმდეგ შეთქმულება იგეგმებოდა, მისი ერთ-ერთი აქტიური მონაწილე გენერალი ვოლფაო და მისი დაპატიმრება მოითხოვა. შელენბერგმა ვოლფის გადარჩენა რის ვაი-ვაგლახით მოახერხა. „ეს ნათლად მეტყველებს, რომ ბორმანი რუსებს შეეკრა, — ამტკიცებდა ომის შემდეგ შელენბერგი, — ამაზე ელემენტარული ლოგიკა მიუთითებს!“ თუმცა დამამტკიცებელი ფაქტები შელენბერგს არასოდეს ჰქონია.

უკვალოდ გამქრალი

დღეს დანამდვილებით დადგენილია მხოლოდ ის, რომ ბორმანი უკანასკნელ წუთებამდე ჰიტლერის ბუნკერში იმყოფებოდა. ზოგიერთი ამტკიცებს, რომ თვითმკვლელობისას ფიურერს ნერვებმა უმტყუნა და იარაღი ხელიდან გაუვარდა, ხოლო ბორმანმა მას ტყვია თავად დაახალა. თუმცა ესეც ცალკეულ პირთა მოსაზრებაა. სხვები ამას არ ადასტურებენ და კატეგორიულად ამტკიცებენ, რომ ჰიტლერმა თავი მოიკლა, გერმანიის კაპიტულაციის შემდეგ ბევრი ნაცისტი დიდმოხელე, როგორც სამხედრო დამნაშავე, საერთაშორისო ტრიბუნალის წინაშე წარდგა. ბორმანი კი უკვალოდ გაქრა. საბჭოთა (დღეისთვის კი რუსი) ისტორიკოსები ამტკიცებენ, რომ ბორმანი ბერლინისთვის ბრძოლებში დაიღუპა. ზოგიც ამბობს, რომ ის სტალინის ბრძანებით გადაარჩინეს, სიცოცხლე კი რუსეთში დაასრულა. 1991 წელს გაზეთ „ნედელიაში“ რუსი მხვერავი ჩისტიაკოვი წერდა, რომ ბორმანი აღმოდებული კანცელარიიდან სწორედ მან გამოიყვანა. „ბორმანი გადავარჩინეთ, რადგან ის ჩვენთვის მუშაობდა და ფასდაუდებელი სამსახური გაგვიწია“, — ამტკიცებდა ყოფილი ჩეკისტი. „ეს მტკნარი სიცრუეა!“ — ასეთი იყო და დღემდე არის ოფიციალური მოსკოვის პოზიცია. თუმცა მას ბევრი არ ეთანხმება.

ნაცისტურ გერმანიაში პომპეზურობა ისევე უფვარდათ, როგორც საბჭოთა კავშირში

ჰიტლერი და ბორმანი, 1940 წ.

დიმიტრი უზნაძე 125

ქართველ და აზხაზ მეცნიერთა ურთიერთობა უნდა განახლდეს...

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტის ინიციატივით მოეწყო გამორჩენილი ქართველი ფსიქოლოგისა და საზოგადო მოღვაწის, ფსიქოლოგიის ქართული სკოლის ფუძემდებლის, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამფუძნებლის, საქართველოში მსოფლიო ისტორიის პირველი ქართული სახელმძღვანელოს ავტორის, დიმიტრი უზნაძის დაბადებიდან 125 წლისთავისადმი მიძღვნილი ინტერდისციპლინარული რეგიონალური სამეცნიერო კონფერენცია. აღსანიშნავია, რომ ზემოხსენებული სახელმძღვანელო ამ ცოტა ხნის წინ „რარიტეტის“ სახით სამ წიგნად გამოსცა გამოცემლობა „პალიტრა L-მა“ და ამ გამოცემამ ფართო საზოგადოების მოწონებაც დაიმსახურა. დაინტერესებულ პირთ შესაძლებლობა მიეცათ, სამაგიდო წიგნად ექციათ ეს უთუოდ საყურადღებო ნაშრომთა კრებული.

კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ მეცნიერები სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან და ქვეყნის სხვა უმაღლესი სასწავლებლიდან. მონაწილეებმა ისაუბრეს დიმიტრი უზნაძის, როგორც ქართული ფსიქოლოგიური სკოლისა და კავკასიაში პირველი უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებლის ღვაწლზე. დიმიტრი უზნაძეს ასევე დიდი როლი მიუძღვის ქართველ და აფხაზ მეცნიერთა აღზრდისა და დაოსტატების საქმეში. განათლების მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტმა, აკადემიკოსმა ნათელა ვასაძემ ისაუბრა ურთიერთობებზე აფხაზ მეცნიერებსა და პედაგოგებთან.

ნათელა ვასაძე: „უცრემლოდ ვერ ვიხსენებ იმ სიყვარულითა და პატივისცემით აღსავსე ურთიერთობას, რაც ათწლეულების განმავლობაში აკავშირებდა ქართველ და აფხაზ მეცნიერებს და რომლის მომსწრეც თავად გახლავართ. მინდა იმედი გამოეთქვა, რომ ეს ურთიერთობა უახლოეს მომავალში აუცილებლად განახლდება“.

დიმიტრი უზნაძე

დიმიტრი უზნაძე მრავალმხრივი მოღვაწე იყო. მისი სამეცნიერო ინტერესების სფერო მოიცავდა ფსიქოლოგიას, ფილოსოფიას, ისტორიასა და პედაგოგიკას. ამან განაპირობა ამ დიდი მოღვაწისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენციის ინტერდისციპლინარული ხასიათი. კონფერენციაზე მუშაობდა განათლებისა და ფსიქოლოგიის, უცხო ენების სწავლების მეთოდის, ფილოლოგიის, სწავლების მეთოდის, ისტორიისა და ეთნოლოგიის სექციები. სოხუმის უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენციის მუშაობაში მონაწილეობდნენ ქართულ-იტალიური სკოლის მასწავლებლები. ყველა სექციის მუშაობაში ჩართული იყვნენ სტუდენტები. კონფერენციის მუშაობაში აგრეთვე მონაწილეობდა ცნობილი ქართველი ბიზნესმენი და მეცენატი თურქეთიდან გიორგი (შემსეთინ) ირემაძე.

ნოდარ ზოშიტაშვილი,
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი

1934 წმინდა

სპორტული გზა
საქართველი
ყველა დროის

მალბორკი

ტევტონთა ორდენის დიდების ნიშანი პოლონეთში

თანამედროვეთათვის შუა საუკუნეების ეპოქა ალბათ ყველაზე მეტად მაინც რაინდებსა და ციხესიმაგრეებთან ასოცირდება. XVIII-XIX საუკუნეებში ვეროპაში ახალწარმოქმნილი რომანტიზმის წარმომადგენლებმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაპყრეს ამ ეპოქასა და კერძოდ, ციხესიმაგრეებს. რომანტიზმის ტალღამ ერთგვარად ახალი სიცოცხლე შესძინა ვეროპაში მიმოფანტულ მივიწყებულ ძეგლებს. რომანტიზმით ნასაზრდოები მისტიციზმის გავლენით, ახალი თვალით შესცქეროდნენ ძველ ციხესიმაგრეებს და მათ სულების, მოჩვენებებისა თუ სხვადასხვა იდუმალი არსების სამყოფლად მიიჩნევდნენ. რომანტიკოს მწერალთა ისტორიულ რომანებში ასახული მთავარი მოვლენებიც ძველ ციხესიმაგრეებშია გადატანილი. შუა საუკუნეები თანადროული ეპოქის არქიტექტურაშიც გამოვლინდა.

XIX საუკუნის დასაწყისისთვის გაჩნდა სხვადასხვა ტიპის არქიტექტურული სტილი, რომელთა მიზანი იყო თანამედროვე შენობებისთვის შუა საუკუნეების ციხესიმაგრეთათვის დამახასიათებელი ექსტერიერის შექმნა. დაიწყო ახალ ციხესიმაგრეთა მშენებლობაც, რომლებიც მთლიანად იმეორებდნენ შუა საუკუნეების არქიტექტურულ ფორმებს: იგივე შპილგები, კოშკები, ქონგურიანი მასიური კედლები... თუმცა მათ უკვე არა პრაქტიკული დანიშნულება, არამედ დეკორაციული დატვირთვა ჰქონდა, სიძველის განცდის გასაძლიერებლად...

ვეროპის თითოეულ ძველ ციხესიმაგრეს აქვს საკუთარი ისტორია და გარეგნული ხიბლი. მათ შორის ერთ-ერთი გამორჩეულია მალბორკის ციხესიმაგრე, რომელიც დღევანდელ პოლონეთში მდებარეობს. გვიანი შუა საუკუნეების თავდაცვითი არქიტექტურის ეს შედევრი არათუ ვეროპის, არამედ მსოფლიოს უდიდესი გოტიკური ციხესიმაგრის კომპლექს-

მალბორკი მსოფლიოს უდიდესი გოტიკური ციხესიმაგრეა, აგრეთვე, ადამიანის ხელით აგებული ყველაზე დიდი აგურის კომპლექსი

სია. იმავდროულად, ის დღემდე ადამიანის ხელით აგებული ყველაზე დიდი აგურის შენობაა. კომპლექსის ფართობი 21 ათასი ჰექტარია.

მალბორკი ეტაპობრივად შენდებოდა. ყოველი ახალაშენებული ნაწილი თანადროული ეპოქის გამოძახილი იყო. ყველაზე მეტად კი მალბორკი რაინდული ეპოქის სულისკვეთებასა და ტრადიციებს გამოხატავს.

ციხესიმაგრეს მდიდარი ისტორია აქვს. იგი თავიდანვე პოლიტიკური და სამხედრო მოვლენების ცენტრში მოექცა. მშენებლობას საფუძველი XIII საუკუნის 70-იან წლებში ჩაეყარა. XIV საუკუნის დასასრულისთვის საბოლოო იერსაზე გამოიკვეთა. ეს იყო სამი დამოუკიდებელი ციხესიმაგრის კომპლექსი, რომელთაც მასიური საფორტიფიკაციო სისტემა აერთიანებდათ.

XIII საუკუნის 70-იან წლებში ამ მიწებზე, საკუთარი პოზიციების გასაძლიერებლად, ტევტონთა ორდენის ძლევამოსილმა რაინდებ-

კომპლექსი დიდხანს შენდებოდა, თუმცა ყველაზე უკეთ მალბორკი რაინდული ეპოქის სულისკვეთებას გამოხატავს

მა საფორტიფიკაციო ნაგებობის მშენებლობა დაიწყო. ციხესიმაგრის მშენებლობა გადაწყდა მდინარე ნოვატის სანაპიროზე (თანამედროვე გდანსკის სამხრეთ-აღმოსავლეთით 60 კილომეტრზე). საფუძველი მალბორკს დაახლოებით 1274 წელს ჩაეყარა, 1280 წლისთვის კი უკვე ტევტონთა კონვენტის რეზიდენციას წარმოადგენდა. ოთხ დამოუკიდებელ კორპუსს კუთხეებში მდებარე კოშკები ამაგრებდა, კონვენტის რეზიდენცია 4-სართულიან მთავარ შენობაში იყო. რაინდებმა განსაკუთრებული ყურადღება მიაპყრეს ჩრდილოეთი მხარის გამაგრებას. შენობის ქვედა სართულზე სამეურნეო დანიშნულების სათავსები მოეწყო, მის თავზე კი, ჩრდილოეთ ფრთაში — დარბაზი. წმინდა მარიამის კაპელა ერთდროულად ორ სართულს იკავებდა. ჩრდილოეთ ფრთაში მდებარეობდა რაინდთა საძინებელი, ხოლო აღმოსავლეთ ფრთაში — საწყობი და სატრაპეზო.

1309 წელს მალბორკის ისტორიის ახალი ეტაპი იწყება. ციხესიმაგრის აღმინისტრაცი-

მალბორკში ჩიტიც ვერ უნდა შეფერხილიყო ტვეტონთა ორდენის დიდი მაგისტრების უნებართვოდ

ულ-პოლიტიკური მნიშვნელობა გაიზარდა. ტვეტონთა ორდენის მაგისტრმა ზიფერიდ ფონ ფოიხტვაგენმა 14 სექტემბერს რეზიდენცია ვენეციიდან მალბორკში გადმოიტანა და იგი ტვეტონთა ორდენის დედაქალაქად გამოაცხადა. მალბორკი გახდა სამხრეთ-აღმოსავლეთი ბალტიისპირეთის უძლიერესი სახელმწიფოს ცენტრი. ცვლილება ციხესიმაგრის არქიტექტურაზეც აისახა. სწრაფად ვითარდებოდა მის კედლებთან დაფუძნებული ქალაქიც, რომელიც სავაჭრო გზების გადაკვეთაზე მდებარეობდა.

ამკარა გახდა, რომ მალბორკი არ იყო ახალი სტატუსის შესაფერისად გამაგრებული. გადაკეთება-გაფართოებას დაახლოებით 40 წელიწადი დაჭირდა. შედარებით მოკრძალებული მალბორკი კარგად გამაგრებულ ე.წ. ზედა ციხესიმაგრედ გადაიქცა.

ზედა ციხესიმაგრის ჩამოყალიბება უკვე არსებული შენობის გაფართოებითა და გადაკეთებით დაიწყო. მთელ პერიმეტრზე ღრმა თხრილები გაკეთდა, ხოლო კედლების რამდენიმე რიგი ციხესიმაგრეს მიუდგომელს ხდიდა. წმინდა მარიამის კაპელა 1331-1344 წლებში დიდ ეკლესიად გადაკეთდა. მის ქვემოთ კი შემდგომში წმინდა ანასადმი მიძღვნილი დიდი მაგისტრების განსასვენებელი მოეწყო.

ზედა ციხესიმაგრის ჩამოყალიბებამ ავტომატურად მოითხოვა კომპლექსის განვითარება. მონასტრის ყოფილი ეზო 1330 წლისთვის მრავალფუნქციურ, გაცილებით კომფორტულ და კეთილმოწყობილ საშუალო ციხესიმაგრედ გადაკეთდა. ზედა ციხესიმაგრესთან შედარებით, იგი უკეთ დაცულიც კი იყო. პირველი ციხესიმაგრისგან მას გამოყოფდა წყლით სავსე თხრილი. ასაწვეი ხიდი, ხოლო ცვინგერი (სივრცე გარე და შიდა კედლებს შორის) და საგუშაგო კოშკი მაგისტრის დამატებით უსაფრთხოებას ემსახურებოდა. საშუალო ციხესიმაგრის გრანდიოზული, 30 მეტრი სიგრძისა და 15 მეტრი სიგანის სატრაპეზო დარბაზი სამი სვეტითა და ვარსკვლავისებრი თაღით — იმდროინდელ ევროპაში ერთ-ერთი ყველაზე დიდი სადღესასწაულო დარბაზი იყო. ტურნირებსა და სხვადასხვა ღონისძიებებზე მალბორკში მთელი დასავლეთ ევროპიდან ჩამოსული რაინდები საშუალო ციხესიმაგრეში ჩერდებოდნენ.

XIV საუკუნის მიწურულსა და XV საუ-

კუნის დასაწყისში არქიტექტურულ ანსამბლს საბოლოო სახე მიეცა. კომპლექსს ზედა ციხესიმაგრის ჩრდილოეთით ახალაშენებული მესამე, ე.წ. ქვედა ციხესიმაგრე შეუერთდა. მას განსაკუთრებულ ხიბლს სძენდა საზაფხულო და საზამთრო სატრაპეზოები. სამხედრო თვალსაზრისითაც ქვედა ციხესიმაგრეს განსაკუთრებული ფუნქცია ჰქონდა. საგანგებოდ აშენებულ საწყობში ციხესიმაგრის მთელი საბრძოლო არსენალი ინახებოდა: ყველა სახის საჭურველი, იარაღი, ტყვია-წამალი, არტილერია. იქვე იყო თავლა, ლუდსახარში, სურსათის შესანახი შენობა. ქვედა სასახლის სივრცეში განსაკუთრებული ადგილი ეკავა წმინდა ლორანის ეკლესიასა და ბასტიონებს.

შთამბეჭდავი იყო მალბორკის თავდაცვითი სისტემა. თავალში საცემი გახლდათ მასიური კედლების რამდენიმე რიგი და მრავალი კოშკი, რომლებიც მთელ პერიმეტრს აკონტროლებდნენ. საფორტიფიკაციო-პოლიტიკური მნიშვნელობის გარდა, მალბორკეში ხშირად მასპინძლობდნენ რაინდულ ტურნირებს, დღესასწაულებსა და საზეიმო შეხვედრებს. ტურნირების დროს აქ პრაქტიკულად მთელი ვეროპის რაინდობა იყრიდა თავს.

ტვეტონთა, და ზოგადად რაინდულ-სასულიერო ორდენთა, ცხოვრების წესიდან გამომდინარე, მალბორკს არც მონასტრული სიმყუდროვე აკლდა. აქ რაინდები საკმაოდ ასკეტურად ცხოვრობდნენ. ახალგაზრდა ქალებს ციხესიმაგრის ტერიტორიაზე შესვლა სასტიკად ეკრძალებოდათ. ცნობილია შემთხვევა, როცა მალბორკეში მზარეული ქალის მისადგებად რაინდებმა ნებართვისთვის რომის პაპს მიმართეს. პაპმაც ტვეტონებს ნება დართო, ოღონდ იმ პირობით, რომ მზარეული ქალი 60 წელს გადაცილებული იქნებოდა.

დიდი ხნის განმავლობაში ტვეტონთა ორდენის დედაქალაქი რეგიონის ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, სამეურნეო და რელიგიურ ცენტრს წარმოადგენდა. მალბორკი იმავდროულად იყო ტვეტონთა ბალტიისპირეთში ექსპანსიის ერთ-ერთი მთავარი ბაზაც.

ვეროპაში ტვეტონთა დომინანტური პოზიციები „დიადი ომის“ (1409-1411) დროს შეირყა. 1410 წელს გრიუნვალდთან ისტორიულ ბრძოლაში პოლონელთა და ლიტველთა კოალიციურმა ლაშქარმა დაამარცხა ტვეტონი რაინდები, რომელთაც დიდი მაგისტრი ულ-

კომპლექსის შემკულობა ტოლს არ უდებს ცნობილ არქიტექტურულ შედევრებს

შიდა ციხესიმაგრე, რომელსაც გარშემო ასევე გამაგრებული ქალაქი აკრავს

დატენილი ზარბაზნები კვლავ სადარაჯოზე დგანან

შიდა ეზოს ერთ-ერთი კუთხე

რის ფონ იუნგინგენი მეთაურობდა. ეს იყო ერთ-ერთი გადამწყვეტი მოვლენა ჩრდილო-აღმოსავლეთ ევროპის ისტორიაში. გრიუნვალდთან განცდილი მარცხი ტექვტონებისთვის საბედისწერო აღმოჩნდა. იმავე წელს მალბორკის კედლებს გამარჯვებულ მოკავშირეთა ლაშქარი შემოეწყო. ციხესიმაგრე პირველი სერიოზული გამოცდის წინაშე აღმოჩნდა. პოლონელ-ლიტველთა მხედართმთავარი, მეფე ვლადისლავ II უკან დახევას არ აპირებდა. თუმცა მალბორკი არ დაცემულა, პოლონელებმა კი უკან დაიხიეს. ტორუნის საზავო ხელშეკრულების შემდეგ (1411) ახალმა მაგისტრმა ჰაინრიხ ფონ პლაუნემა ძალების მოკრება გადაწყვიტა. შესაძლო ახალი შემოტევის მოლოდინში მან გაამაგრა ციხესიმაგრეცა და ქალაქის საფორტიფიკაციო სისტემაც.

თუმცა გრიუნვალდთან მარცხის შემდეგ ტექვტონთა ორდენმა პოლიტიკურ-ეკონომიკურ კრიზისს თავი ვეღარ დააღწია. რამდენიმე პროვინცია პოლონეთის სამეფოში მოექცა, ორდენმა კი 1525 წლამდე იარსება, როცა დიდი მაგისტრი ალბრეხტ ჰოჰენცოლერნიბრანდერბურგელი პროტესტანტიზმში გადავიდა (მარტინ ლუთერის გეგმის შესაბამისად) და პრუსიის საჰერცოგოს შექმნა გამოაცხადა — პირველი პროტესტანტული სახელმწიფოსი ევროპაში...

1457 წელს კი მეფე კაზიმირმა მალბორკის ციხესიმაგრე ბოჰემიელი დაქირავებულებისგან შეიძინა, რომელთაც ერთი წლით ადრე დიდმა მაგისტრმა ციხესიმაგრე ვალში გადასცათ. დაიწყო მალბორკის ისტორიის პოლონური პერიოდი. 300 წელიწადზე მეტხანს ის პოლონეთის მეფეთა დროებით რეზიდენციას წარმოადგენდა.

პოლონურ პერიოდში მალბორკის კომპლექსმა დეკადანსი განიცადა. უზარმაზარი საფორტიფიკაციო ნაგებობის შენახვა დიდ ხარჯებს მოითხოვდა. სათანადო ყურადღებას მოკლებულ ციხესიმაგრის კონსტრუქციას დეფექტები გაუჩნდა. დიდი სატრაპეზოს ჩრდილოეთ კედელში გაჩენილმა ბზარმა სხვადასხვა ტიპის პრობლემა შეუქმნა კონსტრუქციას (ამ პრობლემათა გადაჭრა მხოლოდ თანამედროვე ეტაპზე მოხერხდა).

პოლონეთ-მეფეების ომში ციხესიმაგრე არ დაზიანებულა, რადგან სტრატეგიულად მნიშვნელოვან ობიექტს არ წარმოადგენდა. 1626-

მაღბორკის დარბაზები გოტიკურ ისრისებურ თაღებს ვერდნობა, რომლებიც ოსტატურად არის შემკული

1629 წელს მაღბორკი შვედებს ეპყრათ. მათ კომპლექსს მიწაყრილის 11 ბასტიონი დაუმატეს. 1655 წელს მაღბორკი კვლავ გახდა შვედების მარბიელი თავდასხმის სამიზნე.

XVII საუკუნეში ცვლილებები მოხდა. დიდი მაგისტრების დარბაზებში სამეფო პალატები მოეწყო. 1644 წელს ზედა ციხესიმაგრის სახურავი შემთხვევით გაჩენილმა ხანძარმა იმსხვერპლა. დაიწვა შუა საუკუნეების პერიოდის გალერეებიც. დაზიანებული ნაწილი უმაღლვე ადადგინეს, თუმცა გოტიკურ კომპლექსში ბაროკოს ეპოქის სული შეიჭრა. 1647 წლიდან შეიცვალა წმინდა მარიამის კაპელასა და სხვა ნაგებობების გადახურვა. რეკონსტრუქციისას, 1675 წელს, სამხრეთ ფრთაში სახურავი ჩამოინგრა.

მაღბორკის ისტორიაში მორიგი ეტაპი

საიდუმლო სერობის ფრესკის ფრაგმენტი წმინდა მარიამის კაპელაში

მრავალი ფრესკა კარგად არის შემონახული

შიდა ეზოში მაგისტრების ძეგლებია. მარხნიდან მეორე ზიგფრიდ ფონ ფოიხტაგენია, ვინც მალბორკი ტექტონთა ორდენის დედაქალაქად გამოაცხადა

ორდენის მაგისტრის ტახტი

1772 წელს დაიწყო, როცა პოლონეთის მიწების პირველი გადანაწილების შედეგად ციხესიმაგრე პრუსიის სამეფოს შემადგენლობაში აღმოჩნდა. გასამხედროებულმა პრუსიამ თავისი დადი დაასვა არქიტექტურას. მყუდრო შუასაუკუნეობრივ დარბაზებში ყაზარმები მოეწყო, სხვა დარბაზების დიდი ნაწილი სამხედრო საწყობად იქცა. ამ პერიოდში მალბორკი ძლიერ დაზიანდა, გაღარიბდა და შეილახა.

ნაპოლეონის ომების დროს მალბორკი სასაწყობე და საყაზარმე დანიშნულებით გამოიყენებოდა. XIX საუკუნეში უნიკალურ კომპლექსს ყურადღება ხელოვანებმა და საზოგადო მოღვაწეებმა მიაქციეს. მათი ერთობლივი ძალისხმევით, 1804 წელს ციხესიმაგრე ისტორიული მემკვიდრეობის ძეგლად გამოცხადდა. პრუსიელმა არქიტექტორმა დავიდ გილიმ შვილთან ერთად ციხესიმაგრის ჩანახატები გამოაქვეყნა, რითაც გაამძაფრა საზოგადოების ყურადღება მალბორკისადმი. გოტიკის მოყვარულმა ბერლინის მოქალაქეებმა სარესტავრაციო ფონდიც კი შექმნეს. შეგროვებული თანხებით რესტავრაცია 1816 წელს დაიწყო და 1939 წლამდე გაგრძელდა. ისტორიული გოტიკური ფორმები კომპლექსს მხოლოდ XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნის დასაწყისში დაუბრუნდა. ეს დიდწილად გამოჩენილი არქიტექტორ-რესტავრატორის, კონრად შტაინბრეტის დამსახურება იყო.

მეორე მსოფლიო ომმა მალბორკს გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენა. 30-იან წლებში გერმანიაში მიმდინარე მოვლენები ციხესიმაგრეზეც აისახებოდა. 1933 წლის 1-ელ მაისს მთავარ კოშკზე მესამე რაიხის დროშა აფრიალდა. დარბაზებში ხშირად ეწყობოდა გერმანულ ნაცისტ დიდმოხელეთა მიღებები. 1934 წელს გაჩნდა კომპლექსის აღმოსავლეთ ნაწილში დიდი ამფითეატრის აშენების პროექტი, რომელიც მთლიანად დაარღვევდა ანსამბლს, მიზეზთა გამო ის ვერ განხორციელდა. ომის დროს მალბორკში ფიცს დებდნენ აღმოსავლეთის ფრონტზე მიმავალი ჰიტლერიუგენდის ახალგაზრდები.

1945 წელს, მალბორკი საბრძოლო ოპერაციათა ეპიცენტრში მოექცა. ძველი ქალაქის 80% განადგურდა, დაინგრა ციხესიმაგრის მნიშვნელოვანი ნაწილიც. გერმანიის დამარცხების შედეგად მალბორკი პოლონელებს დაუბრუნდათ. დროთა განმავლობაში ციხესიმაგრე აღად-

გინეს, 1961 წლის 1-ელ იანვარს კი აქ დიდი მუზეუმი შეიქმნა, რომელიც ხელოვნების, ისტორიისა თუ არქიტექტურის 23 მუზეუმს აერთიანებს. მალბორკში არაერთი უნიკალური ნივთია, მათ შორის არის შუა საუკუნეების დროინდელი ცენტრალური გათბობის სისტემის ფრაგმენტი. ამ ტიპის გათბობა ევროპაში პირველად სწორედ მალბორკში გამოიყენეს. ერთ-ერთი დარბაზის კედელში ზარბაზნის ჭურვია ჩარჩენილი. გადმოცემის მიხედვით, 1410 წლის ალყის დროს ეს ჭურვი პოლონელი იტველთა ზარბაზნიდან გაისროლეს და ის იმ დარბაზის კედელს მოხვდა, სადაც ტევტონთა სამხედრო საბჭო იყო შეკრებილი.

მდიდარი წარსული აქვს კომპლექსის კედლებთან არსებულ ქალაქ მალბორკსაც. ქალაქსა და ციხესიმაგრეს ყოველწლიურად 700 ათასამდე ტურისტი ათვალიერებს. მნახველთა ყველაზე დიდ ინტერესს იწვევს ყოველწლიური თეატრალიზებული წარმოდგენა „მალბორკის ალყა“. სანახაობის მონაწილეები რაც შეიძლება რეალისტურად წარმოადგენენ 1410 წლის ალყის დღეებს და ისეთი ატმოსფერო იქმნება, თითქოს შუა საუკუნეების ეპოქა მართლაც ცოცხლდება. 1997 წელს მალბორკი იუნესკოს მსოფლიოს კულტურული მემკვიდრეობის სიაში შეიტანეს.

კომპლექსის სიდიადე გულრილს არავის ტოვებს

მიხეილ ბარნოვი

ოსუ-ს ასისტენტ-პროფესორი, ისტორიის დოქტორი

ცენტრალური გათბობის სისტემის ფრაგმენტი. შუა საუკუნეებში ამ ტიპის გათბობა ევროპაში პირველად სწორედ მალბორკში გამოიყენეს

ფარიკაობა მახვილის მოთვინიარება

ფარიკაობა სპორტიცაა, ხელოვნებაც, სამხედრო მეცნიერებაცა და აღზრდის სისტემაც. ის გამორჩეულია თავისი ესთეტიკით, რომანტიკულობითა და ისტორიით, რომლის ფესვები ათასწლეულებში იკარგება.

ჯერ კიდევ ძველი ინდოეთის ხალხებში არსებობდა „წმინდა წიგნი“, სადაც ბასრი იარაღით ვარჯიშის წესები იყო აღწერილი. იაპონიასა და ჩინეთში კი, უხსოვარი დროიდან, მახ-

ფარიკაობის სცენა მედინა აბუს ტაძრის ბარელიეფზე, სადაც ჯოხებით მებრძოლებს ნიღბები უკეთიათ (ეგვიპტე. ძვ.წ. 1190 წელი)

ვილით ბრძოლის ხელოვნების დახვეწას ბამბუკის ჯოხებით ცდილობდნენ.

მებრძოლთა გაწვრთნა-მომზადებისთვის ფარიკაობა ფრიად გაგრცელებული იყო ძვ.წ. III ათასწლეულის ძველ ეგვიპტეში. მახვილის როლს იქაც ჯოხი ასრულებდა, შეუიარაღებელ ხელზე კი მოფარიკავეები თხელ დაფას იმაგრებდნენ თასმებით, რაც ფარის მაგივრობას სწევდა.

მედინე აბუს ტაძრის ბარელიეფით თუ ვიმსჯელებთ, რომელიც რამზეს III-მ ჩვენს ერამდე 1190 წელს ააგო საკუთარ სამარხად, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ეგვიპტელებმა ფარიკაობაში გრანდიოზული შეჯიბრება პირველ ანტიკურ ოლიმპიურ თამაშებამდე დაახლოებით ოთხი საუკუნით ადრე გამართეს. მაშინ ასპარეზობა ფარაონს ღიბიელებთან გამარჯვების აღსანიშნავად მოუწყვია. აღსანიშნავია, რომ ამ მოვლენის ამსახველ ბარელიეფზე ერთერთ მებრძოლს სახე ნიღბითაც აქვს დაცული.

სამხედრო მომზადებისა და სხეულის

წრთობის ერთ-ერთი მთავარი საშუალება იყო ფარიკაობა ანტიკურ საბერძნეთსა და ძველ რომშიც. ძველი სამყაროს ისტორიული წყაროები გვამცნობენ იმდროინდელ მებრძოლთა აღჭურვილობაზე, ოსტატობასა და ასპარეზობებზე. ფარიკაობაში გამართული შეჯიბრი აღწერილია ჰომეროსის „ილიადაში“.

ამასთან, ძველ საბერძნეთსა და რომში ფარიკაობამ პოპულარობა მოიპოვა, როგორც სანახაობამაც. ძვ.წ. 264 წლიდან რომში მუდმივად ეწყობოდა გლადიატორთა ბრძოლები ბასრი იარაღით. ცივი იარაღის ფლობის შესასწავლად სკოლები ჯერ კიდევ ძველმა ბერძნებმა დააარსეს, რომის იმპერიაში კი იყვნენ ოსტატებიც, ე.წ. იარაღის დოქტორები, რომლებიც არმიაში ჯარისკაცებს შემუშავებული მეთოდიკით წვრთნიდნენ და მათ მახვილის გამოყენების ხელოვნებას აზიარებდნენ.

ცნობილია, რომ იულიუს კეისარმა, რომელიც ორთაბრძოლათა დიდი მოტრფიალე ყოფილა, მებრძოლებისთვის ფარიკაობის სპეციალური წესებიც შემოიღო.

სასამართლო ორთაბრძოლა

არსებობს მოსაზრება, რომ რომის იმპერიის დამპყრობი გერმანული ტომები პირველი იყვნენ, რომლებმაც მახვილით ორთაბრძოლა მართლმსაჯულების საშუალებად აქციეს. მათი წამხედურობით კი დღეული მთელ ევროპაში გავრცელდა.

მაგალითისთვის წარმოვიდგინოთ ასეთი სცენა: ერთ-ერთი კეთილშობილური წარმომობის ქვეშევრდომი მიდის მეფესთან და აუწყებს, რომ მეორე ასეთივე წარმომობის ქვეშევრდომი ქვეგამხედვარია და მოღალატე. ეს საშინელი ბრალდებაა. ეწყობა ორთაბრძოლა ბრალმდებელსა და ბრალდებულს შორის და ვინც გაიმარჯვებს, მართალიც ის ყოფილა. მიიჩნეოდა, რომ უფალი სიმართლის მხარეს დაიჭურდა და მტყუან მხარეს არ გაამარჯვებინებდა...

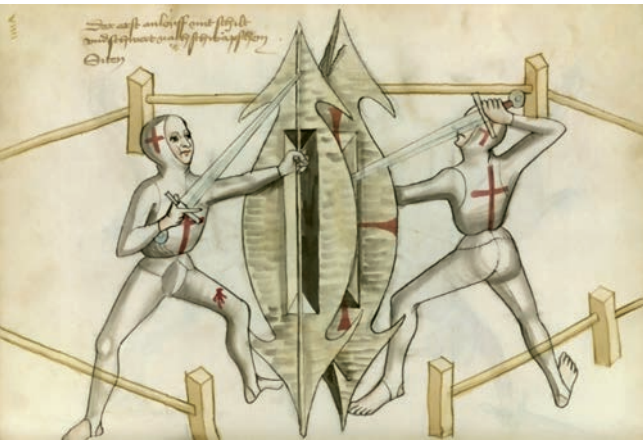
უკვე კარლოს დიდის (742-814 წწ.) მეფობის ხანაში დამკვიდრდა ე.წ. ღვთის სამართალი, რომლის დროსაც ორთაბრძოლაში გამარჯვება მოღაუეთაგან ერთ-ერთი მხარის სიმარ-

1409 წელს აუგსბურგში გამართული სასამართლო ორთაბრძოლა 1540 წელს გამოსახა გერმანელმა ქრონიკტმა და საფარიკაო ტრაქტატის ავტორმა, პაულუს ჰექტორ მაირმა

რაპირას წინამორბედი ესპანური ხანჯალი მარცხენა ხელისთვის ე.წ. „ლაგა“ (ტოლედო. 1610 წელი)

ფარიკაობის განთქმული ოსტატი გერმანიაში პანს ტალპოფერი შევირდთან მეცადინეობისას (1467 წელი)

ფარიკაობის დიდოსტატებთან მიღებული გაკვეთილების გარეშე დუელეებში ხმალდახმალ გასვლა თვითმკვლელობის ტოლფასი იყო

თლეს ადასტურებდა. მსგავსი სამართალი შუა საუკუნეებში რაინდული ეპოქის განუყოფელი ნაწილი იყო.

იმდროინდელი ევროპა მართლაც ლამის მოფარიკავე რაინდთა ასპარეზად იყო ქცეული. გაჩნდა საგანგებო სკოლები, სადაც მახვილით ბრძოლის ხელოვნებას ასწავლიდნენ. მუდმივად ეწყობოდა ტურნირები, სადაც რაინდები თავიანთი ოსტატობის წარმოჩენას ემუშებოდნენ.

რა გასაკვირია, რაინდისა თუ მეფის ამალის ჯარისკაცის აღზრდაში, საერთოდაც, ჭაბუკის ვაჟკაცად ჩამოყალიბებაში, სწორედ იარაღის ფლობის შესწავლას ენიჭებოდა უდიდესი მნიშვნელობა. თუმცა მას ამკარად გამოხატული კლასობრივი ხასიათიც ჰქონდა — ფარიკაობის ხელოვნება ხელმისაწვდომი მხოლოდ წარჩინებულთათვის იყო, მდაბიონი კი ორთაბრძოლებს მხოლოდ ლითონისბუნეკიანი ჯოხებითა და ალეზარდებით (გრძელტარიანი შუბები, ზედ მიმაგრებული ცულის პირით) მართავდნენ.

1480 წელს ესპანეთში კანონით პირველად აკრძალეს დუელი (ქალაქ ტოლედოს კანონი). საგულისხმოა, რომ ფარიკაობის უძველესი სახელმძღვანელოს, დიეგო დე ვალერას „ტრაქტატი იარაღის შესახებ“ შექმნა (1458-1471) წინ უსწრებდა ამ კანონის მიღებას. შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ სწორედ იმ დროის ესპანეთში შეიძინა ფარიკაობამ მეცნიერების სტატუსიც.

დროთა განმავლობაში მოფარიკავეთა შორის მოწონება იმ სახის იარაღმა მოიპოვა,

რომლითაც უფრო იოლი იყო აბჯარასხმული მოწინააღმდეგისთვის ჭრილობის მიყენება. აბჯრის ნაკვეთურებში, სადაც ვეებერთელა ხმალი ვერ ატანდა, გზას წვრილი და ბასრი მახვილი გაცილებით უკეთ იკვლევდა. ასე წარმოიშვა დაშნა, რომელმაც დროთა განმავლობაში ხმალი მოფარიკავეთა საბრძოლო არსენალიდან განდევნა.

დიდოსტატის სკოლები

მახვილის დახვეწამ, თავის მხრივ, მოფარიკავეთა ოსტატობის ამაღლებაც განაპირობა — ორთაბრძოლაში მთავარი უკვე არა მკლავის ძალა, არამედ სიზუსტე, სისწრაფე და მოქნილობა გახდა.

მოგვიანებით, როცა ესპანეთი ევროპაში ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან სახელმწიფოდ იქცა, ამ ქვეყნის არმიამ ფარიკაობის ხელოვნება სხვა ქვეყნებშიც განავრცო. განსაკუთრებით ის იტალიის სამხრეთში აიტაცეს.

თუკი ფარიკაობის საშობლოდ მაინც ესპანეთი მიიჩნევა, იტალიაში ის ახალ სიმაღლეზე ავიდა — აპენინებზე დაარსდა ფარიკაობის უდიდესი სკოლები, რომელთაგან თითოეული საკუთარი ტრადიციებითა და სტილით იწონებდა თავს. ბოლონიისა და ვენეციის უნივერსიტეტებში ფარიკაობა იურისპრუდენციასთან ერთად ისწავლებოდა. იქ კი მთელი ევროპიდან იყრიდნენ სტუდენტები თავს.

XVI საუკუნეში იტალიაში განსაზღვრეს ფარიკაობის პრინციპები, თეორიულად ჩამოაყალიბეს მისი სასწავლო კურსი და მოახდინეს ილეუებისა და მოქმედებათა კლასიფიკაცია. აღსანიშნავია, რომ იმ დროისთვის დაშნის ფლობის შემსწავლელი ეროვნული სკოლები არა მხოლოდ ესპანეთსა და იტალიაში, არამედ საფრანგეთში, გერმანიასა და ინგლისშიც არსებობდა.

XVII საუკუნეში ფარიკაობის მსოფლიო ცენტრად უკვე საფრანგეთი მოგვევლინა, სადაც წინა პლანზე მხვლევები დაშნით მოქმედების სისტემა გამოვიდა, მაშინ, როცა ფარიკაობის იტალიური სკოლისთვის დამახასიათებელი მჭრელი მახვილი იყო.

ფრანგმა ოსტატებმა კიდევ უფრო დახვეწეს ტექნიკა და წვრთნის მეთოდოლოგია. ორთაბრძოლაში შეიტანეს მთელი რიგი პრინციპული სიახლეები (მათ შორის, მთავარი — მავ-

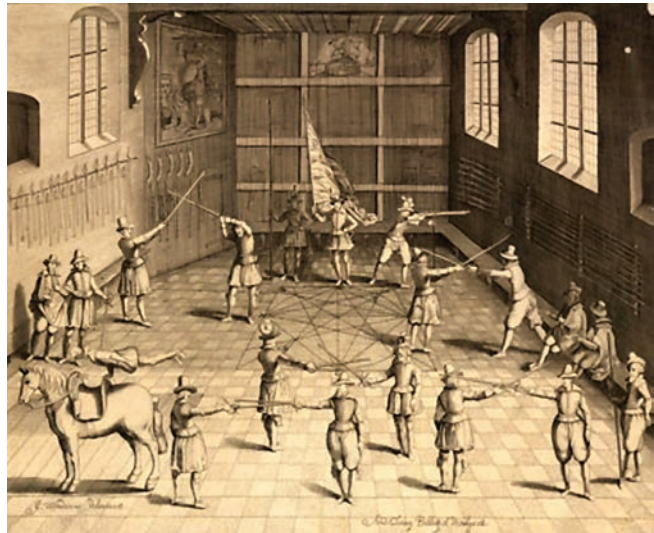

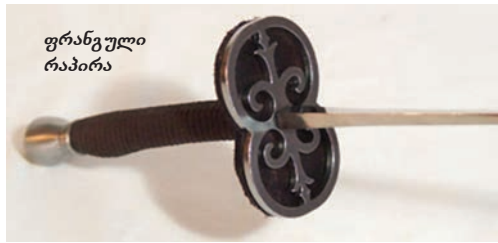
ფრანგმა ოსტატებმა ფარიკაობაში მეთულისბადიანი ნიღაბი შეიტანეს

ხმალი, რაპირა და დაშნა

ფარიკაობის სკოლა ლეიდენის უნივერსიტეტში (1610 წელი, ნიდერლანდი)

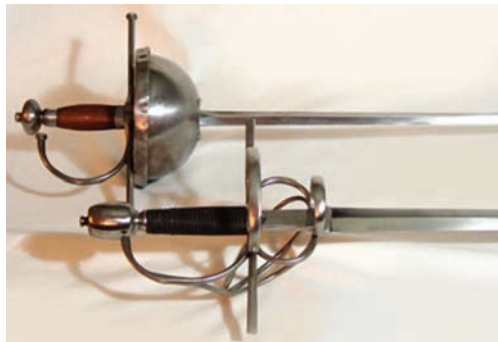
ფრანგული რაპირა

იტალიური რაპირა

რაპირა — იტალიური სკოლა, ადრეული ნიმუში

ეხპანური რაპირები

XIX ს. ეხპანური ხმალი

თულისბადიანი ნილაბი), რაც მოგვიანებით სპორტულ ფარიკაობას დაედო საფუძვლად. ძირითად მოძრაობათა აღმნიშვნელი სისტემის შექმნამ კი, რომლის მრავალი ტერმინი დღემდე გამოიყენება, ფარიკაობის ოფიციალურ ენად ფრანგული აქცია.

მართალია, XVIII საუკუნის დასაწყისისთვის ფარიკაობის თავ-თავიანთი სკოლები ევროპის ბევრ ქვეყანაში ჰქონდათ, მაგრამ მათ შორის უმთავრესი — იტალიური და ფრანგული, მთავარ პოზიციებზე დარჩა.

სპორტული ფარიკაობა

სპორტის სახეობად ფარიკაობა XIX საუკუნეში იქცა, განსაკუთრებით კი ის საფრანგეთში, ავსტრია-უნგრეთსა და გერმანიაში განვითარდა. XIX საუკუნის ბოლოსთვის პირველად მოეწყო თანამედროვე სპორტულ ფარიკაობაში შეჯიბრება.

1913 წლის 9 ნოემბერს პარიზში ბელგიის, დიდი ბრიტანეთის, უნგრეთის, გერმანიის, იტალიის, ნიდერლანდის, ნორვეგიის, საფრანგეთისა და შვეიცარიის ეროვნული ფედერაციების წარმომადგენლებმა ფარიკაობის საერთაშორისო ფედერაცია შექმნეს. ერთი წლის თავზე ფედერაციამ სპორტის ამ სახეობის საერთაშორისო წესები შეიმუშავა.

აღსანიშნავია, რომ ფარიკაობა ერთ-ერთია სპორტის იმ ოთხი სახეობიდან, რომელიც ყველა ოლიმპიური თამაშების პროგრამაში შედიოდა. პირველ ოლიმპიურ თამაშებში (1896 წელს) ორთაბრძოლები მხოლოდ მამაკაცთა შორის, რაპირასა და ხმალში იმართებოდა, 1924 წლის ოლიმპიურ თამაშებში კი უკვე მოფარიკავე ქალებიც ჩაერთნენ.

ფარიკაობის საერთაშორისო ფედერაცია დღეს ასზე მეტ ეროვნულ ფედერაციას აერთიანებს. ბოლო წლებში სულ უფრო იმატებს წევრ-სახელმწიფოთა რიცხვი მსოფლიოს ჩემპიონატებსა და ოლიმპიურ თამაშებზე, იხვეწება იარაღი და აღჭურვილობა, ჩხვლეტის ელექტროფიქსატორების კონსტრუქციები და იზრდება სპორტსმენთა ოსტატობაც. ამჟამად ფარიკაობაში შეჯიბრი სამ დისციპლინაში: რაპირათი, ხმლითა და დაშნით იმართება.

ფარიკაობაში ორთაბრძოლა 14 მეტრი სიგრძისა და 1,5-2 მეტრი სიგანის ბილიკზე ეწყობა. სამივე სახეობის იარაღი მტკიცე ფოლადისგან მზადდება და აქვს მოქნილი პირი.

არტიისტ მოფარიკავეს გამოცდილ სპორტსმენთან დაპირისპირებაში თუნდაც ერთი წარმატებული ჩხვლეტის შესრულების შანსიც კი არა აქვს

რაპირა და დაშნა ბუნიკით ბოლოვდება.

რაპირა 500 გრამს იწონის, ღეროს სიგრძე არაუმეტეს 90 სანტიმეტრია, საერთო სიგრძე კი 110 სანტიმეტრი. ხელის მტევნის დამცავი ზარის (ჩაჩი) დიამეტრია 12 სანტიმეტრი. საჩხვლეტი ზონა განსაზღვრულია ელექტროქურთუკით.

რაპირას მსგავსია დაშნაც, ოღონდ მისი წონა — არანაკლებ 770 გრამია, სიგრძე — 110, ზარის დიამეტრი კი არაუმეტეს 13,5 სანტიმეტრი. ღეროს კვეთი სამკუთხოვანია, ჩხვლეტა ნებადართულია სხეულის ნებისმიერ ნაწილში.

ხმლის წონა 500 გრამამდეა განსაზღვრული, პირის სიგრძე — 88, მთლიანი სიგრძე კი — 105 სანტიმეტრი. ამ დისციპლინაში ნებადართულია ჩხვლეტა და დარტყმა თავზე, ხელებსა და ტანზე, წელზემთ.

ფარიკაობაში შედეგები სპეციალური ელექტრონული მოწყობილობით აღინუსხება.

ფარიკაობის სხვა სახეობები

მიუხედავად იმისა, რომ ფარიკაობის ძირითადი მიმართულება დღეს სპორტულია, მიზნობრიობის მიხედვით ასევე გამოყოფენ ფარიკაობის საბრძოლო, სცენურ (თეატრალურ), ეროვნულ-ისტორიულ სახეობებს. ეს

უკანასკნელი განსაკუთრებით პოპულარულია — ამ მიმდინარეობის მოყვარულები ორთაბრძოლებს სხვადასხვა ეპოქის — ანტიკური, შუა საუკუნეების საბრძოლო იარაღებისა და კოსტიუმების ზუსტი ასლებით მართავენ.

ცნობილი მსახიობების ბიოგრაფიათა კითხვისას არცთუ იშვიათად შეხვდებით ცნობას, რომ ამა თუ იმ ფილმში როლის განსახიერებისთვის მსახიობს ფარიკაობის სპეციალური კურსის გავლა დასჭირდა. ბევრს ეს ფრაზა, ალბათ, დააბნევს — როგორ შეიძლება რამდენიმე თვეში ფარიკაობის დაუფლება, მაშინ როცა სპორტსმენები დასაოცრებლად წლობით ვარჯიშობენ. სინამდვილეში აქ ლაპარაკია ე.წ. თეატრალურ ფარიკაობაზე, რომელიც საკმაოდ განსხვავდება როგორც რეალური ბრძოლისგან, ისე სპორტული ფარიკაობისგან. სამაგიეროდ, ის გაცილებით თვალსაყრად და დრამატულად წარმოგვიდგენს მახვილებით ორთაბრძოლას.

სხვათა შორის, თვალის შევლების გარეშე, მხოლოდ სმენითაც შეიძლება ამოცნობა, რომ ასპარეზზე არაპროფესიონალები არიან. ამაზე მძლავრად მოქმედი მახვილების ყურისწამლები ჩახაჩუხი მიუთითებს — თუკი ფოლადის კენესა მხატვრულ ფილმში მუშ-

კეტერთა დუელის სცენას ხიბლს მატებს, კვალიფიციურ სპორტსმენთა ორთაბრძოლისთვის იგი უჩვეულოა.

სინამდვილეში კი მსახიობ მოფარიკავეს გამოცდილ სპორტსმენთან დაპირისპირებისას თუნდაც ერთი წარმატებული ჩხველტის შესრულების შანსიც არ აქვს.

ფარიკაობა საქართველოში

საქართველოში ხმლით ბრძოლის ხელოვნებას უხსოვარი დროიდან ფლობდნენ. ხევსურეთში დღემდე შემორჩენილი ფარიკაობის ორიგინალური სტილი, რომელიც პირდაპირი საბრძოლო დგომით, ფართა და ხმლით მოქმედების სინქრონულობით, შეტევითი და თავდაცვითი ილეთების მრავალფეროვნებით გამოირჩევა.

რაც შეეხება ფარიკაობის კლასიკურ სტილს, ცნობილია, რომ საქართველოში პირველი სასწავლო ჯგუფი XIX საუკუნის 70-იან წლებში ჩამოაყალიბა ქუთაისის კლასიკური გიმნაზიის ავსტრიელმა პედაგოგმა რუდოლფ ვაისმა. 1894 წელს კი გადამდგარმა ოფიცერმა პიოტრ სალტიკოვმა თბილისში დააარსა

ფარიკაობის მოყვარულთა პირველი წრე. მასვე კომერციული მიზნით, 1900 წელს, ჩვენს დედაქალაქში საფარიკაო დარბაზი გაუხსნია.

XX საუკუნეში მნიშვნელოვანი წარმატებები ჰქონდათ ქართველ მოფარიკავეებს. გასული საუკუნის 50-60-იან წლებში დაშნით მოფარიკავე გურამ კოსტავამ მსოფლიოს ჩემპიონატებზე ვერცხლისა და ოქროს, რომის ოლიმპიადაზე კი ბრინჯაოს მედალი დაისაკუთრა. ოლიმპიური ჩემპიონობა იზეიმა ნუგზარ ასათიანმა (ხმალი, გუნდური) 1964 წელს ტოკიოში.

ფარიკაობაში მნიშვნელოვანი გამარჯვებები მოიპოვეს იური ოსიპოვმა, რევაზ ცირეკიძემ, მორის სახვაძემ, გურამ ლორთქიფანიძემ, ძმებმა გიორგი, კოტე და არჩილ გოგელიძეებმა.

მოგვიანებით უმაღლესი სპორტული ტიტულები დაიმსახურა რაპირათი მოფარიკავე ვლადიმერ აფციაურმა, რომელმაც სსრკ ნაკრებთან ერთად ჯერ მსოფლიოს ჩემპიონატი მოიგო (1982), შემდეგ კი სეულის 1988 წლის ოლიმპიურ თამაშებში გაიმარჯვა.

გელა უზარიაძე

სპორტული ფარიკაობის ილეთების მკაფიოდ დანახვა ხშირად ძნელდება, მაღალი სისწრაფეების გამო

თენგიზ არჩვაძე:

თუ თავისუფალი არ ვარ,
დაუმორჩილებელი ვხდები...

ორი წლის წინ მარჯანიშვილის თეატრის წინ თენგიზ არჩვაძის ვარსკვლავი გაიხსნა. ცხრა წელიწადი დასჭირდათ, მსახიობი რომ დაეთანხმებინათ და ის აღსრულებულიყო, რაც ისედაც ნათელია — ვარსკვლავად გამოეცხადებინათ. თავს არიდებდა „დიდებულ ღონისძიებას“, არც განსაკუთრებულობის შეგრძნება ჰქონდა და, შესაბამისად, არც განსაკუთრებულ პატივს ითხოვდა...

სცენაზე ისევ დიდი ძლელვარებით გავიდა. შუბლშეჭმუნხილი, ოდნავ წინ გადახრილი იდგა და უსმენდა იმათ, რომელთაც გულწრფელად უყვართ.

მსახიობის გამოჩენამ დარბაზში დიდი ოვაცია გამოიწვია, ცხადი გახდა: თენგიზ არჩვაძის სცენაზე არყოფნის წლები დიდი დანაკლისია ერის კულტურულ ცხოვრებაში.

„არსაკიძის მოჭრილი მკლავის ფასად არის ნათამაშები მისი ბევრი როლი“, — დაწერა თენგიზ არჩვაძეზე მისივე კოლეგამ, ჯემალ მონიავამ.

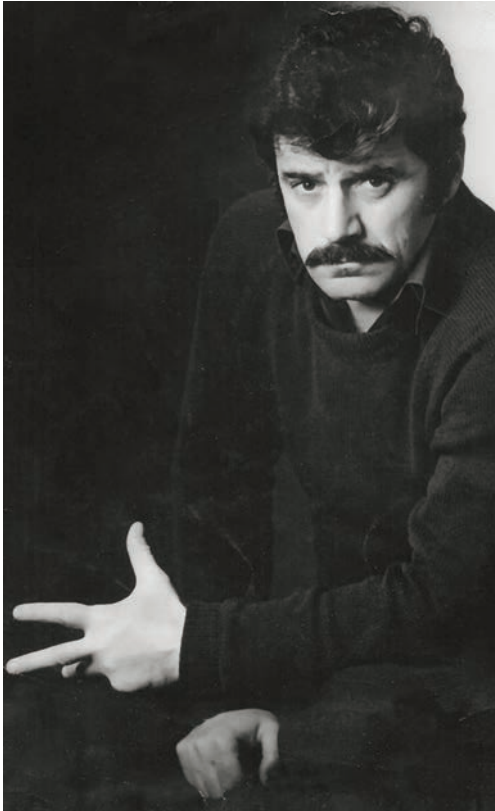
ამ სიტყვებზე შუბლს კიდევ უფრო შეიჭმუნხის, თავს ალბათ ოდნავ გადააქნევს და ისე ჩაეხედავს თვალებში, რომ უხერხულობისგან ტუჩზე იკბენ — რამ გამახსენებინა ეს ფრაზა... სამაგიეროდ, უძოვზე გაიამბობთ, იქაურ განთიადს დაგანახვებთ.

მსახიობის პროფესიონალიზმში ძალიან მნიშვნელოვანია, მაგრამ თენგიზ არჩვაძეში ხალხმა ჯერ კაცი შეიყვარა — იშვიათობად ქცეული რაინდული თვისებებით აღსავსე და ერთგული და მერე, უნიჭიერესი მსახიობი.

სიყვარული, ერმა რომ გამოუცხადა, მისივე განვლილი ცხოვრებით აიხსნება. ბევრი

მსახიობის პროფესიონალიზმი ძალიან მნიშვნელოვანია, მაგრამ თუნიზ არჩეაქემში ხალხმა ჯერ კაცი შეიყვარა

რამ გადაიტანა, თუმცა განცდილზე არაფერს იტყვის ზედმეტს. დუმილის კაცი უფროა, ვიდრე თქმისა. მხოლოდ ძუნწად თუ გამოსტაცებ ფიქრს, მისი ცხოვრების შესახებ კი ამბები დიდხანს, მისხალ-მისხალ უნდა აგროო, რომ ბოლოს ერთად შეკრა და მისი მშვენიერი სამყაროს თანახიარი გახდე...

— განცდა ასუფთავებს შინაგან სამყაროს, ან დადებითად მოქმედებს, ან — უარყოფითად... მნიშვნელობა აქვს, როგორ ხვდება ადამიანი ცხოვრებას, როგორ არის მომზადებული, საგზლად რა ჩაუდეს, ხშიადი გამოატანეს თუ მოხარშული დედალი ან შემწვარი გოჭი... შემწვარ-მოხრაკული ცუდად მოქმედებს, ჯობია ხშიადი გქონდეს საგზლად. ხშიადი ხმელი პურია... გინახავთ? მთაში აცხობენ ხოლმე...

მე საგზლად წისქვილის სითბო და სიყვარული მომქონდა. რატომ წისქვილის? ყველაფრის ახსნა რა საჭიროა. მთელი სამყარო უნდა ამოუატრიალო, ამისი ახსნა რომ დავიწყო. ჩემთვის წისქვილი პატარა სამყაროა თავისი სარეკლათი... „და სარეკლას მადლიან ენით წისქვილი ყვება მოსავლის ამბავს“, — გახსოვთ ლადო ასათიანის ეს სიტყვები? წისქვილი ათას რამეს ყვება. ფქვავს... სარეკლა აკაკუნებს.

პირველად რაჭაში ჩამიყვანეს, 8 თუ 9 წლის რომ ვიყავი, მაშინ. ბებია-ბაბუა მყავდა იქ. დედულეთში. იქ მომისწრო ომის გამოცხადებამ... ბებიას დავეყავი ღამით, საფქვავს რომ წაიდებდა, პატარა წისქვილი ჰქონდა. მეორე ბებიასაც ჰქონდა წისქვილი. წისქვილთან, როგორც სულიერთან, ისე მივდიოდი ხოლმე.

ჩემი პირველი მოგონებებიც წისქვილიდან იწყება. მართალია, თბილისში ყოფნის დროიდანაც მახსოვს რაღაცები, მაგალითად, მამას რომ დავეყავი კოჯორში, წადვერში, მაგრამ ასეთი მძაფრი მოგონებები არ დამრჩენია.

მამა რევოლუციამდე ლიტერატურობდა, ჭიათურაში გაზეთშიც თანამშრომლობდა. ქვრივიშვილის (ბებიაჩემი ადრე დაქვრივებული) ფსევდონიმით იბეჭდებოდა. მაშინ მოდაში იყო ასეთი ტიპის ფსევდონიმები — მამაშვილი, მუშიშვილი... მერე ბოლშევიკებმა დააშინეს და მიაწება ყველაფერს თავი.

მამა მკაცრი თუ იყო? არა... არც არაფერს

ვაშკებდი და მკაცრი რატომ უნდა ყოფილიყო? „ამირანდარეჯანიანს“, „როსტომიანს“ მიკითხავდა... უმეტესობა ზეპირად ვიცოდი.

დედა დიასახლისი იყო, ბაქოში, ქართველების კოლონია რომ იყო, იქ ცხოვრობდა ბავშვობაში, სკოლა იქ დაამთავრა. ჩემზე 20 წლით უფროსი იყო, მამა კი 19 წლით უფროსი დედაზე... მამა საშუალო ტანის კაცი იყო, ძალიან მომხიბვლელი. მისი ფოტოები მაქვს ჩონახში, თეთრი მიხაკი ეკეთა ხოლმე გულზე... ტიციანი ხომ წითელი მიხაკით დადიოდა! მამას კი თეთრი მიხაკი უყვარდა. მე დედას უფრო ვვავდი... სამი წლისას მისწავლია წერაკითხვა. მამასთან ძალიან ახლოს ვიყავი. ლიტერატურაზე ვსაუბრობდით. გიჟივით მიყვარდა ლიტერატურა. მათემატიკური საგნები კი არ მომწონდა. ჯავახიშვილი და რობაქიძე რომ აკრძალული იყო, ჩვენ შინ გვქონდა 1914, 1916, 1917 წლებში გამოცემული წიგნები.

გალაკტიონის „არტისტული ყვავილები“ გვქონდა... მამა მარიგებდა, ამაზე კრინტი არ დაძრაო და მეც გარეთ სიტყვა არ მითქვამს... კარგად ვხატავდი და სკოლის გაზეთებს მაფორმებინებდნენ. მაგიტომ მიწერდნენ მათემატიკურ საგნებში ნიშნებს. მეც რა უნდა მექნა, სულ რომ არ გავგედე სკოლიდან, ვაფორმებდი კედლის გაზეთებს.

ერთხელ გადავწყვიტეთ, IX კლასში გამოგვეცა არალეგალური გაზეთი. მასალები დაწერილიც კი გვქონდა უკვე. კვასხვაძე იყო, ერთ-ერთი მეგობრის დედის ძმა, მან გადავარჩინა, არ გაბედოთ, თავს დაიღუპათო... კიდევ კარგი, თორემ ომის შემდგომ წლებში ამას რა მოყვებოდა, ხომ იცით...

ვარანცოვზე დავიბადე და გავიზარდე, ჩვენ გვერდით გერმანელი ებრაელის — მიხელი როიტენბერგის ოჯახი ცხოვრობდა. ბრწყინვალე ხალხი იყო. მათი წყალობით რუსულიც ადრე ვისწავლე. ერთადერთი ვაჟი ჰყავდათ, ომში წაიყვანეს და ისიც დაიკარგა, აღარ დაბრუნებულა. რომ წამოვიზარდე, თავისი სიტბო და ყურადღება ჩემკენ გადმოიტანეს. ჩვენ სამი შვილი ვყავდით მშობლებს, მათ კი შვილი აღარ დარჩათ და...

დიდი, საერთო აივანი და ერთი საშხარეულო გვქონდა, 25-მეტრიანი. იქ გვედგა ნავთქურები და ერთად მზადდებოდა სადილი. მიხელი უბანში ცნობილი, დარდიმანდი კაცი იყო. მაშინ თბილისში თითო-ოროლა მანქანა

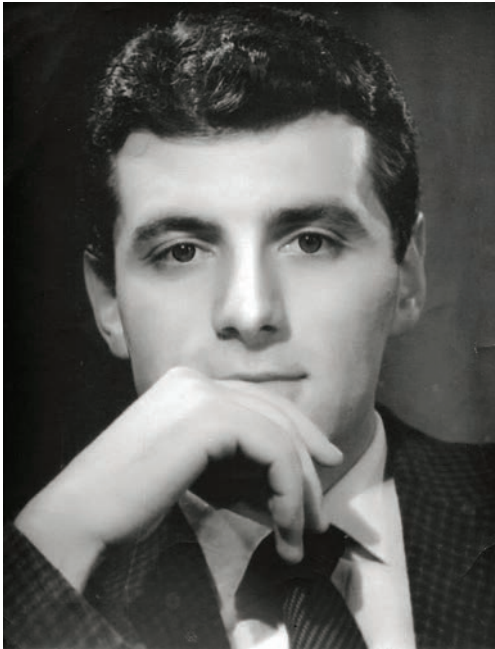
დადიოდა — შავი „ემ ადინი“. მოაყენებდა ამ მანქანას, ჩაგვესვამდა ბავშვებს და გვასეირნებდა, მუშტაიდში წაგვიყვანდა, ფუნიკულიორზე აგვიყვანდა... კანფეტებს გვიყიდდა. მერე სურამში გადავიდნენ საცხოვრებლად, იქ ცხოვრობდნენ პატარა სახლში, ჩავდიოდი ხოლმე მათთან. თუ გასვლითი სპექტაკლი იყო და აფიშებზე ჩემს გვარს ნახავდნენ, დიდი სიხარულით მეგებებოდნენ. ამ ურთიერთობას სიტყვები აღარც სჭირდებოდა.

ბავშვობა კარგია, მაგრამ ის პერიოდი მირჩევნია, როცა ცნობიერება უკვე ჩამომიყალიბდა, წიგნის ფასი გავიგე... ჯერ ხომ ყმაწვილობაა, მერე მოდის ჭაბუკობა... აი, ჭაბუკობა მირჩევნია ყველა დროს.

მამას არ უნდოდა ჩემი მსახიობობა, მერე შეეგუა, რა უნდა ექნა... სპექტაკლებზე მოდიოდა, ერთ ბილეთს აიღებდა და დაჯდებოდა,

„არც დაბადების დღეზე, არც საღამოზე არ დამიპატიჟია არავინ. ვინც მოვიდოდა, ყველას სიხარულით ვხვდებოდი, სახლის კარიც ღია მქონდა და გულსაც“

„გულისტკენა თუ იყო? იყო, მაგრამ მაგაზე არასოდეს არაფერი მითქვამს. არც ვიტყვი...“

მიყურებდა. რატომ არ ვპატივებდი? როგორ დავპატივებდი ჩემს სპექტაკლზე, მოდი და მიყურე-მეთქი, ვერავის ვეტყვოდი. საერთოდ, არც დაბადების დღეზე, არც საღამოზე არ დამიპატივია არავინ. ვინც მოვიდოდა, ყველას სინარულით ვხვდებოდი, სახლის კარიც ღია მქონდა და გულისაც.

ჩემს სოფელშიც კლიტე კი არ მაქვს, პატარა ჩხირს ვუყერი ურდულში და ისე ვტოვებ.

ინსტიტუტში ცოტანი ვიყავით, კურსზე ათი კაცი. სარეჟისოროზე სულაც ხუთი კაცი სწავლობდა. თბილისიც პატარა იყო. ახლა გახდა უშველებელი ქალაქი.

მამა რომ გახდა 51 წლის, ძალიან მეშინოდა, რამე არ დამართოდა. ამას როგორ ვიტყვოდი ახლობლებში... ბაბუაჩემი მოკლეს 51 წლისა და შიში ამეკვიატა, მამასაც იგივე ხომ არ მოეღის-მეთქი. მას მერე კიდევ 40 წელი იცოცხლა მამამ.

ჩრდილოეთში ვიყავი და იქიდან დავბრუნდი. თან შამპანური მოვიტანე. მამა უკვე მოხუცი იყო, რად გინდოდა, რომ მოიტანე, ხომ იცი, შინ კახური ღვინო გვაქვსო. ველისციხელი მეგობრები ჰყავდა და მათი შვილები უგზავნიდნენ. თითო ბოთლი ღვინო მიფირთვით ვახშამზე... მამამ — მე მოვისვენებო. წავიდა თავის ოთახში. ცოტა ხანში დედას ვთხოვე, არ გაცივდეს, გადააფარე რამე-მეთქი. მამამაც გვერდზე იცოდა წოლა და არ დაიფარებდა ხოლმე, მეც ასე ვიცი. შემობრუნდა დედაჩემი და დაიწყო სუფრიდან ხორცის ალაგება. მივხვდი, ცუდად იყო საქმე, ადგსრულამეთქი გრიგოლი? თავი დამიქნია... აი, ასე წავიდა მამა...

ხელმოკლედ ვცხოვრობდით, მაგრამ ფიზიკურად არასოდეს მიმუშავია... სამი შვილი ვყავდით მშობლებს. მთელი ომის პერიოდი არსად მსახურობდა მამა. რანაირად გაგვქონდა თავი, არ ვიცი. ქართველიშვილის 1888 წელს გამოცემული „ვეფხისტყაოსანი“ აბრეშუმის ყლითა და ზიჩის ილუსტრაციებით ერთ ბუხანკა პურში გაყიდა მამამ, სხვა რომ აღარაფერი გვქონდა გასაყიდი. მაშინ კარგად გამოვკითხე მამას, ვის მიჰყავდა წიგნი. ჩავიწერე, რომ არ დამვიწყებოდა. უკვე ფეხზე კარგად რომ დავდექი და ჩემი შემოსავალი გამიჩინდა, მოვძებნე ის კაცი. თბილისი პატარა ქალაქია, არ გამჭირვებია მისი პოვნა. სოლიდური თანხა მთხოვა, მანქანის ფული იყო მა-

შინ. გადაეუხადე უსიტყვოდ... მამაჩემის ფაქსიმილით იყო ის წიგნი... საოცარი კალიგრაფია ჰქონდა.

ვაჟკაცურად მოვიქეცი? არა, რა ვაჟკაცობა ეგ იყო... გმირობა სულაც არ უნდოდა ამას. „აქა ვდგავარ და სხვაგვარად არ ძალმიძს“. ასე რომ არ მოვქცეულიყავი, მთელი სიცოცხლე გულში ხანჯლად უნდა მეტარებინა დარდი.

მიყვარდა კარგი ტანსაცმელი, ვხატავდი და იმის მიხედვით ვაკერებდი თურძს. ქსოვილს მამა ყიდულობდა ჩემთვის...

25 წლისა მამა გავხდი... მაგრამ, რაც უნდა გაგიკვირდეთ, განსაკუთრებით უფროსის კი არა, უმცროსი ქალიშვილის — ნათიას დაბადება მახსოვს. კამოზე დათიკო ბიბილეიშვილთან მივიყვანეთ ჩემი მეუღლე. გარეთ მე და მისი 14 წლის ძმა ველოდებით. დიდი დერეფანი იყო, იქით შესვლა არ შეიძლებოდა. მოდის დერეფანში დათიკო და მეძახის: მომილოცავს, თენგიზ ბატონო, გოგოა, გოგოო! ისე მილოცავ დაეით-ბატონო, თითქოს პირველი გიორგი სააკაძე მყავდეს-მეთქი. ჩემი ცოლის ძმა მოვიდა, რა ხდებაო... ისევ გოგოა-მეთქი და თურმე ისე მომიქნევია ხელი, ყბა ამოუვარდა... მეგონა ხელი მოუუთათუნე და თურმე რა მიქნია, ნათიას დაბადების სიხარულმა შეგრძნება ასე დამიკარგა...

დავადგებოდი გზას და სამ საათში გადავდიოდი კოჯორში, 12 კილომეტრს გავივლიდი, მუხლს არ ჩავიხრიდი. დავჯდებოდი, მზის ამოსვლას ვუყურებდი. თუ დრო მქონდა, მივიდიოდი რაჭველ პურის მცხობელებთან და ძველ ამბებს ვაყოლებდი. პური იმათ ჰქონდათ, ღვინო მე ამქონდა. იმათაც უხაროდათ, — მეც.

ერთხელ ჩემს მეგობრებთან ერთად კოჯორში ვქეიფობდი. თამადა ვიყავი. ზამთარი იყო. გამაბრაზეს, არ დაწყნარდნენ. გაჩერდით, თორემ წავალ-მეთქი... სად წახვალო, — არ გაჩერდნენ. გამოვედი ღამით და წამოვედი. გამოვიარე უძოს ტაძარზე. კიდევ კარგი, მთვარიანი ღამე იყო... დავადექი გზას და ჩამოვედი ბაგების სასაფლაოზე. ჩემი მეგობარი იყო, სპარტაკ ჯეჯელავა, მისი ვაჟი იყო დასაფლავებული ბაგებში. გავედი მის საფლავზე, დავკრიფე ყვავილები, აქა-იქ თოვლში რომ ამოეყოთ თავი და დავაწყვე საფლავზე. მერე ფეხით წამოვედი ვარაზისხევში, ტროლეიბუსის ფულიც არ წამოვიღე, ისე წამოვედი. ამიტომ ფეხით ჩავედი სპარტაკის სახლამდე. ხომ

კადრი მხატვრული ფილმიდან „ვედრება“, 1967 წ.

„ღათა თუთაშხია“, 1978

„ხევსურული ბალადა“, 1965

მშვიდობააო, — გაგიჟდა სპარტაკი. ვუამბე, კოჯრიდან მოვდივარ-მეთქი. გიჟი ხარო... საქციელი კი არის გიჟური, მაგრამ ასე იყო-მეთქი. ახლავე მოგივლი, ვნახოთ, ტყუილს ხომ არ ამბობო. აველით საფლავეზე. ნახა ყვაილები და დაიჯერა... მერე მესამე მეგობარსაც დავეურეკეთ და „დავღვინდით“.

გულისტკენა თუ იყო?

იყო, მაგრამ მაგაზე არასოდეს არაფერი მითქვამს. არც ვიტყვი... გულის მოფხანა არ მჭირდება. ილია ამბობს, ნუ გაიქეციანებ გულს და აღარც გულის ფხანა დაგჭირდებაო.

ბევრს ვუყვარდი? რა მოგახსენოთ, არაფერი ვიცი... წერილები კი მომდიოდა, მაგრამ არ ვხსნიდი, მეუღლე კითხულობდა, მე არ ვიცი, რა ეწერა იმ წერილებში...

იყო დრო, მარჯანიშვილის ქუჩაზეც კი არ დავდიოდი, არ შემეძლო. ახლა ასე აღარაა... თეატრის დღეზეც კი ვიყავი. პატივი მოგვაგეს რამდენიმეს და მარჯანიშვილის სახელობის პრემია მოგვცეს. მერე გორში უნდა წავსულიყავით, მაგრამ გუნება შემეცვალა და აღარ წავსულვარ... ჯიუტი ვიყავი, ახლაც ჯიუტი ვარ. გაცხადებული პოზიცია არ მქონდა, მაგრამ ჩემს შინაგან მრწამსს არ ვღალატობდი და არც არაფერს ვთმობდი. ახლაც „რა გინდ რომ ავი მომკერძონ, ბილწთ არ შავეკერი ზავითა“... თუ თავისუფალი არ ვარ, რასაც ვაკეთებ, იმ საქმეში, დაუმორჩილებელი ვხდები, განზე გადგომა ვიცი. მეუბნებით, ახლაც გამდგარი ვარ გვერდზე? ასე ხედავთ?..

ისეთ უბანში ვცხოვრობდი, როგორც ნათესავეები, ისე ვიყავით ყველანი. სხვა იყო, სხვა... დიდი გაჭირვება იყო, მაგრამ ადამიანური სითბო მეტი გვქონდა. არ ვიცი, ახლა მე განვკერძოვდი და მართო დავითოვე ჩემი თავი, თუ აღარ მესმის ამ ქვეყნისა... ერთ ოჯახს რომ სტუმარი ეყოლებოდა, მთელი ეზოს სტუმარი ხდებოდა. ახლა სურვილიც აღარ არის, გავიგო, ვინ ცხოვრობს ჩემს სადარბაზოში... რისი ბრალია ეს? მე კი ვხვდები, რისი ბრალია. სასტიკი გაუცხოება მოხდა. ამას ხელი შეუწყო ჩაკეტილმა სადარბაზოებმა, რკინის კარებმა, საჭვრიტინოებმა...

ლელა ჯიჯაშვილი

მარჯანიშვილის თეატრის წინ ვარსკვლავის გახსნაზე თენგიზ არჩვაძის დასათანხმებლად ცხრა წელიწადი დასჭირდათ

ნუკი კოზკალიზვილი:

შენი ქვეყნის წარსულის კარბად ცოდნა პატრიოტიზმია

„ერუდიტი“ სტუმრობას ბევრი ცნობილი სახე შეგნებულად გაურბის. საკუთარი ინტელექტუალური შესაძლებლობების სააშკარაოზე გამოტანა არ სურთ, ეს გასაგებია. მსახიობი და ტელეწამყვანი ნუკი კოშკელიშვილი კი მაშინვე დამთანხმდა. მას არაერთი საყვარელი მწერალი ჰყავს და თურმე ისტორიულ ნაწარმოებებსაც კითხულობს, განსაკუთრებით კი რელიგიის ისტორია აინტერესებს. ამბობს, რომ ცნობილ ადამიანთა გამონათქვამებსაც „აგროვებს“. მეტიც, ბევრი მათგანი ზეპირადაც იცის.

— ისტორიული ჟანრის ლიტერატურა ყოველთვის ძალიან მომწონდა. ერთი პერიოდი ეგვიპტის ისტორიითაც ვიყავი გატაცებული, ბევრს ვკითხულობდი. რამდენჯერ ისიც მითქვამს, რომ ძველ ეგვიპტეში XXI საუკუნე კარგა ხნის წინათ დადგა, — ეგვიპტელები ცხოვრების წესით იმდენად უსწრებდნენ დროს.

— შენი აზრით, წარსულის ცოდნა რატომ არის ასე ძალიან მნიშვნელოვანი?

— მიმაჩნია, რომ ყველა საკუთარი ქვეყნის პატრიოტი უნდა იყოს. პატრიოტიზმი მხოლოდ ის არ არის, შენი ეზო, სახლი და

მეგობრები გიყვარდეს. მეგობარი შეიძლება სულაც სხვა ქვეყანაში ცხოვრობდეს და მაინც გიყვარდეს... პატრიოტიზმი შენი ქვეყნის წარსულის კარგად ცოდნაა. ადამიანში სამშობლოს სიყვარულს სწორედ ეს აღრმავენს. შენი ქვეყნის განვითარების ცოდნით ითავისებ, როგორია შენი სულისკვეთება, ხედვები, როგორი ხარ შენ... გენეტიკისა ძალიან მჯერა. არადა, რამდენი სახელოვანი წინაპარი გვეყოლია. პათეტიკაში ნუ ჩამომართმევ და მინდა, ამ სახელოვანი წინაპრების სახელოვანი შთამომავალი ვიყოთ.

— გამორჩეულად რომელი ისტორიული გმირი გიყვარს?

— ისტორიაში იდეალური გმირები, ისევე როგორც ცხოვრებაში იდეალური ადამიანები, არ არსებობენ. მიმაჩნია, რომ რადგან ადამიანი ისტორიაში შევიდა, რაღაც ისეთი გააკეთა, ეს დაიმსახურა. თანაც, მშვიდობა ხომ ომის გარეშე არ არსებობს. ძალიან მომწონს მაკიაველი, მისი შეხედულებები და გამონათქვამები.

— ამ ომში 72 ქვეყანა მონაწილეობდა. რომელ ომზეა ლაპარაკი?

- საქართველოც?
- დიახ, ჩვენმა ქვეყანამ ძალიან დიდი დანაკლისი განიცადა.
- II მსოფლიო ომი.

— რომელი ცნობილი მხედართმთავარი არ მართავდა ბრძოლას ღამის საათებში, რადგან მიიჩნევდა, რომ ღამით მიღწეული გამარჯვება მოპარული იყო?

- ვერ გიპასუხებ.
- მიგანიშნებ, ის ძველი წელთაღრიცხვის 336-323 წლებში ცხოვრობდა.

— ალექსანდრე მაკედონელი ხომ არა?

— გამოიცანი. 10 წლისა იყო ალექსანდრე, როცა ერთმა ვაჭარმა მამამისს ცხენი მიჰგვარა, მაგრამ იმ ცხენის მოთვინიერება ვერაფერს შეძლო. ფილიპე მის უკან დაბრუნებას აპირებდა. ამ დროს მოთვინიერება ალექსანდრემ სცადა. შეამჩნია, რომ ცხენს საკუთარი ჩრდილისა ემინოდა, შხისკენ შეაბრუნა და ისე დაიმორჩილა. რა დაარქვა მან თავის საყვარელ ცხენს?

- ბუცეფალი.
- ტრადიციისამებრ, რა ნიშანს იძლევიან საკვამურიდან ტაძარში შეკეტილი კარდინალები ახალი პაპის არჩევის ნიშნად?

— როცა საკვამურიდან თუთრ კვამლს უშვებენ, იმის ნიშანია, რომ ახალი პაპი აირჩიეს, თუ არა და შავი კვამლი ამოდის.

— რა თანამდებობა ეკავათ ძველ შეიარაღებულ ძალებში მეთაურებს, რომლებსაც მკერდზე ტატუირებული ჰქონდათ თუთიყუში?

- არ ვიცი.
- თუთიყუში არაფერს მიგანიშნებს?
- ლოგიკურად რომ ვიმსჯელოთ, თუთიყუში არის ფრინველი, რომელიც იმეორებს იმას რაც ესმის. ეს რომ პროფესიებს შეეადაროთ (პაუზის შემდეგ)... თარჯიმნები ხომ არ იყვნენ?

— გამოიცანი. რა ერქვა ქალაქს, რომლის ადგილზეც ახლა მკვდარი ზღვაა?

- სოდომი.
- ვინ არის ავტორი მემორიალისა „კიდევაც დაიზრდებიან“.

— ვერ ვიხსენებ.

— მერაბ ბერძენიშვილი. რა იყვნენ ქრისტესთვის სახარების ავტორები მათე, მარკოზი, ლუკა და იოანე?

- მოწაფეები.
- მუსლიმთა რომელი სალოცავია იმ კლდეზე აგებული, საიდანაც გადმოცემით მუჰამედი სამოთხეში ავიდა?
- ვერ გეტყვი.
- ომარის მეფეთი. პეტერბურგის უნივერსიტეტის პირველი ქართველი სტუდენტი?
- ვერც ამას ვიხსენებ.
- მიგანიშნებ, ის 1832 წლის შეთქმულებაში მონაწილეობდა. დააპატიმრეს და გადაასახლეს. 31 წლის ასაკში ჭლექით გარდაიცვალა.

— სჯობს თავად მითხრა, ვისზეა ლაპარაკი?

— სოლომონ დოდაშვილზე. დაალაგე ომები თარიღების მიხედვით: ბაზალეთი, დიდგორი, გარნისი, კრწანი.

— ჯერ დიდგორის ბრძოლა იყო, შემდეგ — გარნისის, ბაზალეთისა და ბოლოს, კრწანისის.

— დაასახელე თარიღი ავსტრია-უნგრეთის იმპერიის ერცჰერცოგის ფრანც ფერდინანდის სარაევოში მკვლელობისა, რაც იქცა I მსოფლიო ომის დაწყების საბაბად.

- 1914 წელს არ დაიწყო?
- დიახ, ვინ იყო ფრანც ფერდინანდის მკვლეელი?

— არ მახსოვს.

— გავრილო პრინციპი. რა ერქვათ მარიამ ღვთისმშობლის მშობლებს?

— ვიცოდი და უნდა გავიხსენო (ფიქრობს), იოაკიმე და ანა.

— ამ დიდი მხედართმთავრის გადმოსვენების ცერემონიალზე, როცა ცხენებზემზული ლაფეტი მოაგორეს, ხალხმა და ვეტერანმა ჯარისკაცებმა ცხენები ჩახსენეს და თავად შეებნენ. ასე მიაგეს პატივი მხედართმთავრის კაცთმოყვარეობას და სიკეთეს. ვინ იყო ეს მხედართმთავარი?

- არ ვიცი.
- პეტრე ბაგრატიონი. რა ჰქვია საეკლესიო წესების კრებულს?
- ტიპიკონი.

— რა სიტყვები ქვერა დედოფალ პითიას ტაძარზე, რომელსაც ხშირად არასწორად მი-
აწერენ ხოლმე სოკრატეს?

— ვერ ვიხსენებ.

— „შეიცან თავი შენი“. რომელმა წმინ-
დანმა იცხოვრა სამ-ნახევარ საუკუნეზე მეტი
იესოს ხილვის მოლოდინში?

— წმინდა სვიმეონ მიმრქმელმა.

— „კვირა“ ბერძნული სიტყვაა და ქართუ-
ლად ნიშნავს...

— არ ვიცი.

— საუფლოს.

— გავიფიქრე, ვნანობ, რომ არ გითხარი.

— ამერიკელები ამავობენ იმით, რომ მათ
არც ერთ პრეზიდენტს არ ჰქონდა ეს კოსმე-
ტიკური ნაკლი. რა აქვთ მათ მხედველობაში?

— არ ვიცი, მაგრამ იქნებ გამოვიცნო,
გთხოვ, მინიშნება მითხარი.

— ზოგიერთს ეს „კოსმეტიკური ნაკლი“
უხდება კიდევ.

— ვერ ვხვდები, მაგრამ ნუ მიშველი, ცოტა
ხანს ვიფიქრებ. ნაოჭი არ იქნება, სათვალე? არც
სათვალე იქნება. მელოტები არ იყვნენ?

— გამოიცანი. ვინ წარუძღვა საქართველოს
ძლევათაგან ლაშქარს ბასიანის ბრძოლის წინ?

— თამარ მეფე, ამბობდნენ ფეხშიშველი
მიუძღოდაო.

— გრიგოლ ბაკურიანის მიერ დაარსებუ-
ლი რომელი ცნობილი მონასტერი მდებარე-
ობს ბულგარეთის ტერიტორიაზე?

— პეტრიწონის.

— „მწერლები რომ მხოლოდ თავისი ეპო-
ქისთვის წერდნენ, მე დაგამტკრევედი ჩემს კა-
ლამს და შორს მოვისვრიდი მას“. ვის ეკუთვ-
ნის ეს სიტყვები?

— დიუმა იქნებოდა!

— მართალია. აკაკი შანიძის მთის კილო-
თა ლექსიკონის მიხედვით, როგორ ადამიანს
უწოდებდნენ ფშავში უბედოს?

— დაუქორწინებელს, არა?

— ცდები.

— ვერ ვხვდები, როგორს უწოდებდნენ?..

— უძეოდ გარდაცვალებულს. რომელ მე-
ფეზე წერდა ლეონტი მროველი: „ამან განაგ-
რცო ენა ქართული და შექმნა მწიგნობრობა
ქართული“?

— ფარნავაზზე.

— 1865 წელს ლონდონში გარდაიცვალა ცნო-
ბილი სამხედრო ქირურგი ჯეიმს ბერი. ის არ-

*ისტორიაში იდეალური გმირები, ისევე
როგორც ცხოვრებაში იდეალური
ადამიანები, არ არსებობენ... ძალიან
მომწონს მაკიაველი, მისი შეხედულებები
და გამონათქვამები.*

მისი გენერალური სამედიცინო ინსპექტორი
გახლდათ ის იყო საველე ჰოსპიტალში ჰიგიე-
ნის ნორმების ერთ-ერთი პირველი დამწერეაფი.
ცნობილი იყო, როგორც ჩხუბისთავი. მისი გარ-
დაცვალების შემდეგ ლონდონის მაღალ საზო-
გადოებაში გრანდიოზული სკანდალი აგორდა,
მაგრამ თავდაცვის სამინისტრომ ამის მიჩუმა-
თება მოახერხა. რით განსხვავდებოდა ჯეიმს ბე-
რი თავისი სამხედრო კოლეგებისგან?

— რომელიმე დაავადება აღწერა?

— არა.

— რამე გამოიგონა?

— იგი ქალი იყო! იმ პერიოდის ბრიტანეთ-
ში აკრძალული იყო, საველე ჰოსპიტალში ექი-
მის მოვალეობა ქალს შეესრულებინა. ჯეიმს ბე-
რი სქესს მალავდა, ყველას მამაკაცი ვგონა...
ეს ცნობილი ინგლისელი მოღვაწე კი შემუშა-
რებში წერდა, რომ მშობლები არასდროს მი-
ფერებიან. სამაგიეროდ, ძიძას აღმერთებდა და
საკუთარ კაბინეტში, წლების განმავლობაში,
მისი სურათი ეკიდა. ვისზეა ლაპარაკი?

— ჩერჩილი ხომ არა?

— გამოიცანი. ერთხელ ჩერჩილს ჰკითხეს,
რით განსხვავდება სტალინი ჰიტლერისგანო.
მისი პასუხი ერთსიტყვიანი იყო.

— ვერ გეტყვი...

— უღვაშით. მსოფლიოს შვიდი საოცრე-
ბიდან ერთ-ერთი ბაბილონის დაკიდებული ბა-
ღები მეფე ნაბუქოდონოსორ II-მ ააგო...

— (მაწვევტიხებს) მეუღლეს დიდი სიყვა-
რულის ნიშნად უძღვნა.

— ამასთან დაკავშირებით არაერთი ვერ-
სია არსებობს. იმ ბაღიდან დღეს აღარაფერია
დარჩენილი. ახლა რომელ ქვეყანას ეკუთვნის
ის ტერიტორია, სადაც ბაბილონის ბაღები იყო?

— თუ არ ვცდები, ერაყის ტერიტორიაზეა.

— დაასრულე კონფუციუსის ცნობილი გამო-
ნათქვამი: „როცა ხვდები, რომ მიზანს ვერ აღ-
წევ, ნუ შეცვლი მიზანს...“

— „...შეცვალე ნაბიჯები“.

თამარ კვინიკაძე

მდინარე ნილოსის სათავე

457 ძველ მსოფლიოში ნილოსი ყველაზე მნიშვნელოვანი მდინარე იყო. ის ეგვიპტელებს სასმელი და სარწყავი წყლით ამარაგებდა და ეს ბერძნებმა და რომაელებმაც იცოდნენ. ძველმა მოგზაურებმა არაერთხელ სცადეს, გაეკოთ, საიდან მოედინებოდა ნილოსი, მაგრამ ყოველთვის რაღაც უშლიდათ ხელს. ძველმა ბერძენმა გეოგრაფმა პტოლემე კლავდიუსმა შეადგინა რუკა, რომელზეც მიუთითა, რომ ნილოსი შუა აფრიკაში მდებარე ერთი დიდი ტბიდან იღებდა სათავეს.

▲ ჯონ სპიკი ჩინებული ნატურალისტი იყო. სადაც წავიდოდა, ყველგან აკეთებდა ჩანაწერებს და აღწერდა, სად რა ნახა.

▲ რიჩარდ ბარტონი იყო ინგლისის არმიის ოფიცერი, რომელმაც 29 ენა იცოდა.

458 XIX საუკუნის დამდეგს მკვლევარები მდინარე ნილოსის სათავეს ძებნას შეუდგნენ. 1856 წელს ორი ბრიტანელი მოგზაური — რიჩარდ ბარტონი და ჯონ სპიკი გაემუდრნენ მის მოსაძებნად. მთელი აფრიკა ფეხით მოიარეს, რათა ის დიდი ტბა ეპოვათ, მაგრამ მალე ორივე კოლოს ნაკბენისგან მალარით დაავადდა. ბარტონი ისე დასუსტდა, რომ იძულებული შეიქნა, მოგზაურობა მცირე ხნით შეეწყვიტა.

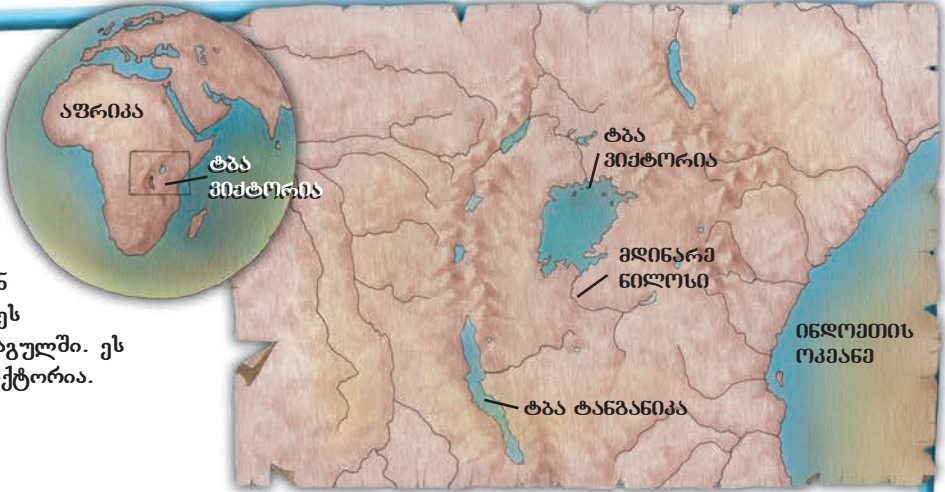
▼ ნილოსი მსოფლიოს უდიდესი მდინარეა. ის მთელი ეგვიპტის ნახევარუდაბნოების გასწვრივ მიედინება.

500 ფაქტი ისტორიიდან / მკვლევრები

გაგრძელება. დასაწყისი „ისტორიანი“ №№7-30 • ნაწევები წიგნიდან „500 ფაქტი ისტორიიდან“

▶ პტოლემე კლავდიუსი მართალიყოფილა — ნილოსი მართლაც დიდი ტბიდან იღებს სათავეს აფრიკის შუაგულში. ეს არის ტბა ვიქტორია.

459 ჯონ სპიკმა აღმოაჩინა უზარმაზარი ტბა, რომელსაც ვიქტორია უწოდა. იგი დარწმუნებული იყო, რომ ნილოსი სწორედ მისგან იღებდა სათავეს. სპიკი ბრიტანეთში დაბრუნდა და ვეელას უამბო, რომ მდინარის სათავეს მიაკვლია. ამან ბარტონი საშინლად გააცხარა. სპიკი აფრიკაში დაბრუნდა, რათა ტბა კარგად შეესწავლა და იპოვა კიდევ ადგილი, საიდანაც ნილოსი გამოედინება.

460 ამასობაში კიდევ ორი მკვლევარი მიუყვებოდა ნილოსს სათავეს საპონგელად — ცოლ-ქმარი სამუელ და ფლორენს უაიტ ბეიკერები. 1864 წელს ისე შორს გაცურეს ნილოსში, რომ სპიკს შეხვდნენ, რომელიც სულ სხვა გზით ბრუნდებოდა უკან. საიდუმლო, საიდან იღებდა ნილოსი სათავეს, ერთხელ და სამუდამოდ გამოჟღავნდა.

ავსტრალიის შესავალი

▶ დივერიდუ ხისგან გამოთლილი, თავიდან ბოლომდე დახვერტილი მუსიკალური ინსტრუმენტია. დივერიდუ აბორიგენი ხალხის ისტორიული კულტურის განუყოფელი ნაწილია.

461 ავსტრალიაში ადამიანები 50 ათასი წლის წინ დასახლდნენ. აბორიგენი მოსახლეობა მას შემდეგ იქ ცხოვრობს. 400 წლის წინ, XVII საუკუნის დასაწყისში, ევროპელმა მეზღვაურებმა ავსტრალიის შესწავლა დაიწყეს. დიდი ბრიტანეთი ავსტრალიას თავის საკუთრებად მიიჩნევდა და ამიტომ უამრავი ბრიტანელი გაემგზავრა იქ.

462 ევროპელი ახალმოსახლეები დარწმუნებული იყვნენ, რომ ავსტრალიის შუაგულში დიდი ზღვა იყო. 1844 წელს ჯარისკაცი ჩარლზ სტარტი მის საქმენელად გაეშურა და დაადგინა, რომ ავსტრალიის შუაგულში ცხელი და მშრალი უდაბნო იყო. მისმა მხლებლებმა მზის დამწვრობა მიიღეს და სურავანდით დაავადდნენ, ფრჩხილები მტკვრევით ეფშენებოდათ. თავად სტარტი კინალამ დაბრმავდა, მაგრამ დაამტკიცა, რომ მითური ზღვა არ არსებობდა.

463 ავსტრალიის შუა ნაწილში ისე ცხელოდა, რომ მეზაურობა ჭირდა. მთაერობას უნდოდა ტელეგრაფის ხაზები გაეყვანა ავსტრალიაში, რათა ევროპაში შეტყობინების გაგზავნა შესძლებოდათ. გამოცხადდა კონკურსი ავსტრალიის სამხრეთიდან ჩრდილოეთისკენ კაბელების გასაყვანი მარშრუტის აღმოსაჩენად. გამარჯვებული 2000 გირვანქა სტერლინგით დაჯილდოვდებოდა, რასაკვირველია, თუ ცოცხალი დაბრუნდებოდა.

არქტიკის მკვლევრები

466 არქტიკა არის ჩრდილოეთ პოლუსის ირგვლივ მდებარე ხმელეთი და ზღვა. მკვლევრები პირველად იქ იმისთვის გაემგზავრნენ, რომ ატლანტის ოკეანიდან წყნარი ოკეანისკენ მიმავალი ჩრდილო-დასავლეთის გასასვლელი მოეძებნათ. ამას 400 წელიწადი დასჭირდა. ამ ხნის განმავლობაში ბევრი მკვლევარი დაიღუპა სიცივისგან ან ჩრდილოეთის ყინულოვან ოკეანეში დაიხრჩო.

467 ნორვეგიელი მკვლევარი რუალ ამუნდსენი იყო პირველი, რომელმაც ჩრდილო-დასავლეთის გასასვლელი გაიარა. ამუნდსენი ექსპედიციაში პატარა თევზსაჭერი იალქნიანი ხის იახტით გაემგზავრა, რამაც გაუადვილა წყალმარჩხ გასასვლელებსა და მოტივტივე ყინულებს შორის ცურვა. მოგზაურობას სამი წელიწადი დასჭირდა. 1903-1906 წლების არქტიკულ ექსპედიციაში ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა ასწავლეს, როგორ დაეცვა სიცივისგან თავი.

468 ჯერ კიდევ იყო არქტიკაში ადგილი, სადაც არავის დაედგა ფეხი. ეს იყო ჩრდილოეთი პოლუსი. მეორე ნორვეგიელმა მკვლევარმა ფრიტიოფ ნანსენმა ააგო გემი, სახელად „ფრამი“, რომელიც ისე იყო დაპროექტებული, ყინულებს შორის მოქცეული, დრეიფით ღინებას მიჰყვებოდა ჩრდილოეთ პოლუსისკენ. მაგრამ 1895 წელს „ფრამი“ ისე ახლოს ვერ მივიდა პოლუსთან, როგორც ნანსენი იმედოვნებდა.

► ფრიტიოფ ნანსენის გემი „ფრამი“ ისე იყო აგებული, რომ როგორც კი ყინულებს შორის მოექცეოდა, ოდნავ ზემოთ იწევდა. ეს კი გემს საშუალებას აძლევდა, უსაფრთხოდ ეცურა ჩრდილოეთ პოლუსისკენ.

469 მოგვიანებით ჩრდილოეთი პოლუსისკენ გამგზავრნენ ამერიკელი რობერტ პირი და მისი ასისტენტი მეთუ ჰენსონი. პირი ოცნებობდა, თავად ყოფილიყო პირველი თეთრკანიანი, რომელიც ჩრდილოეთ პოლუსს დაიპყრობდა. ორჯერ განცდილი მარცხის შემდეგ, 1909 წელს, მან ინუიტი მეგზურებითა და ძაღლებშეხმული მარხილებით ჩრდილოეთ პოლუსს მიაღწია.

470 ექიმი, ბიზნესმენი და პოლარული მკვლევარი ფრედერიკ კუკი საზოგადოებას არწმუნებდა, რომ პირიმდე ერთი წლით ადრე — 1908 წლის აპრილში მიაღწია ჩრდილოეთ პოლუსს. პირი გააოგნა კუკის განცხადებამ და დაიწყო ხანგრძლივი პოლემიკა მკვლევრებს შორის. ბოლოს და ბოლოს, ნათელი შეიქნა, რომ კუკი ცრუობდა. მას შემდეგ არავის სჯეროდა, რომ ის ჩრდილოეთ პოლუსზე მართლაც იმყოფებოდა.

▲ პირი და ჰენსონმა მოგზაურობის დროს სელაპის ტყავისგან შეკერილი ტანსაცმელი გამოიყენეს და ინუიტი მეგზურებს გასამრჯელოც გადაუხადეს აღჭურვილობითა და ტანსაცმლით მომარაგებისთვის.

დაუჯერებელია!

ზოგიერთი ექსპერტი ფიქრობს, რომ პირი სინამდვილეში ჩრდილოეთ პოლუსამდე არ მისულა. თუ ასეა, მაშინ პირველი ადამიანი, ვინც ჩრდილოეთ პოლუსამდე ფეხით მოვიდა, ინგლისელი უოლი ჰერბერტი იყო.

ანტარქტიკის მკვლევრები

471 ანტარქტიკა 200 წლის წინ შეისწავლეს. ეს დიდი და მთაგორიანი კონტინენტი დედამიწის უკიდურეს სამხრეთში მდებარეობს. ის არქტიკაზე გაცილებით ცივი და საშიშია. XX საუკუნის დამდეგს რობერტ სკოტმა და ერნესტ შეკლტონმა სცადეს სამხრეთ პოლუსზე მისვლა, მაგრამ უშედეგოდ. 1909 წელს შეკლტონმა 155 კილომეტრი გაიარა, მაგრამ იძულებული გახდა, უკან დაბრუნებულიყო.

472 1910 წელს ბრიტანელმა მოგზაურმა და მკვლევარმა რობერტ სკოტმა გადაწყვიტა, ისევ გასდგომოდა გზას სამხრეთ პოლუსისკენ. მან ბარგის წასაღებად მოტომარხილები და მანჯურიული პონები გამოიყენა. სკოტი ანტარქტიკაში კლდის ნიმუშების აღებას აპირებდა, რათა უკან დაბრუნებულს შეესწავლა.

▼ თუ ძალღი მოკვდებოდა ან დასუსტდებოდა, მის ხორცს დარჩენილი ძაღლებისა და ექსპედიციის წევრების საკვებად იყენებდნენ.

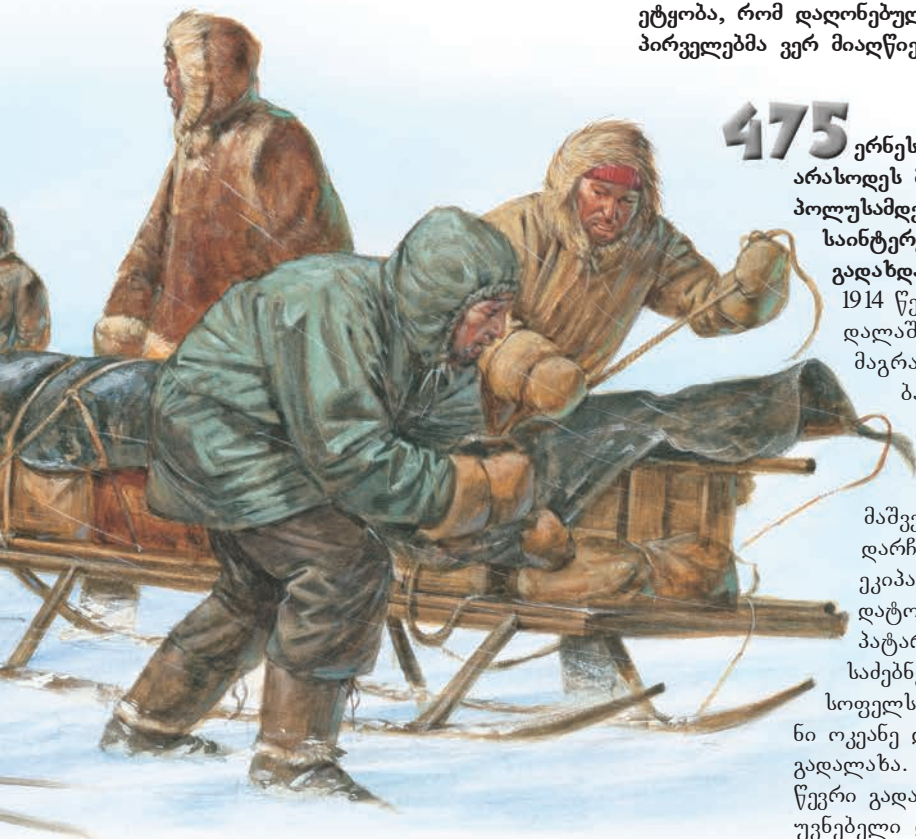
473 ამასობაში პოლუსისკენ რუალ ამუნდსენი გაემგზავრა. მან გადაწყვიტა, სისწრაფეში გასჯიბრებოდა რობერტ პირის და მასზე ადრე მისულიყო სამხრეთ პოლუსზე. სკოტისგან განსხვავებით, ამუნდსენის ექსპედიცია ძაღლებშემკული ოთხი მარხილით მგზავრობდა.

474 1911 წელს სკოტმაც და ამუნდსენმაც მიაღწიეს ანტარქტიკას და სამხრეთი პოლუსისკენ გაემართნენ. პირველად ამუნდსენი მივიდა თავისი ძაღლებით. სკოტის მოტომარხილები დაზიანდა, პონებმა კი სიცვიეს ვერ გაუძლეს და იძულებული შეიქნენ, დაეხრცათ. მოგზაურები მძიმე მარხილებს გაჭირვებით მიათრევდნენ. დაღლილ-დაქანცულები მხოლოდ იმიტომ მიიწევდნენ წინ, რომ გაეგოთ, მივიდა თუ არა ამუნდსენი პოლუსზე. უკან დაბრუნებისას სკოტი და მისი თანამგზავრები ქარბუქში მოხვდნენ. მალე საკვებიც გამოეღიათ და შიმშილისა და სიცვიისგან დაიხოცნენ.

▲ როცა სკოტის გუნდმა სამხრეთ პოლუსს მიაღწია, ფოტოები გადაიღეს. სახეზე ყველას ეტყობა, რომ დაღონებული არიან, რადგან პირველებმა ვერ მიაღწიეს პოლუსამდე.

475 ერნესტ შეკლტონი არასოდეს მისულა სამხრეთ პოლუსამდე, მაგრამ ძალიან საინტერესო თავგადასავალი გადახდა ანტარქტიკაში. 1914 წელს ანტარქტიკის დალაშქვრა გადაწყვიტა, მაგრამ სანამ მოგზაურობას შეუდგებოდა, მისი გემი „ენდიურანსი“ ყინულებმა დააზიანა და ეკიპაჟი სამი მაშველი ნავის ამარა დარჩა. შეკლტონმა ეკიპაჟი კუნძულზე დატოვა, თვითონ კი პატარა ნავით დახმარების საძებნელად წავიდა. სანამ სოფელს იპოვიდა, შტორმიანი ოკეანე და ყინულოვანი მთა გადალახა. მისი ეკიპაჟის ყველა წევრი გადაარჩინეს და შინ უვნებელი დაბრუნდნენ.

				1 მეფე ... II კურაპალატი	2 საგარეუ- ლოს, ქვეყნის, ქალაქის სიმბოლო		3 ჯარების მართვის ორგანო	
							4 აზერბაიჯანის პრეზიდენტი	
				5 პირველი ქალი			6 სოფლის მოხელე ბეკლად	
								7 პრეზიდენტის გადამცემის პროცედურა
8 ბედი ინდური სამწერლო ენა						9 ბრძოლა		
10 თურქეთის პრეზიდენტი				11 კიევის დიდი თავადი ... დილოგორკო		12 ლაშქარი ბეკლად		
						13 კიევის ერთ- ერთი დამაარსებელი		
14 კათოლიკე ბერების საზოგადოება	15 ლატვიის დედაქალაქი		16 პუშკინის მკვლელობა					
	17 ქალაქი საფრანგეთში		18 სერბიის პრეზიდენტი			19 წერილი და მაღალი ციხე		
	20 პოლეთის პრეზიდენტი ... მორალესი		21 გიორგი საკახის მშობლიური სიფელი					22 მემამუ- ლის მიწაზე მცხოვრები ვლახები
			23 ტაძარი ტაო- კლარჯეთში					
			24 კარჩაკეტილი საზოგადოებ- რივი ჯგუფი					
	25 აშშ-ის კოსმოსური ცენტრი		26 „წიგნთა წიგნი“					

წინა ნომერში გამოქვეყნებული სკანორდის პასუხები:

1. დალასი; 2. ელიტა; 3. სამანი; 4. ვოტუმი; 5. განდი; 6. ბარი; 7. ბულა; 8. გარიბალდი; 9. ფიურერი; 10. აია; 11. რეგალია; 12. კაირო; 13. იუდა; 14. ტრადიცია; 15. აიდაპო; 16. ტაილანდი; 17. ვინეა; 18. ემისარი; 19. გერბი; 20. დია; 21. ბრაილი; 22. დოპა; 23. ოლლა; 24. ლიე; 25. ლეი; 26. რომი. სურათზე: დევიდ კუპერონი.